

Ngā Pirihimana o Aotearoa

Te Puka Tātaki Haumaru Pū

He puka tātaki i ngā tikanga maupū

Ngā Pirihimana o Aotearoa

Te Puka Tātaki Haumaru Pū

He puka tātaki i ngā tikanga maupū

Te Tari Pūreke — He wāhanga nō Ngā Pirihimana o Aotearoa.

Pouaka Poutāpeta 3017, Te Whanganui-a-Tara 6011
www.firearmssafetyauthority.govt.nz

He mea whakaū tēnei
kape o He puka tātaki
i ngā tikanga maupū e
Hupiritene Mike McIlraith,
Kaiwhakahaere
Ngātahitanga Haumarū
Pū me te Whakahaere,
Te Tari Pūreke.

He mea kōkiri i raro
i te mana tuku o te
Kaikōmihana o Ngā
Pirihimana.

He tākinga kupu nā Te Tari Pūreke

Koia tēnei te puka tātaki ōkawa a Ngā Pirihimana o Aotearoa mō tana Ture Haumarū Pū i Aotearoa nei, inā ko ana tikanga haumarū pū, ahakoa aru kararehe, pupuhi whāinga, ārai kīrearea, kohi kai rānei.

He wāhanga a Te Tari Pūreke nō Ngā Pirihimana o Aotearoa, ko tāna kaupapa, he whakahaere tika i te mau me te whakamahinga o te pū, kia noho haumarū ai ngā hapori.

Kei tēnei puka tātaki ngā kōrero haumarū whakahirahira, me ako, me mārama hoki e puta ai te ihu i te whakaharatau haumarū pū. Kei tēnei puka hoki ētahi kōrero āwhina, me pēhea te whakamahi pū, ngā momo pū, ngā tikanga marutau mō te aru kararehe me te whakamahi pū ki tētahi papa pupuhi.

Tērā hoki ngā whakamārama mō ngā here mā ngā tāngata maupū. E haumarū ai ngā hapori, me āta tiaki, me āta hari hoki i ngā pū me ngā matā ki tā ngā Whakaritenga Pū 1992. E mārama ai ngā herenga tiaki pū me ōna matā, hari pū hoki, me haere ngātahi tēnei ture me te [Puka Tiaki Pū, Hari Pū me ōna Matā](#).

Ko tā Te Tari Pūreke hei mana whakahaere i te maupū, he tuku i te hunga tōtika kia whai wāhi, kia mau, kia whakamahi hoki i te pū, otirā, ka whai raihana ana, ka aromātaihia e mātou te maupū a ngā tāngata whiwhi raihana kia whāia tikahia ngā ture.

Ko te hunga, wā tuatahi ki te tono raihana pū, me mātua eke i a rātou tētahi aromatawai pānui, tuhituhi hoki ka whai ai i ngā whakangungu ā-tinana, hei tā te tukanga raihana pū. Mā tēnei puka tātaki ngā kaitono e taunaki kia pai ai tā rātou whakariterite mō te aromatawai me ngā whakangungu.

Ka riro mai ana tētahi raihana pū, me whakapūkenga, me whai wheako hoki, ā, me rapu āwhina i ngā tautōhito maupū. I konā, ka āki a Te Tari Pūreke i ngā tauhou whiwhi raihana pū kia whakamarutia rātou, pēnei me te tūhono ki tētahi karapu pū, me te whai hoki/rānei i tētahi tautōhito maupū.

He haepapa nui tā ngā tāngata whiwhi raihana pū. He taonga te maupū, otirā, me āta manaaki, me whakaute hoki te pū.

Nā tātou katoa te haepapa kia haumarū tātou i te taha o te pū.

Hupiritene Mike McIlraith
Kaiwhakahaere
Ngātahitanga
Te Tari Pūreke

Rārangi kaupapa

Wāhanga 1: Ngā ture haumarū pū e whitu 7

He aha te pū?	7
Ngā ture haumarū pū e whitu	7
Ture 1: Tiakina te pū, anō kua whai matā	8
Ture 2: I ngā wā katoa, tohungia te pū ki tētahi wāhi haumarū	10
Ture 3: Whakapurua te pū i mua tonu i te puhinga	12
Ture 4 Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua	15
Ture 5: Tirohia tō takiwā puhinga	21
Ture 6: Tiakina, kawea	26
Ture 7 Me kua rawa e inu waipiro, e kai taru kino rānei i te wa e maupū ana	28

Wāhanga 2: Raihana pū me ngā here 29

Me pēhea te tono i tētahi raihana pū	29
Ngā here kaipupuri raihana	30

Wāhanga 3: Ngā momo pū 35

He aha te pū?	35
Ngā ritenga o te pū	38
Raiwhara	39
Tūpara	41
Ko ngā pū whāngai ngutu me ngā pū tawhito	44
Pū hau	45
Ngā pū rāhui me ngā kopa matā kua rāhuitia	47

Wāhanga 4: Matā 49

He aha i hirahira ai ki te whakamahi i te matā tika?	49
Ngā momo kātā me ngā whakahaere	52
Te rere tawhiti me te pitomata pānga o to pū me ana matā	56
Te whakahaere haumarū i ngā hē me ngā hapa o ngā matā	59
Ngā putunga pūmau matā	62

Wāhanga 5: Ngā āhua rite o te pū 63

He aha ngā āhua pū?	63
---------------------	----

Te Āhua o WHAKARITEA	65
Te Āhua o RITE	67
Te Āhua o TIKA TONU	68
Te Āhua o TANGOHA	69

Wāhanga 6: Te whakarite pū kia pupuhi, me te whakawhāiti i te arotahi

71

Te whakarite pū kia pupuhi	71
Te whakawhāiti i te arotahi o te pū	71

Wāhanga 7: Ngā tikanga haumarū pū

77

He aha te tikanga haumarū?	77
Te hoatu pū ki tētahi atu tangata	77
Ngā taiapa, ngā ārai me ngā whenua taratara	78
Ngā taka ki ngā whenua taratara	80
Te maupū	81
Ngā momo mau	81
Te haere o te tira me te maupū	82
Te haumarū ki te Maimai	83
Te kawē pū mā runga waka	84
Te pupuhi ki te matarehu	86

Wāhanga 8: Ngā taputapu haumarū me te āwhina tuatahi

89

Te tiaki i ō taringa	89
Ngā puru taringa	91
Te tiaki i ō karu	92
Ngā tikanga āwhina tuatahi	93
Ngā Ramaroa Tohu Tangata (PLB)	95
Ngā paitini kino	96

Wāhanga 9: Te haumarū ki tētahi papa pupuhi pū

97

Te papa pupuhi pū	97
Ngā ture ki te papa pupuhi pū	97
Ētahi atu tuihono	98

Ngā āpitihanga

99

Ngā ture haumaru pū e whitu

He aha te pū?

Hei tā te Ture Pū 1983, ko te pū “he mea e puta ai i a ia he matā, he pere, he tū kariri rānei, ka tukuna mā te kaha o te pahū”. Ko ngā momo mea katoa e taea ai te pere, te matā, tētahi tū kariri rānei mā te kaha o te tuku.

Tae atu ki ngā momo katoa, kāore e taea te whakakeu te pere, te matā, tētahi tū kariri rānei mā te kaha o te tuku, engari, ka oti rānō, ka whakatikahia rānei ka taea.*

Ko ētahi pū hau (inā ko ngā pū hau mōrearea, tirohia te whārangi 45) kei raro i te karangatanga o te pū.

Ngā ture haumaru pū e whitu

Me mārama, me hāpai, me whai hoki ngā kaimaupū katoa i **ngā ture haumaru pū e whitu**.

Ko ngā wā e toru e tino kitea ana he aituā me te pū:

- » arā, i te whakapānga tuatahitanga ki te pū, i mua i te puhinga;
- » i te wā e whakangau kararehe ana, inā pūhia hētia e te kaimaupū tana whāinga; waihoki
- » i muri i tētahi kaupapa pupuhi, i tētahi haerenga whakangau kararehe rānei, kua whakahokia te pū ki te waka, ki te wāhi tiaki rānei.

Mā te whai i ēnei ture e whitu i ngā wā katoa, ahakoa te aha e kore koe e hē i ngā āhuatanga kua rārangi ake nei, i tino whara ai, i mate ai rānei tētahi.

Ture 1	I ngā wā katoa, me mau tō pū, anō nei kua whai matā
Ture 2	Tukuna te ngutu o tō pū ki te wāhi haumaru i ngā wā katoa
Ture 3	Raua he kātā ka reri ana ki te pupuhi
Ture 4	Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua
Ture 5	Tirohia te takiwā pupuhi
Ture 6	Tiakina, kawea tikahia hoki ngā pū me ngā matā
Ture 7	Me kua rawa e inu waipiro, e kai taru kino rānei i te wa e maupū ana

Me maumahara

Kia kore ai koe e raru i ngā mōrearea nei, me ako, me hāpai, me whai, me whakatairanga i ēnei ture i ngā wa katoa.

Whāia ēnei ture i ngā wā katoa, me āki hoki i ētahi atu ki te whai.

Nāu tonu te haepapa, kia whakamahi tikahia, kia tiaki tikahia hoki tō pū i ngā wā katoa, ki tā Ngā ture haumaru pū e whitu mō te Haumaru Pū, otirā, me tiaki hoki tō pū e ai ki ngā whakaritenga haumaru a te kamupene, nāna taua pū i waihanga.

*www.legislation.govt.nz

Tiakina te pū anō nei kua whai matā

Ko tā tēnei ture, he whakatoka i te whakaaro ki te hinengaro, hei ngā wā e mau pū ai koe, me tiaki e koe tō pū, anō nei kua utaina ki te matā, ā, ka anga atu te ngutu pū (te wāhanga e puta ai te kariri ina pūhia) ki te wāhi haumarū, kaua ki a koe ake, ki ētahi atu rānei, waihoki, e kore tō matimati e pā ki te keu, ā, ka āta tiakina te pū i ngā wā katoa. Me whakaute e koe te pū i ngā wā katoa – nā te kore whakaute i whara kino ai, i mate ai hoki ētahi tāngata, engari, tērā ētahi mehemea i whāia tikahia ngā ture, kua karohia te tao o aituā.

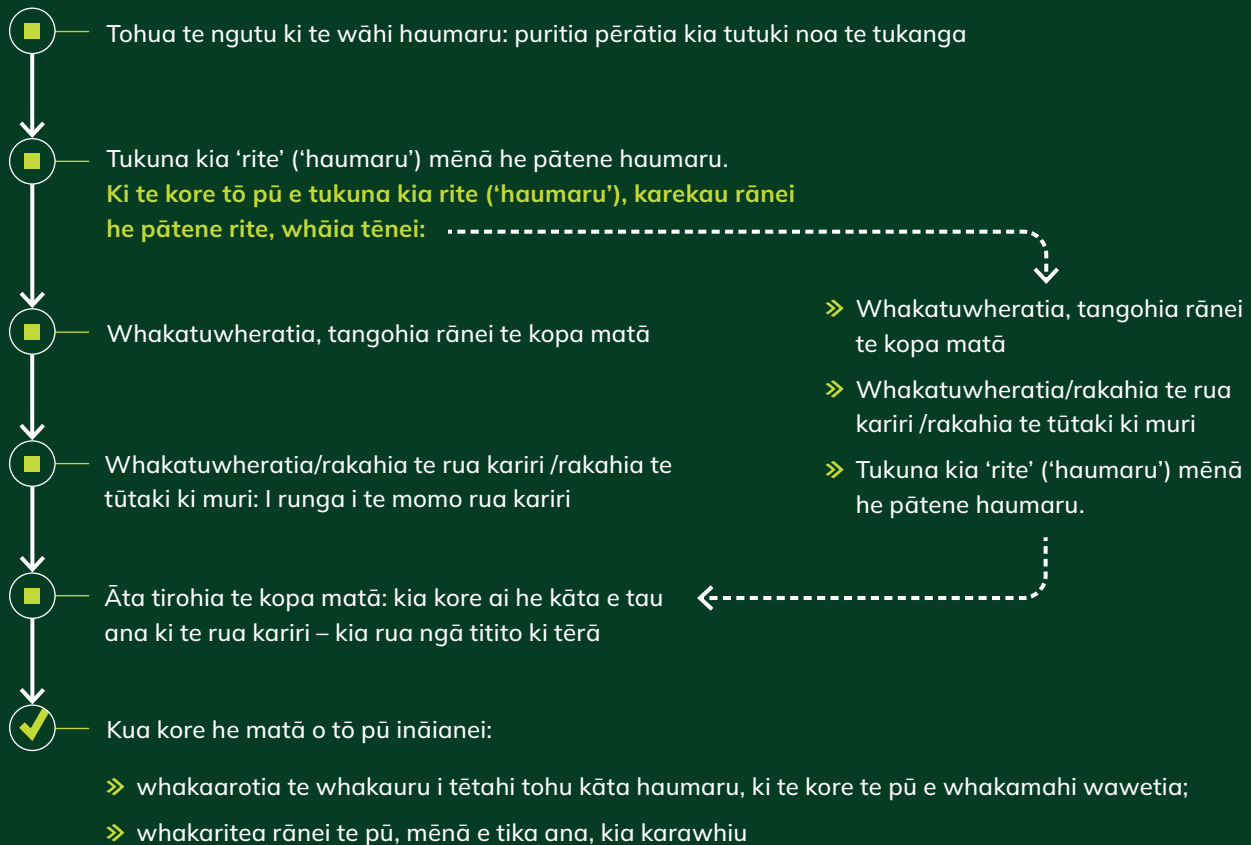
He tā ētahi kaimaupū, i tuku poka noa te pū (inā rā he pakū poka noa ā rātou pū), “Engari, kāore au i mōhio, kua whāngai kētia taku pū ki te matā”. Ki te ao tūturu nei, kua kore rātou i āta whakaaro ake, pēhea te āhua o te pū, kua kore hoki i tiaki tika i te pū, ki tā ngā ture haumarū.

Tētahi kaupapa matua e tau ai te haumarū, ko tō mōhio, he pēhea te āhua rite o tō pū, i ngā wā katoa. Ki te kore koe e mōhio ki tōna āhua rite, i wāhi kē atu rānei tō pū, me manaaki tō pū anō nei, e noho rite ana kia tuku (ahakoa tō whakaaro kāore ōna matā), kātahi ka whāia tētahi tikanga e kīia nei ko Ngā Ritenga Haumarū (koia ko “ngā mahi ka whāia e haumarū ai tētahi mea, ā, e kore ia e mōrearea”).

Te whakatinana i ngā Whakatūpato Haumarū kia kore ai he matā o tō pū

Ko te hoahoa e whai ake nei, he whakaatu i ngā whakahaere haumarū tōtika hei whakamātau i te pū e mōhiohia ai karekau he matā o roto, ā, ka whakatau tikahia ki tōna āhua, noho matā kore.

Ngā tukanga Whakatūpato Haumarū

Me pēhea te whakatinana i tēnei ture

- » Ahakoa pēhea tō whakaaro kua noho matā kore tō pū, tiakina anō nei kua whāngaihia ki te matā, me kaua hoki tō mati e pā ki te keu.
- » Me anga atu te ngutu pū ki te wāhi haumaruru i ngā wā katoa. Me kaua rawa e tohu atu ki a koe anō, ki tētahi atu tangata rānei!
- » Māu anō te pū e tiroiro i ngā wā katoa
 - Kaua rawa e aro atu ki te kōrero a tangata kē, kua noho matā kore te pū
 - Whāia te tukanga tōtika e mōhio pū ai koe, kua noho matā kore te pū.
 - Ki te kore koe e mōhio, me pēhea te whakawātea pū, waihotia atu ka kimi ai i tētahi kē e mōhio ana ki taua tukanga.
- » Ka hoatu ana, ka whiwhi ana rānei i tētahi pū matā kore, me anga atu tōna ngutu ki te wāhi haumaruru i ngā wā katoa. Mēnā nā tangata kē rānei te pū, pātaitia atu kia whakamāramahia me pēhea taua tukanga whakawātea matā, i mua noa i te mau.
- » Kaua rawa e tīkina te ngutu o te pū.
- » Kaua rawa e tukuna te pū kia tū whirinaki ki te waka, ki tētahi wāhi rānei e tūpono taka ai ka pakū poka noa.

He kupu anō: Tirohia te Wāhanga 5: Ngā āhua rite o te pū mō ētahi taipitopito.

Me maumahara

Kaua rawa tētahi pū whai matā e waiho poka noa – me tango te matā i mua i te whakaputu.

Whakaahua 1.1. Me hoatu, me mau rānei tētahi pū matā kore e anga atu rā tōna ngutu ki te wāhi haumaruru.

Tukuna te pū ki te wāhi haumarū i ngā wā katoa

Ahakoā whai matā, noho matā kore rānei, me anga atu te ngutu pū ki te wāhi haumarū. Kei tūpono te karawhiu poka noatia o te pū, e kore tētahi tangata e aituā. Me mātua whai tēnei ture i ngā wā katoa kia kore ai he whara, he aituā rānei.

Kei hea te wāhi haumarū e anga ai te ngutu pū?

- Ko te **wāhi haumarū** tērā, mēnā ka pakū ohore poka noa te pū, e kore tētahi e whara.
- Ko te **wāhi haumarū** tērā e anga ai te pū ki runga, ki raro rānei, i **te āhua o te taiaho**. Kia maumahara, ka rere tawhiti te matā, ka wāhia te pakitara, te tuanui, te waka, ā, ka riripi atu i ngā papa mārō.

Whakaahua 1.2. He tauira mō tētahi anganga haumarū ki te whenua.

Whakaahua 1.3. He tauira mō tētahi anganga haumarū ki te papa pupuhi pū.

Te Whakamātau Taiaho

Mā te Whakamātau Taiaho i ngā wā katoa e pai ai te anga o te ngutu pū ki te wāhi haumarū.

Whakaarotia he taiaho whero e puta atu ana i te ngutu o te pū; mā konā e mārāma ai koe, e anga atu ana te ngutu pū ki hea, ā, ki te tūpono karawhiu poka noa te pū, ka ngau te matā ki te aha.

Tiakina ngā pū katoa pēnei me te pū taiaho e kā ana tana rama – me maumahara hoki, ahakoā pā te taiaho ki whea, ki te aha, ka ngaua ērā mea.

Whakaahua 1.4. Mā te whakaaro ki tētahi taiaho e puta ana i te pū e pai ai tō whakatau tika i te ngutu pū ki te wāhi haumarū.

He aha rawa te take, he mea nui te anga haumaru o te pū?

Nā te tini o ngā hapa o te kaimaupū te nuinga o ngā pakū poka noa, he aro kore rānei nō te kaimaupū ki tāna anō mahi (tata te haurua o ngā whara kino maupū i heipū i tā te kaimaupū pupuhi poka noa i a ia tonu).

Ki te tūpono pakū poka noa tō pū, engari, kua tika te anga o tōna ngutu ki te wāhi haumaru, e kore rawa koe, tētahi atu tangata rānei e whara.

He kupu: He mea nui te anga tika o te pū ki te wāhi haumaru ina whāia ēnei āhua i raro nei, nā te mea ka kaha ake te mōrearea poka noa i te wā ka:

- » katia, huakina rānei te tūtaki, te rua kariri rānei;
- » tukuna te tūtaki;
- » whakawāteahia te rua kariri;
- » pēhia te keu, ahakoa kua ū te pātene haumaru 'rite' ('noho haumaru');
- » te paheke, rakahuki, taka rānei ka mau ā-ringa ana tētahi pū;
- » tīkina, whakahokia rānei tētahi pū i te waka, i te wāhi tiaki pū rānei.

He kupu: Mō ētahi atu taipitopito, tirohia te **Wāhanga 7: Ngā tikanga haumaru pū**.

Me pēhea te whakatinana i tēnei ture

- » Me mataara i ngā wā katoa, e anga ana te ngutu pū ki hea, ā, **ME KAUA RAWA e arotahi i te ngutu o te pū ki a koe anō, ki tētahi kē atu rānei.**
- » Me kaua rawa e waiho i tō pū ki te taha o tētahi waka, ki tētahi wāhi rānei e tūpono taka ki raro, ka pakū poka noa.
- » Me āta kawē ō pū ka whakaputuhia ana, ka tīkina ana rānei mai i te waka, te poti, te wāhi tiaki pū rānei.
- » Me mataara i ngā wā katoa mō te tūpono pakū poka noa o tō pū, ka whakatikatikahia ana e koe ki āhua kē.
- » Ko te anga haumaru, ka riro mā te kaimau tērā e whakatau ake, i runga i te taiao e noho rā koe.

Me maumahara

Ka mau ā-ringa ana he pū ki te taha o ngā waka, me mataara tonu, kāore he tangata e tū ai ki mua i tō pū, ki tērā taha rānei o tō waka. Me kaua rawa e tango tuatahi atu i te ngutu pū i tētahi waka.

Whakaahua 1.5. Me tūpato te tiki pū, te whakahoki rānei ki tētahi waka.

Whakaahua 1.6. Whakahirahira! Meinga tō mati ki waho i te ārai keu.

Ka reri ana ki te pupuhi, koirā anake te wā, me whāngai te pū ki te kātā

Ko te tikanga o tēnei ture, he whakamahara i te kaimaupū, mō āhea noa whāngaihia ai te pū ki te matā, hei tauira:

- » ka kitea tonutia ana e koe he kararehe hei pupuhi māu; ka pakū ana rānei i a koe tō pū, pēnei ki tētahi papa pupuhi pū.
- » kia whāngaihia te pū ki te kātā ka katia ai te rua kariri, ki konā, kua noho tika tō pū, arā, kua RITE tōna āhua.

Ko te pū e noho RITE ana, ko tōna āhua e pēnei ana:

- » kua 'tika' ('haumarū') te pātene haumarū (mēnā kua whai pātene haumarū);
- » he kātā kei tōna rua kariri;
- » ā, kua ū hoki te tūtaki/rua kariri.

He mahi whai whakaaro te whakatika kātā ki tō pū, otirā, me whai raihana, me whai hoki i te tukanga haumarū e pakū ai i a koe tō pū. Ka mutu tō whakangau kararehe, tō pupuhi rānei, me whakawātea te rua kariri kia matā kore.

Me mōhio te kaimaupū ki ngā āhua pū e ea ai tēnei ture te whai.

Ko ngā āhua rite o te pū ēnei – **ko WHAKARITEA, RITE, TIKATONU me TANGOIA**

E haumarū ai tō whakamahi pū, me mōhio te kaimaupū ki ngā āhua rite o te pū i ngā wā katoa. Me marama

hoki te whakaaro, mō āhea whakarerekētia ai te āhua o te pū ki ngā āhuatanga rerekē.

Kei te tēpara e whai ake nei ngā taipitopito mō ngā āhua o te pū. E hāngai pū ana ēnei pito kōrero ki te whakangau kararehe. Kei te **Wāhanga 5: Ngā āhua rite o te pū** ētahi anō pito kōrero.

Me maumahara

- » Whāngaihia ai te pū ki te matā i ngā wā anake ka kitea tonutia ana e koe he kararehe hei pupuhi māu, ka pakū ana rānei i a koe tō pū, pēnei ki tētahi papa pupuhi pū.
- » Ki ētahi horopaki whakangau, hei tauira, ki te puihi, ki tētahi takiwā pupuhi rakiraki kitea kore rānei, ki konā te pū whāngaihia ai ki te kātā e rite ai ki te pupuhi kararehe. Ki te nuinga o ngā horopaki whakangau, me kua e whāngai pū, kia reri rā anō ki te pupuhi.
- » Whakakorea te mōrearea, arā, kia reri rā anō ki te pupuhi, ki konā te pū whāngaihia ai ki te kātā.
- » Ki te kore e mōhio ki te āhua o tō pū, tēnā, whāia ko ngā Whakatūpatō Haumarū e kore ai e mahue he kātā ki roto.

Ngā āhua rite o te pū

Āhua	Whakamārama	Āhea
Whāia ngā Whakatūpatō Haumarū me te pū mō mua i te āhua WHAKARITEA, ki te wā rānei e rangirua ai koe ki te āhua rite o tō pū. Kei te whārangi 6 te tukanga Whakatūpatō Haumarū.		
WHAKARITEA	» WHAKARITEA te KATI ('haumarū') (mēnā kua whai pātene haumarū) » He kātā hihiko kei te kopa matā » Kua ū te kati/rua kariri ka matā kore ana tētahi kātā	Kia tae rā anō koe ki tō wāhi whakangau, ki tō papa pupuhi pū rānei; e whakawātea haumarutia ai ki tā te ture e kī nei. Kupu anō: Me wātea kau te kātā
RITE	» Me tuku ko te pātene haumarū RUA KARIRI ('haumarū') (mēnā kua whai rua kariri) » He kātā hihiko kei te kopa matā » Kua ū te kati/rua kariri	Kia kitea tonutia ana e koe he kararehe hei pupuhi māu, kia pakū ana rānei i a koe tō pū, pēnei ki tētahi papa pupuhi pū. Kupu anō: Te anga tika o te ngutu pū ki te wāhi haumarū

Āhua	Whakamārama	Āhea
INSTANT	» Kia tau rā anō te whakaaro ki te pupuhi, ka whakawāteahia te pātene haumarū	TIKA TONU ('pūhia') (mēnā kua whai pātene haumarū TIKA TONU)
TANGOHA	» Kua whakatūria te pātene haumarū TANGOHA ('haumarū') (mēnā kua whai pātene haumarū tangohia) » Kia tau rā anō te whakaaro ki te pupuhi, ka whakawāteahia te pātene haumarū TANGOHA ('haumarū') (mēnā kua whai pātene haumarū tangohia) » Unuhia ngā kariri i te kopa matā, tangohia rānei (mēnā he kopa matā e taea te tango) » Kua tuwhera te pātene haumarū/rua kariri » Unuhia te kātā » Tirohia, whakawāteahia hoki te kātā me te kopa matā ki ō mati tonu kia wātea rawa	I mua i tō wehenga atu i tētahi papa pupuhi, i tō kuhunga ki tētahi hōpuni, i tō kawē pū mā runga waka, i tō horoi pū, i tō whakaputu pū rānei, tēnā, tangohia ngā kariri katoa (me ngā kopa matā) Kupu anō: Kua anga te ngutu pū ki te wāhi haumarū Whakaputu tikahia ngā kātā, ki tua o te pū Āta tirohia anōtia kua pau monemone ngā kātā, ngā kopa matā rānei o tō pū Whakaarotia te unu i te pātene haumarū, ka meinga ai ko tētahi haki matā, ko tētahi keu raka/taura raka rānei.

Me pēhea te whakatinana i ngā āhua rite o te pū – he tauira whakangau

Pānuitia te kōrero nei, ko te whakatinana tēnei a te kaiwhakangau i ngā ture haumarū pū e whitu me ngā āhua rite o te pū, i a ia e whakangau tia ana.

I tētahi ahiahi, ka haere a Hone ki tua i te pāmu o tōna hoa whakangau tia ai.

Nōna i te kāinga, ka tīkina tana pū, ka whāia ngā **Whakatūpato Haumarū** kia mōhio ai ia ki te āhua rite o te pū. Muri iho, ka tirohia anōtia kia mōhio ai ia, kua tika ngā wāhanga katoa.

Kua noho te pū ki te āhua **TANGOHA**. Ka meinga ki te kēhi pū ka raua ai ki te pūtu o tōna waka. Kei tana pēke hāhāri te tūtaki me te kopa matā, engari ia, kei wāhi kē ērā atu kariri e haria ana.

Nō te taenga atu o Hone ki tua i te pāmu, ka huakina te raka o tana kēhi pū ka whakatika. Tirohia e ia kua 'tū' (haumarū) te pātene haumarū, ka meinga te tūtaki, ka kopia ake me te kore matā i roto i te pū. Kātahi a Hone ka āta whāngaihia te kopa matā ka raua ki roto. Nō taua wā, kua noho tana pū ki te āhua o **WHAKARITEA**. Ka wahaina tana pū ki te pokohiwi, ā, takahia atu ana te ara kia tae rā anō ki te wāhi whakangau. Ka pātata ia ki te takiwā i kitea iho e ia he tia ki reira o mua, ka whakatauria e Hone tana pū ki te **anga haumarū**, ka arotahi te ngutu ki reira, tirohia ana te pātene haumarū mēnā kua 'tū' tonu ('haumarū'), ka whāngaihia he kātā – ka eke tana raiwhara ki te āhua **RITE**.

Tērā a Hone e ngōki haere ana ki te kūiti i tua atu i te pāmu. Āna, e rua tonu ngā tia e kai ana, i kitea rā e ia. Ka tau tana whakaaro, ko tēhea tia ka pūhia. Kātahi a Hone ka āta tiroiro e ea katoa ai ngā rangirua, ka mātai anō ai i te takiwā mēnā he haumarū ka tukua ana te pātene haumarū kia 'wātea kau' ('pūhia'). Ko te tohu tēnei, kua **TIKA TONU** te āhua o tana pū. Ka pakū te pū. Ā, mate pai i a ia te tia rā i te matā kotahi, ka raua he matā anō mō te tūpono ka hiahiaia.

Inā rā tana tia e tāpapa kau ana, ā, ka whakahokia te pātene haumarū kia 'wātea kau' ('haumarū'), i konā kua hoki tana raiwhara ki te āhua **RITE**.

Ko tana mahi tuatahi, he whakawātea i tana pū, ka unuhia katoatia ngā kariri. Ka tiro ki ngā kātā, kua tangohia mai i tana pū, i konā, kua eke te raiwhara ki te āhua **TANGOHA**. Mutu kau ana taua tukanga, kātahi ka tiroiro ki tana tia kua hemo, ka wahaina ki tana waka.

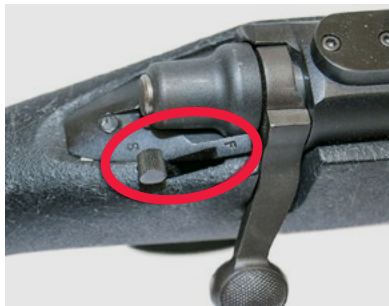
Ka tae atu a Hone me tana tia ki te waka, ka tango i te pātene haumarū me te kopa matā i tana raiwhara ka rakahia atu ki te kēhi pū. Ka tiro anō ki te pātene haumarū, te kopa matā, ā, ka wehewehea ngā kariri i te pū, ka whakaputuhia ki wāhi kē atu kia haumarū. Hoki uruhau atu ana Hone ki te kāinga, ka koa i te whakaaro, he tōtiti tia e rorerorehia ai te haere ake nei.

Te pātene haumarū

He pūrere te pātene haumarū ka whakamaui ki te nuinga o ngā pū. E rua noa ngā tūranga o te pātene haumarū:

1. He mea tohu te pū ki te waituhi 'S' e mea ana kua 'Haumarū', 'wātea kau' rānei – Mēnā kei tēnei tūranga te pātene, tē pakū te pū.
2. He mea tohu te pū ki te waituhi 'F' e mea ana ko te 'PŪHIA', 'KATI' rānei – Mēnā kei tēnei tūranga te pātene, mā te whakakeu ka pakū te pū. Tirohia ngā whakaahua i raro nā.

Kupu anō: Tērā ētahi pātene haumarū, e toru kē ōna tūranga – Ko te 'wātea kau', te 'kati' me tētahi tūranga waenga e neke tonu ai te pātene haumarū, engari, kua raka te keu. Me mārama rawa koe ki te haumarū pū i mua i te whakamahi. Pēnā me ngā pūrere katoa, ka waikura haere te pū, me kua rawa e whirinaki atu, koirā anake. Engari, me whai tonu ko ngā ture haumarū pū, pēnei me te anga o te ngutu pū ki te wāhi haumarū. Me anga tōtika te ngutu pū ki te wāhi haumarū ka whāwhāhia ana e koe te pātene haumarū, nā te mea, koirā tētahi wā mōrearea e tūpono puta ai pea tētahi raruraru. **Ki te paku āwangawanga noa** koe mō te pātene haumarū, waihotia iho te pū, ka haria ai ki te mātanga whakatika pū.

Whakaahua 1.7. Ngā momo pātene haumarū.

Tūtaki tuwhera-haurua (kaua ngā pū terepuhi)

Ki ētahi raiwhara tūtaki-rua kariri, e taea rā e koe te tūtaki tuwhera-haurua, ki te kore e hiahia hari i tō raiwhara ki te āhua WHAKARITEA, āhua RITE rānei ki ētahi taiao whakangau. He taumata anō tēnei pūkengatanga, mā te kaimaupū reiputa anake tēnei ritenga, kaua mā te ware. Ki te hiahia ako koe i tēnei ritenga mō runga i tāu ake pū, me kōrero rā anō koe ki ngā mātanga whakatika pū, mēnā e taea rā ki tāu pū.

Me maumahara

- » Ki te rerekē ngā āhuatanga o tētahi haerenga whakangau, pēnei me te wehenga atu i te takiwā whakangau, tēnā whakahokia tō pū ki te āhua WHAKARITEA, ka TANGOHA ai rānei ana matā katoa.
- » Ki tētahi tira whakangau, ko te kaiārahi anake tērā e taki haere ana i te tira, kua noho tana pū ki te āhua WHAKARITEA.
- » Mēnā ka pūrere atu te kararehe i muri i tō whakawātea i te pū ki te 'wātea kau' ('pūhia') (te āhua TIKATONU), me mātua whakahoki wawe te pātene ki te 'rerī' ('haumarū') (te āhua RITE).

Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua

He mea nui kia whāia tēnei ture e te hunga maupū, nā te mea, ki te kore te whāinga e tohua rawatia e ea katoa ai ngā rangirua, tērā rānei e whara, e aituā. Ko ngā momo pū e ākina ana mō te whakangau (mō ngā whakangau kararehe rarahi), māmā noa iho e whara ai, e hemo ai rānei te tangata i aua pū. Hei tauira, ki te rangirua te kaiwhakangau, ka pōhēhētia he kararehe, engari he tangata kē, ko te mate te utu. Me mōhio te tangata, ka pakū ana te pū, e kore a muri e hokia. Kāore tētahi mea e nui atu i te ora o te tangata. Ki te rangirua, kaua e pūhia! Mai i ngā rangahau* kua mōhio ki ngā kōrero nei:

- » I ngā takunetanga **80%** nō roto i te tira whakangau kotahi te kaipupuhi me te tangata i aituā. Heipū ai ngā aituā i te wā ka weherua te tira me te kore kōrerorero, ka uru rānei ki te takiwā whakangau o tētahi atu kaiwhakangau.
- » E **76%** ngā takunetanga i heipū ki Te Ika a Māui. Nui ake ngā aituā ki ngā wao mātotoru e uaua ai te āta kite, tēnā i ngā takiwā matatea, pērā me ngā pārae o Te Waipounamu.
- » I ngā takunetanga **92%** heke iho i te whitu tekau mita te matara i waenga i te kaipupuhi me te tangata i aituā.
- » Nā te whakatau poka noa me te rehurehu o te titiro ko te aituā.

E ai ki ngā rangahau whanonga tangata, me mārama tatou ki te kaupapa o te hinengaro me tana tātari mōhiohio, inā rā i te wā e taumaha ai, e hiamō ai rānei.

E whai ake nei ko ngā whakamahuki mō ngā take e rangirua ai te hinengaro, ā, me pēhea te whakatikatika i ērā rangirua.

He aha ngā pēhitanga e raru ai te mārama o te titiro me te tautohu whāinga?

Arā noa atu ngā take e raru ai te mārama o te titiro me tō tautohu whāinga hei pupuhi māu. Pēnei me te kaha, te ngoikore rānei o te mārama o te rā, te mataara o te hinengaro, ngā kawatau, ngā mariu, ngā maharatanga, otirā, te kirihuna o te kararehe me te taiao. Tētahi mea nui, ko te mahi a te hinengaro me ōna whakahaere, i a koe ka whakangau. Nui noa atu ngā mōhiomohio (pēnei i te takoto o te whenua, ngā oro, ngā āhua o te taiao) hei tātari tahi me ngā wheako mātauranga o te tangata (pēnei i ō hīkoinga, whanonga, maharatanga me ō hiahia ake).

Ki ētahi takunetanga, ki te kore e nui ngā mohiohio tairongo e mārama ai te titiro, kei konā, ka uru te pōhēhē o te hinengaro, arā te mea e hiahia ana koe ki te pupuhi, engari, he mea kē. Heipū ai tēnei āhua ki ngā wāhi matarehu, ki ngā wā rānei e āhua huna ai te kararehe. Te nuinga o te wā, ka puta tēnei āhua ki ngā takiwā whakangau kua pūhia rā e koe he kararehe ki reira o mua, ā, ko te kawatau o te hinengaro ka kitea anōtia he kararehe ki taua wāhi tonu, kaua rawa ko tētahi tangata.

Whakahirahira

Me tautohu tāu whāinga, kua ea katoa ngā rangirua i mua i te pupuhi.

Ki te rangirua kau, me kaua e pupuhi!

* Nā A Hunter's Tale. I tāngia e NZ Mountain Safety Council i te Poutūterangi 2017.

Ngā whakataū poka noa i runga i te taumaha o te hinengaro me ngā whakamāmātanga

Ka hiamō ana te kaiwhakangau i te kitenga atu o te kararehe, tērā pea ka riro te mārama o te whakaaro i te tai kare ā-roto. E kīia ana tērā āhua, ko te mate pāka, ko te mate tia rānei, inā rā ka piki ngā taumahatanga ki te hinengaro me te manawa, mea rawa ake, ka pōhēhē katoa ngā whakaaro ki te wāhi whakangau, ka uru te poka noatanga.

Ko ngā whiu poto o te mate pāka e pēnei ana:

Kua whāiti tō titiro (pēnei me te tiro mā tētahi ipuipu e mārama ai te titiro ki mua, engari, kua matarehu, kua pōuriuri rānei kē ērā atu mea). Arā, kua ita kē te titiro ki te kararehe, kua kore e whai whakaaro ki te taiao e noho nā koe.

Mea rawa ake, kua kore e āta kite atu i ētahi tāngata, waka, whare rānei i ngā tahataha o te mea e arotahingia rā e koe. Ka pā mai tēnei momo mate whakarongo i te nui o ngā taumahatanga.

Pā ngātahi ai tēnei whiu me te tiro whāiti i te wā kotahi. Ko tōna pānga mai ki te tangata, ko te korenga ōu e rongo i ētahi atu tāngata e kōrero tahi ana ki a koe, e whakatūpato ana rānei i a koe.

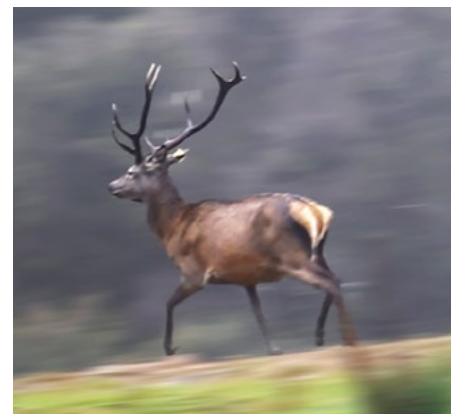
Hei whakamāmā i ēnei taumahatanga ina whakangau te tangata, tirohia ngā taipitopito o **He tukanga haumarū**, kei te whārangi 16.

Te nenge me ngā taumahatanga

He wā tōna e nenge ai te kaiwhakangau, e rongo ai rānei i ngā taumahatanga mai i te whānau, i ngā hoa rānei ki te patu mīti mō te rorerore, hei paraihe kararehe rānei. Ki ēnei takunetanga, he wā tōna ka riro te mārama o te whakaaro i te tai kare ā-roto, mea rawa ake, kua eke ngā whakataū poka noa. Nā te mea, kua muramura te wāhanga whiwhi mea o te hinengaro, tēnā i ngā wāhanga whakamahere, whai whakaaro. Kei te mōhio tātou katoa, ka pā mai te nenge, ka ngoikore haere ā tātou whakataū, ka riro i te huarahi poto. Pai kē atu mēnā ka pā mai te nenge ki te tangata i mua i tētahi haerenga whakangau e taea ai te whakakore atu i tō haerenga mō tētahi atu wā kia mārama rā anō ngā whakaaro.

Ko ngā whiu o te ngengetanga, kāore e pā noa iho ki te pupuhi, engari ia, ka pā hoki ki ngā whakataū mō ngā ara e haeretia ai, ki konā piki ai ngā mōrearea ki tētahi taiao hou – e tūpono ai pea ngā whara, ngā takanga, ka ngaro atu rānei i te wao.

Nā ngā taumahatanga (nāu anō i taumaha ai, nā ētahi kē rānei) kia mau i a koe he paraihe nunui, pai kē atu, he mīti rānei, ko te whara, ko te aituā rānei. I pēneitia ai te nuinga, he kore nō rātou e whai i ngā whakataū tōtika o te hinengaro. Ka riro te kaiwhakangau i ngā taumahatanga o te wikitoria, ka pākia taua hunga ki te whakataū tere poka noa o te whakaaro mō ngā neke a te kararehe, te hanga me te oro, ka kore e āta whai i te tukanga tautohu tika i mua i te pupuhi.

Whakaahua 1.8. Te ita o te titiro: kua ita te titiro ki te tia omaoma, ka tau te matarehu ki te taiao.

Ngā karu whakatata hei mata tautoko

He mea nui te whakamahia karu whakatata (tētahi taonga arotahi rānei ki ngā taiao tuwhera), kua ko te karu arotahi o tō pū, hei mātai i te hora o te whenua ki te tautohu kararehe. Ki te whakamahia e koe te karu arotahi o tō pū, ka whāiti tō mātai, ā, ka anga tahi hoki te ngutu pū ki tāu e mātai ai, otirā, ki te tangata hoki pea.

Pai kē atu ngā karu whakatata e kaha ake ai te mātai haere huri noa i te takiwā pupuhi, i a koe e tautohu ana i tāu e pupuhi ai.

Ka anga ana i a koe tō pū ki te kararehe mā te karu arotahi, pai kē atu te pupuhi me te huaki i ō karu e rua i te wā kotahi kia kore ai koe e riro i te tiro whāiti.

Whakaahua 1.9. Te tiro whāiti ka whakamahia ana te karu arotahi o te pū. Ko te whakaahua i te taha mauī te mātai a te kaipupuhi mā tana arotahi, kua kopi hoki te karu mauī. Ko te mātai whānui i te taha matau e whakaatu ana kua kotiti kitea kore tana hoa whakangau ki te takiwā pupuhi.

He tukanga haumarū

Ko te huarahi anake kia tino mōhio ki te whakatautika ko te pupuhi kore. Ki te whāia te tukanga nei ka tino heke te pānga mai o ngā mōrearea.

Me maumahara

- » Tirohia me te korenga o tētahi mata tautoko, ko tō takiwā pupuhi, otirā, ki ia taha ki tua atu i te whāinga, kia kore ai he mea, pēnei me tētahi tangata, waka, kararehe, whare rānei i mua i tō takiwā pupuhi.
- » Mā te ako ki te pupuhi mā ō karu tuwhera e rua e kore ai koe e riro i te tiro whāiti.

I mua i te pupuhi:

Kia āta haere, ka whakahā.

Mātaihia te hora o te whenua mā te tiro tiro haere ki ngā tahataha hei wāhi i te tiro whāiti e pai ake ai hoki te tirohanga atu ki te taiao me te takiwā pupuhi.

Kātahi ka āta mātaihia atu te kararehe (mā ngā karu whakatata) ka pātaihia ko koe anō:

He tangata rānei tēnā? He kaiwhakangau anō rānei? Kua kotiti pea rānei taku hoa whakangau ki tēnei takiwā?

Koia tonu te kararehe e whāia ana e au? He tāriana, he uwaha rānei (tōna pakeke, tōna momo)?

Tirohia te tū a te kararehe.

Kua tau tōna āhua, kua hē rānei tētahi āhua? Kua marama ōku whakaaro – kua wātea ōku whakaaro, kāore i te taumaha?

Kua ea katoa ngā rangirua, āe rā, koia tāku e pūhia ai.

Kia kīia ake: Ki te paku rangirua noa iho mō te whāinga, kua rawa e pūhia.

Whakaahua 1.10. Kua kitea e koe te tia whero? Kua ea katoa ngā rangirua?

Whakaahua 1.11. Ko te tia tonu i 1.10, e kitea ana i tētahi taha rerekē. Mēnā kua kitea noatia te kiri kararehe, tōna hanga, ōna pihi rānei, ehara i te mea kua tautohua tikahia hei pupuhitanga.

Whakaahua 1.12. Mēnā kei te arataki koe i tētahi kaipupuhi raihana kore, me tautohu tahi e te kaiarataki me te kaipupuhi raihana kore te whāinga e ea katoa ai ngā rangirua.

Ahako kua kitea noatia ai te kiri me ngā pihi, ehara i te mea kua tautohua tikahia. Whakaarotia te kararehe katoa mā te mātai i tōna momo, pakeke, rahi me ōna pihi e hāngai ake ai ō whakatau.

Ki te whakangau ā-pō, ka uaua ake hoki te tautohu i tāu whāinga.

Ahako ngā rama me ngā pūrere mātai pō, hei ētahi wā ka matarehu tonu te titiro, e kore tonu tō whāinga e tautohu tikahia. Ka raru tō mātai i te rahi me te tae. I ōna wā, kua whara, kua mate rānei he tangata i te tautohu hēngia o ngā karu kararehe e ētahi i te atārangi e puta ana i te rama.

Tirohia te **Wāhanga 7: Ngā tikanga haumaruru pū** mō ētahi kōrero anō mō te pupuhi ki te matarehu.

Me maumahara

Kāore tētahi mea e nui atu i te ora o te tangata.

Me pēhea te whakakore i te rangirua, ehara i te mea, ko au te whāinga e pūhia ai?

He maha ngā kaiwhakangau ka mau ngā kākahu 'karakara' (kākahu muramura) kia kore ai rātou e pōhēhētia e ētahi, he kararehe rātou. Ko ngā tae papai kākahu karakara, ko te karaka me te kahurangi muramura. Ko te kaupapa ia, kia kitea rā anōtia te kaiwhakangau e ētahi atu. He tauaro katoa tēnei ki te kiri huna. Kaua mā te kākahu karakara pakupaku noa iho e ora ai koe, engari, whakaarotia te katoa o tō hanga mai i ia taha.

He wā tōna e kore e kitea ō kākahu karakara i te āhua o te whenua (i te tumu rākau, i te ururua, i te whenua kino rānei) i te matarehu rānei.

Ki te whakangau koe ki te puihi ururua, me uhi tō tinana katoa ki te kākahu karakara, nā te matarehu me te horo o ngā takunetanga pupuhi whāinga. Engari, ki te whenua pārae, ehara i te mea me uhi tō tinana katoa, nā te whānui ake o te titiro i mua i te aroaro.

He mea nui ngā kākahu karakara ki ngā takiwā matarehu – ki te ata māhina, ki te maruahiahi, ki roto rānei i te puihi.

Whakamaui ko tētahi tae muramura e rerekē ai i tērā o te taiao, i tērā hoki o ngā kararehe o tērā takiwā. Whakaarotia ake te uhi i te kararehe tūpāpaku mēnā kei te wahaina e koe ki te puihi.

Me maumahara, he wā e mate ai ngā mea katoa. Ka memeha te tae o ngā kākahu karakara i tōna wā, me whakahou anō ā te wā tōtika. Ētahi kākahu karaka muramura kua waimeha, ka hanga rite ki tō te peha tia, me whakahou ā te wā tōtika.

Whakaahua 1.13. Koinei ngā kākahu karakara karaka me te kahurangi muramura.

Whakatūpato

- » Kaua e whakamahia te karu arotahi o tō pū, hei mātai i te hora o te whenua ki te tautohu whāinga. He takahi tēnei i te ture 2 – Me anga atu tō ngutu pū ki tētahi wāhi haumaruru i ngā wā katoa.
- » Kaua tō matimati e pā ki te keu, ā, me anga atu tō ngutu pū ki tētahi wāhi haumaruru i ngā wā katoa kia tatū rā anō tō whakatau, e tika ana ki te pupuhi.
- » Me tautohu te katoa o te tinana kararehe i mua i tō pupuhi. Mātaihia te kararehe, me mōhio pū koe, ehara i te tangata e waha kararehe ana.
- » Kaua e pūhia i runga i te neke noa iho. He neke puihi, he neke rākau rānei, he tangata pea tēnā.
- » Kaua e pūhia i runga anake i te tae o tētahi mea. Pēnei me ētahi kākahu kiri huna, he rite ki te peha tia.
- » Kaua rawa e pūhia i runga i te oro anake. Ko te reo pea tēnā o te kaiwhakangau, e horu ana i tō te tia reo.
- » Kaua rawa e pūhia i runga i te hanga anake. He pōhēhē nō te hinengaro, he kararehe tāu e mātai nā.
- » Pātai ki a koe anō, “Kei hea ōku hoa whakangau? He kaiwhakangau anō tērā?”
- » Mēnā kei te aratakina tētahi kaipupuhi raihana kore, me tautohu tahi e te kaiarataki me te kaipupuhi raihana kore te whāinga e ea katoa ai ngā rangirua

Tirohia tō takiwā puhinga

He aha te takiwā pupuhi?

Ko te takiwā pupuhi, koia ko te takiwā e rere ai te kariri i te pakū o te pū, ka tau pea hoki ki tōna wāhi ahakoa i hē te pupuhi me te rere o te kariri.

He maha ngā momo kaupapa e hāngai ana ki tō takiwā pupuhi, pēnei me te momo pū, te kariri, te kararehe e whāia ana (ki te papa, ki te rangi rānei), te taiao whakangau, me te rautaki whakangau.

He rerekē te taiao, ka rerekē tahi te rautaki. Inā rā, ka neke te whāinga e whāia rā e koe, ka tere rerekē tahi tō takiwā pupuhi. Ki te pūhia e koe tētahi mea i waho atu i tō takiwā pupuhi, ākuanei pea tētahi whara ai, aituā ai.

Hei tauira, mēnā ka whakamātauria e koe te arotahi o tō pū ki tētahi pāmu, me wātea tō takiwā pupuhi i te tangata, waka, whare, kararehe me ētahi mōrearea.

Kōwhiria tētahi takiwā tōtika mō taua mahi (pēnei me tētahi takiwā motuhake hopu matā), pēnei me tētahi hiwi nui, he one kau, kōhatu kore me ērā mea mārō.

Hei āwhina i a koe me tō takiwā pupuhi, whāia tēnei rārangi kaupae:

Whakatūpato

Ki te kore e taea te whakatau tika, inā kua haumaruru tō takiwā pupuhi – kua e pūhia.

Me maumahara

Papamuri, whāinga, tirohanga

Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua, ā, kua wātea ngā tahataha katoa i te tangata/waka/whare/kararehe, ā, e tika ana te papamuri mō te tawhiti, te rere me te momo pū e whakamahia ai e koe.

Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua, ā, kua wātea ia taha.

Whakamaua ngā tirohanga ki te whāinga.

Te whakangau me ētahi atu

I kīia rā i mua, e 80% ngā takunetanga aituā whakangau nō roto i te tira whakangau kotahi. Hei kaupare i tēnei āhua, i mua i te haerenga, me mātua whakaae te tira katoa ki te wāhi whakangau, ki te whai i te mahere, kia kua hoki e kotiti ki waho i te mahere. Me whai wāhi o rātou whakaaro ki ngā takiwā pupuhi, kia kore ai tētahi atu e whara.

Me mōhio pū ki ngā neke o ō hoa i ngā wā katoa. Ki te kore tō hoa i mua i tō titiro, tēnā, whāia te whakaaro, kua uru ia ki tō takiwā pupuhi. **Me mutu wawe tō whakangau i taua wā tonu** kia kitea rawatia, kia whakawhiti kōrero anō hoki ki a ia.

Otirā, mehemea ko koe tēnā kua kotiti ki waho i te takiwā pupuhi, **me mutu te whakangau**, tirohia rawatia tō wāhi e tū nā koe, ka whakamōhio wawe i tō tira.

Whakamahia ngā taputapu whakawhiti kōrero, GPS me ngā mapi kia mōhio ai te tira, kei hea ia o koutou.

Mēnā ka neke tō whāinga, ka neke tahi tō takiwā pupuhi. Ka huri ana i a koe te ngutu pū, me tūpato ki ētahi atu, kāore i te tū i te aroaro o te whāinga, i tua atu rānei o te whāinga.

Koinei te āhua ka puhi ana i tētahi mea rere, mea omaoma rānei.

Me maumahara

- » Me takoto tētahi mahere i waenga i te tira (whakaritea te whakangau, whāia te mahere).
- » Ki te wehewehe te tira, ka kore tā koutou kitekite i a koutou anō, me mutu wawe tō whakangau i taua wā tonu kia mōhio ai te tira, kei hea ia o koutou. Nekenekē ai tō takiwā pupuhi, pēnei me te whai i tētahi whāinga e rere ana.
- » Whakamahia ngā taputapu whakawhiti kōrero.
- » Me mōhio pū ki ngā ripa whakangau o tō tira. Whakamahia ngā hangarau mapi.
- » Ki te kore e taea te whakatau kotahi rau paihēneti, kua wātea tō takiwā pupuhi – kua e pūhia.

Ngā mōrearea riripi

Ko te riripi, ko te huringa me te tere o tētahi mea i tana pā ki tētahi papa. Pēnei me te riripi o te kōhatu i te wai, te tuki o te paoro ki te pātū – e kore e taea te matapae i ngā wā katoa, ka tau ki hea.

Riripi ai tētahi matā i a ia ka pā ki te papa tahi, papa mārō rānei, pēnei me te toka, tio, rākau, wai, rino, raima, tumu, rākau mārō me ngā waka. Heoi anō, ko te momo, te hanga me te tere o te matā, tae atu ki tana koki e pā ai ki te papa, pēnei me te one me te onepū, koia e riripi ai.

Ko te hōta pū me ngā kariri rere māmā (pērā i ngā kōta subsonic), koia ngā kariri e nui ake ai te mōrearea riripi.

Whakaahua 1.14. He tauira o ētahi rere tūpono riripi i te wai me ētahi kōhatu i te manga.

He mōrearea ngā riripi, nā te mea, kāore e mōhiotia, ka rere ki hea – te nuinga o te wā, ka tau ki waho i te takiwā pupuhi – kei roto hoki i a ia te ngao e whara ai tētahi, e mate ai rānei. Me mōhio, tēnā pea, ka pakaru rikiriki te matā. Ka rere ēnei maramara ki wī, ki wā, neke atu i te kotahi rau mita te tawhiti mai i tana tukinga tuatahitanga, i konā ka mōrearea ki te tangata me ngā mea katoa.

Inā rā, ka taka rānei ngā kaipupuhi tonu ki te mōrearea i te rere poka noa o ngā maramara matā e kīia nei ko te 'waihape ki muri'.

Me maumahara

Kia tūpato ki ngā awa, i te mea, ka riripi te matā i ngā papa mārō, papa tahi, pēnei i ngā kōhatu, i te wai rānei.

Te Paerangi

Ko te paerangi tēnā e piri tahi ai te papa me te rangi (pērā i ngā tihi puke me ngā pae maunga) e kīia nei hoki he rārangi maunga. Kitea ai ngā kararehe ki te paerangi, nā te mea, ka ohore ana, ko te oma pērātanga atu. Tērā ētahi kaiwhakangau ka whakamātau ki te pupuhi – engari, he kino te mōrearea o taua mahi, e whakaaturia ana i te whakaahua i raro nā, he kore nō te takiwā pupuhi i tua atu i te tia e kitea.

Kaua rawa tētahi whāinga e pūhia e koe ki te paerangi, he kore nōu e kite atu i tua i te hiwi. Tērā pea ka whara, aituā rānei he tangata, he kararehe, ka raruraru rānei he whare i te rere o tō matā.

Kia maumahara, te nuinga o ngā pū whai tia, e hia kiromita te rere tawhiti o ana matā

Pikitia 1.16 he tangata e pupuhi ana i tētahi mea ki te paerangi. E tohu ana te raina tāwhana where i te ara e rere ai pea te matā ki tērā taha o te hiwi. E mārāma ana te titiro, tērā pea, ka ngaua he whare, he tangata rānei kia mate i tua i te hiwi.

Whakaahua 1.15. He tia ki te paerangi.

Whakaahua 1.16. Kāore ngā whare me ngā waka i tērā taha o te hiwi i mārāma ki te kaipupuhi ki te taha matau.

Kaua rawa e pūhia tētahi mea e tau ana ki te paerangi, nā te mea, e kore koe e kite atu, he aha i tērā taha o te hiwi. Tērā pea, ka rere tō matā ki tērā taha ka ngaua he tangata, he kararehe, he whare rānei.

Te tawhiti mōrahi me te matara papai o te matā

Ko te **tawhiti mōrahi o te matā**, koia ia ko te tawhiti (kāore e hāngai ki te kounga) e rere ai te matā mai i te ngutu pū ki tōna taunga mutunga i runga i te rerenga koki papai.

E hāngai ana te **matara papai o te matā** ki te pānga tūkinga o te kātā. Ki te horopaki whakangau, ko te pākaha rere o te matā me tōna ngao e mate tonu ai te whāinga. E hia kiromita e rere pākaha ai tētahi matā poka noa, e mau tonu ana tōna ngau ka waimeha, ka tau. Mā te mōhio ki te pākaha rere o te matā e haumaruru ake ai tō pupuhi.

Mō ētahi kōrero anō, tirohia te **Wāhanga 4: Te rere tawhiti me te pitomata pānga o to pū me ana matā**. Mā te mōhio hoki ki te pākaha rere o te matā e tū ai koe he kaipupuhi haumaruru, whai whakaaro hoki.

Ka pēhea taku takiwā pupuhi i te rere mongamonga o te matā tūrapa?

Ka pakū ana tētahi kātā kariri-huhua o te tūrapa, ka pakaru mongamonga ngā kariri i te pū, ā, ka whānui haere ngā mongamonga i te tawhiti o te rere. Me tūpato ki tēnei āhua o te tūrapa, ka whānui haere aua mongamonga, kei tūpono ngaua tētahi mea i tua atu i te whāinga, inā rā, ka matara haere te tawhiti i te kaipupuhi me te whāinga, ka maha rānei ō pupuhi ki tētahi whāinga nekeneke.

Kupu anō: Mā te tawhiti o te rere, ko te whānui haere o te mongamonga.

7 m

20 m

40 m

Whakaahua 1.17. Ngā mongamonga tūrapa mai i te whitu ki te whā tekau mita.

Ka pēheatia taku takiwā pupuhi ka pakū ana i a au taku pū ki te pō?

He nui ngā aituā me ngā whara pū i heipū i ngā haora o te pōuri. Kāore te rere tawhiti o te matā e rerekē i te pō, engari tō āhei ki te whakatau tika i ō whakaaro, ka rerekē. He mea nui rawa atu te takiwā pupuhi, te tautohu whāinga me te hauora pū ki te whakangau i te po. Me waia koe ki te takoto o te whenua i te awatea, kia haumarua ai tō whakangau i te pō.

Inā ētahi taputapu āwhina whakangau ki te pō:

- » ko ngā rama; me
- » ngā pūrere mātai pō.

He wāhi iti noa iho te tiaho mārama o te takiwā pupuhi me te rere tawhiti o te matā ka puta i te rama. Nō konā e uua ai tō titiro tawhiti. Tētahi atu wero, ko te kaha rerekē o te pōuri me te mārama tēnā, ka uua ake ki te whakatau tika i tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua.

E rua ngā momo pūrere mātai pō:

- 1. Pūrere whakanui āhua** – whakamahia ai e ēnei pūrere te mārama ki roto i ngā wāhanga tūāwhiorangi (IR) ka whakanuia ai.
- 2. Pūrere raweke āhua** – whakamahia ai e ēnei pūrere te āhua i ngā wāhanga tūāwhiorangi (IR) o ngā ngao ('tohu wera') ka hurihia ai hei āhua e kitea ai ki te pūrere.

He āwhina tō ēnei pūrere e rua i te kaiwhakangau ki te kimi me te tautohu kararehe. Nā te poto o te mātai o ēnei pūrere e uua ake ai te whakatau mēnā kua wātea te takiwā pupuhi. He ngoikore kei ngā taonga e rua. Mēnā he iti te utu o te pūrere, ka heke te kounga o te taonga me tōna haumarua ki te tautohu i tāu whāinga. Mēnā ko tētahi pūrere mātai pō kua roa e whakamahia ana, ki te whakamaua te arotahi mātai pō ki te pū tonu, anga atu ai te ngutu pū ki ngā mea katoa e kitea ai. Whakamahia ai tētahi pūrere mātai pō tū tonu mēnā ka whai kararehe ki te pō. Mā ngā tautōhito anake ngā pūrere mātai pō hou nei, ā, mēnā he tauhou koe ki te whakangau, me ako koe i ngā tikanga haumarua i raro i te tautōhito.

Whakaahua 1.18. He wāhi iti noa iho te mārama mai o tō takiwā pupuhi i ngā rama. Tō runga whakaahua, ko te titiro a te kaipupuhi, engari, tō raro he whare kē i muri.

Whakatūpato

Kaua e whakamahia tētahi pūrere mātai pō i whakamaua ki te pū hei tiroiro noa iho. **He takahi tēnā i te Ture 2** – Me anga tō pū ki te wāhi haumarua.

Me pēhea te whakatinana i tēnei ture

- » Me mataara koe ki ngā mea katoa i waenga i a koe me tō whāinga, ki tua atu hoki o tāu whāinga.
- » Kaua e whakakeua tō pū mēnā he hoa ōu kei mua i a koe, inā rā, kua kore rātou e kitea e koe.
- » I mua i tō pupuhi, pātai ki a koe anō: “Ki te mahue i a au taku whāinga, ka pēheatia?”
- » Kaua rawa e pūhia tētahi mea ki te paerangi.

Whakatūpato

He takahi ture, i raro i te Ture Atawhai te pupuhi pū ki ngā hāora o te pō i tētahi ngahere kāwana, papa ngahere, whenua kāwana rānei.

Tiakina, kawea tikahia hoki ngā pū me ngā matā

Mēnā he kaipupuri raihana pū koe, me whiwhi wāhi pūmau koe hei tiaki i ō pū me ngā matā. Mā te whiwhi i ngā wāhi pūmau tiaki pū, e kore te pū e riro i a Ringaringa hē. Ia pū, ia pū, me noho ki tētahi wāhi pūmau i runga i ngā here e ai ki ngā Whakaritenga Pū 1992 (ngā Whakaritenga).

Ō here ā-ture

Hei tā Whakaritenga 19, me āta tiaki e te tangata whiwhi raihana pū i te pū kia kore ai e tāhaetia.

Hei tā Whakaritenga 19 anō, mēnā he kaipupuri raihana pū koe, me raka te pū, me whakamatara rānei ka raka, ki te wāhi pūmau tiaki pū, mēnā kāore te pū i raro i tana tautiaki, i te tautiaki rānei o tētahi atu kaipupuri raihana pū.

Me pēhea te tiaki pūmau i te pū, kei a au?

Ngā Kupu Tātaki Putunga Pūmau me te Kawe

Ko tā te kōnae Ngā Kupu Tātaki Putunga Pūmau me te Kawe mō Ngā Pū me ngā Matā, he hora i ētahi kupu tātaki mō te raihana pū me ngā kaiwhakapūmau raihana pū, tae atu ki ngā kaitono, me pēhea te whakatutuki i ngā ritenga tiaki pūmau kia ea ai ngā here mō te tiaki pūmau me te kawe tika i te pū me ngā matā i roto i te haumarua mō ngā tāngata o Aotearoa whānui.

Me pānui, me mārara hoki koe ki ngā whakamārama ki te whārangi ipurangi nei:
www.firearmssafetyauthority.govt.nz/firearms-safety/storage-transportation

Ko te kaipupuri raihana maupū, me:

- kaua e tuku i ngā tamariki, i ētahi atu raihana kore rānei kia whai wāhi ki te pū me ngā matā;
- tiaki wehewehe te pū me ngā matā, kei tūpono riro te pū i tangata kē, e kore e whai wāhi atu ki ngā matā.

Me āta whakaputu ia pū ki te wāhi tiaki pūmau, i runga i tōna whenua, kāore i raro i te tautiaki o te kaipupuri nāna te pū, i raro rānei i tētahi atu kaipupuri raihana;

- me noho ki te kāpata raka, ki te pākete, ki tētahi hanga pūmau (kua whakapūmautia ki tētahi whare);
- ki tētahi rūma rino, rūma raima rānei; ki tētahi paepae pū, kua whakamatarangia ngā pū, e kore tētahi e pakū.

Te kawe pū me ngā matā mā runga waka

Ina kawea he pū, he matā rānei mā runga waka i te rori, i tētahi ara tūmatanui rānei, me:

1. Kaua te pū me ngā matā e kitea e te karu mai i waho i te waka
2. Whakamatara rawa te pū, ka tangohia ai te kati ka purutia e te kaipupuri raihana, ka tiakina rānei ki wāhi kē atu. Ki te kore tēnei āhua e taea, (he pū tere puhi me te kati rua kariri), i konā, me whai pātene raka te pū, me kawe ki tētahi pāhi pūmau, i tētahi pēke raka rānei.
3. Tangohia ngā matā katoa.
4. Wehewehe ngā matā me te pū ka whakaputuhia ai ngā matā ki te pouaka raka, ki tētahi mea pērā rānei.

Mō ētahi atu taipitopito, pānuitia ko Ngā Kupu Tātaki Putunga Pūmau me te Kawe mō Ngā Pū me ngā Matā.

Whakaahua 1.19. He tauira pai tēnei putunga pū maitai.

E taea ai te waiho tiaki kore i te pū, i ngā matā rānei ki te waka mō tōna ono tekau mēneti, me:

- (a) Noho tata te kaipupuri raihana ki te takiwā tonu o te waka.
- (b) Kaua te pū me ngā matā e kitea e te karu.
- (c) Mau e te kaipupuri raihana ngā wāhanga matua o te pū ki a ia anō, mēnā e taea ana.
- (d) Raka te waka, me kopi ngā wini, me hari hoki e te kaipupuri raihana ngā ki o te waka.

Kupu anō:

- » Me whai ngā kaiwhakapūmau pū i ngā whakatūpato matua hei tā te ritenga 28 o Ngā Whakaritenga Pu 1992
- » Mēnā he pū muramura, he pū whakamate kararehe, he pū tohu kararehe rānei tā te tangata, me whakaputu ki te pākete raka, māna, kei a ia tonu e mau ana.

Ngā whakamātau putunga pūmau

Tērā rānei ka arotakengia e Te Tari Pūreke o Ngā Pirihimana ō putunga pūmau. Whakahaeretia ai tēnei arotake i mua i tō whakawhiwhinga ki te raihana pū, i ētahi atu tono rānei āu, i tō neke rānei ki whare kē.

Arotakengia ai e Ngā Pirihimana ngā pītara me ngā pū rāhui. He horopaki ki te horopaki te whakaae whakamātau putunga pūmau a Ngā Pirihimana, ā, e hāngai ana ki:

- » te matū o te pū;
- » pēhea i hangā ai (ngā raka, ngā tatau me ngā kauhuri);
- » te ū o te paepae putunga, te pouaka, te kāpata rānei ki te whare; ā, mehemea rānei kua tika te rahi o te putunga pūmau mō te maha me te momo o te/ngā pū.

Mā ngā Pirihimana hei tohu atu ngā ngoikore o ō putunga pūmau me ētahi kōrero āwhina.

Tērā rānei e whakaritea he hui anō hei whakamātau tuarua.

Mō ētahi atu kōrero, tirohia te **Wāhanga 2: Raihana pū me ngā Herenga**.

Me kaula rawa e inu waipiro, e kai tarukino ka maupū ana

Me kaula rawa e inu waipiro, e kai tarukino rānei i mua, i te wā rānei e maupū ana (tae atu ki te wā whakapaipai me te whakatika pū).

Ahakoā pēhea te iti, te nui rānei o te waipiro e pau i a koe kātahi ka maupū. Ka inu waipiro ana te tangata, ka ngoikore haere te hinengaro, ka huri kē hoki ngā kare ā-roto.

Ki te kai rongoā te tangata, tērā rānei te tinana e pāngia ki ētahi ngoikore, nō reira, me āta pānui ngā whakamārama ka kōrero hoki ki ngā mātanga hauora. Ki te kī ō rongoā, kaula e taraiwa, e whakamahi mīhini taumaha rānei ME KAUA RAWA e maupū.

Me inu waipiro, me kai rongoā rānei (e raru ai ō whakatau) i muri rawa i te mahi maupū, i te whakangau rānei ka whakaputuhia pūmautia ki te wāhi tiaki pū.

Kia maumahara koe, noho ai te waipiro me te tarukino ki tō tinana mō tētahi wā i muri i te kai. Me tatari mō tētahi wā kia ngaro ai aua paitini i tō tinana kātahi ka maupū.

Me pēhea te whakatinana i tēnei ture

- » Kaula e inu waipiro e kai tarukino rānei i mua, i te wā rānei o te maupū.
- » Kaula e pupuhi pū me ētahi tāngata kei te inu waipiro, kua inu waipiro, kei te kai tarukino rānei.

Whakahirahira

Nō hea rawa te inu waipiro, te kai tarukino me te pū e **haere tahi**.

Nō hea rawa!

Ngā raihana pū me ngā here

He aha te raihana pū?

Tā te raihana pū, he tuku i te kaupuri kia maupū. E mōhiotia ana tēnei, ko tētahi raihana pū o Aotearoa. Mēnā e hiahia ana ngā taiohi tekau mā ono, tekau mā whitu rānei ngā tau ki te mau pū hau, whakamarumarū kore, me whai raihana pū hoki rātou.

Me pēhea e tono i tētahi raihana pū

Mō ngā mōhiotio tono raihana o te wā, me toro atu ki te pae tukutuku a Te Tari Pūreke, www.firearmssafetyauthority.govt.nz.

Waea atu rānei ki te Tīma Pātaitai Pū mā te nama 0800 844 431, mā tēnei nama rānei 09 302 6500. Ka tukua ana tō tono, kātahi rawa koe ka haere ki tētahi akomanga haumarū pū. Ki konā koe whakamātauria ai mēnā e tika ana kia whiwhi raihana koe. Ko te tangata tika ki te maupū, ko tētahi tangata mārohirohi e mahi pono ai, e tiaki tika ai i te pū. Ka arotakengia ana koe, mēnā he tangata tika koe ki te maupū, ka arotakengia tō katoa me tō hītōria, tae atu ki ngā taunakitanga a ō kaitautoko, ō putunga pū me ētahi atu taipotopito e kitea ai e Ngā Pirihimana. Kei te Wāhanga 24A o te Ture Pū 1983 ngā taurira o tētahi tangata, kāore e tika ana ki te maupū.

He aha te raihana pū?

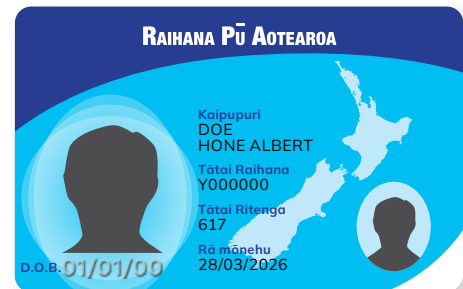
Tā te raihana pū, he tuku i te kaupuri kia maupū. E mōhiotia ana tēnei, ko tētahi raihana pū o Aotearoa. Mēnā e hiahia ana ngā taiohi tekau mā ono, tekau mā whitu rānei ngā tau ki te mau pū hau, whakamarumarū kore, me whai raihana pū hoki rātou.

Ngā wā raihana

E rima tau te roa o te wā raihana ki te tangata:

kāore anō ia kia whai raihana i mua; i whakakorea, i whakahokia rānei tana raihana; i tukua rānei te wā ora o tana raihana kia mōnehua me tana kore whakahou i mua i te rā mōnehu o tana raihana. Ko te hunga whai raihana e eke ai ā rātou tono whakahou raihana i mua i te rā mōnehu o aua raihana, ka whakawhiwhia rātou ki te raihana, tekau tau te roa ora o taua raihana.

Mēnā he kaupuri raihana koe ināianei, me whakahou tō raihana i mua i tōna rā mōnehu.

Te maupū i raro i te tautiaki o tētahi whakamarumarū

Ahakoā ko wai e maupū ai, me whai raihana te tangata, engari, ki te nuinga o ngā takunetanga, e taea ana te whakamahi i ngā pū-rāhui kore i raro i te tautiaki whakamarumarū o tētahi kaupupuri raihana.

Ko te tikanga o tā te tautiaki whakamarumarū:

1. kei reira ā-tinana e tautiki ana i te kaupupuri;
2. he pātata e taea ai e ia te tango i te pū, mēnā ka eke ki tērā āhua; otirā
3. kāore hoki ia i te maupū i a ia e tautiki ana i tērā atu.

Heoi anō, kāore tēnei ritenga e eke:

- mēnā kua whakakorea te raihana a te whakamarumarū (he hara tonu tērā, he maupū ahakoā kua whakakorea tana pū);
- mēnā ka tuki ki ngā ritenga here (inā rā he tuki ki te pānui parahau).

Ngā here a te kaupupuri raihana

Te tiaki pūmau i ō pū

E whai wāhi ana ia raihana pū ki ngā ritenga, me tiaki pūmau i te pū. He here anō ō ngā kaiwhakapūmau e pā ana ki ngā pītara, ngā pū rāhui me ngā kopa matā motuhake.

Ngā kaupupuri raihana katoa, me:

- kua e tuku i te pū ki te wāhi e taea ai e ngā tamariki nohinohi te whāwhā atu;
- whakaputu wehewehe ō pū me ngā matā, kei roto te pū i tangata kē, e kore e kitea ngā matā;
- tiaki pūmau kia kore ai te pū e tāhaetia.

Ko ngā kaupae hei whai mā te kaupupuri raihana e pūmau ai te putunga pū hei pare atu i te tāhae:

1. Ki ō rātou whare:
 - me noho ki te kāpata raka, ki te pākete, ki tētahi hanga pūmau (kua whakapūmautia ki tētahi whare);
 - ki tētahi rūma rino, rūma raima rānei;
 - ki tētahi paepae pū, kua whakamatarangia ngā pū, e kore tētahi e pakū.
2. Me āta whakaputu ia pū ki te wāhi tiaki pūmau kua raka, i runga i tōna whenua, kāore i raro i te tautiaki o te kaupupuri nāna te pū, i raro rānei i tētahi atu kaupupuri raihana.
3. E taea ai te waiho tiaki kore i te pū, i ngā matā rānei ki te waka mō tōna ono tekau mēneti, me:
 - Noho tata te kaupupuri raihana ki te takiwā tonu o te waka.
 - Kua te pū me ngā matā e kitea e te karu.
 - Mau e te kaupupuri raihana ngā wāhanga matua o te pū ki a ia anō, mēnā e taea ana.
 - Raka te waka, me kopi ngā wini, me hari hoki e te kaupupuri raihana ngā kī o te waka.

Tirohia te **Ture 6: Tiakina, kawea tikahia hoki ngā pū me ngā matā, kei te whārangi 24.**

Kia mahara hoki, tētahi tukanga o te tono raihana pū, he whakaatu i ō putunga pūmau ki Ngā Pirihimana.

Ka neke ana koe ki whare kē

Ki te neke whare koe i muri i te whakawhiwhinga ōu ki tō raihana, me whakamōhio i Ngā Pirihimana i roto i ngā rā e toru tekau i tō nekehanga (wāhanga 34). Hei whakahou i ō taipito kōrero, toro atu ki te pae tukutuku a Te Tari Pūreke, www.firearmssafetyauthority.govt.nz, ka whakamahia ai te MyFirearms, waea atu rānei ki te Tīma Pātaitai Pū mā te nama 0800 844 431, mā tēnei nama rānei 09 302 6500. Mēnā he whakapūmautanga tāu ki te mau pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui, pū motuhake rānei, me whakamōhio hoki i Ngā Pirihimana (i mua i tō neke) ki ō ritenga putunga pūmau mō ō pū me ngā matā.

Ngā pū kua ngaro, kua tāhaetia, kua pakaru rānei

Mēnā kua ngaro, kua tāhaetia, kua pakaru rānei tō pū, ō kopa matā rāhui, ētahi wāhanga rāhui, pū rāhui rānei, me whakamōhio wawe i Ngā Pirihimana. Me tuku ko ngā mōhihio katoa mō tēnei tūāhuatanga, ahakoa tāhae, ngaro rānei. Kei te paetukutuku a [Te Tari Pūreke](#) ngā whakamahuki e mārāma ai koe, me pēhea te whakamōhio i Ngā Pirihimana.

Te whakarere pū, tētahi wāhanga rānei o te pū, kāore e hiahiatia

Mēnā he wāhanga pū āu kāore e hiahiatia, e taea ana e koe te hoko atu, te hoatu rānei ki tētahi kaihoko pū, ki tētahi tangata whai raihana rānei.

Tūkino whānau (tūkino hoa rangatira)

Kei Ngā Pirihimana te tikanga ki te tango pū i tētahi tangata i raro i te Ture Whakataki me te Tūtei, ka whai wāhi hoki ki te whakatārewa, ki te whakakore rānei i tētahi raihana pū i raro i te Ture Pū 1983, mēnā ka eke ngā matapae, kua tūkino tētahi i te whānau.

Mēnā ka ūhia tētahi kaipupuri raihana ki te pānui parahau taupua i raro i te Ture Tūkino Whānau 2018, ka whakatārewahia taua raihana pū (wāhanga 99(1) o te Ture Tūkino Whānau 2018).

Ki te tatū tētahi pānui parahau whakamutunga i raro i te Ture Tūkino Whānau 2018, hei reira, ka whakakorea rawatia te āhei o te tangata ki te whai raihana mō ngā tau tekau. Inā rā, tē taea e taua tangata te tono raihana pū, mēnā he raihana kē tāna, ka whakakorea atu (wāhanga 22H me te 27B o te Ture Pū 1983). Ka eke tēnei whiu, ahakoa kua tukuna e te Kōti Whānau te ritenga pū.

Ngā pānui marutau Pirihimana

Ina tukuna tētahi pānui marutau Pirihimana ki tētahi kaipupuri raihana, tērā e whakatārewahia tana raihana pū i raro i te mana o taua pānui. Otirā, me tuku e taua tangata ana pū katoa (Ture Tūkino Whānau, wāhanga 37 me te 40).

Ngā mate tinana, mate hinengaro rānei i a koe e whai raihana pū ana

Ki te pāngia koe ki ngā tohu o te mate tinana, mate hinengaro rānei e ngoikore ai tō āhei ki te maupū, me whakamōhio i Ngā Pirihimana (wāhanga 24B(1)(e) me te 24A(1)(h) Ture Pū 1983). Otirā, ka taea hoki e koe te whakarite wawe kia hoaturia tō raihana ki Ngā Pirihimana (me mātua whakaae Ngā Pirihimana) ka riro mā rātou ō pū hei hoatu ki tētahi atu kaipupuri raihana. Ka hoki ana tō ora, māu hei whakatau mēnā ka tono raihana anō koe, ringi atu ki Ngā Pirihimana ki te whiti kōrero. He tikanga papai te whakarite moata, ka hoatu, ka purutia rānei ō pū, kei tūpono te wā taea kore.

Ki te riro mā Ngā Pirihimana tō raihana pū hei whakakore, ka whiua koe ki tētahi wā raihana kore e rima tau te roa, i mua i tō āhei ki te tono raihana pū anō (wāhanga 23(1)(b)).

Te tuku i tō raihana

Ki te kore koe e pīrangi ki tō pū, ka taea e koe te tuku (whakakore me te tuku) i tō raihana pū ki Ngā Pirihimana i mua i te rā mōnehu (wāhanga 27(1)). Ki te tukuna e koe tō raihana, kua kore e taea e koe te maupū. Mēnā kāore anō kia whakarērea ō pū ki te kaihoko pū, ki te tangata tōtika whai raihana rānei i mua i te tukunga o tō raihana, me mātua hari ki Ngā Pirihimana, anā, ka toru anō ngā marama hei tukunga māu ki tētahi atu kaupupuri raihana i runga i te whakaae a Ngā Pirihimana (wāhanga 28).

Ka mate ana tētahi kaupupuri raihana

Me whakamahere e ngā kaupupuri raihana pū he tikanga tuku pū i mua i te matenga.

- Mēnā, kāore i oti he mahere tuku pū i mua i te matenga, ka riro mā te tangata i tohua, mā te rōia rānei e whai te tukanga tuku pū arā;
- Ka whakamōhiotia Ngā Pirihimana, kua mate te tangata;
- Tukuna rānei ngā pū ki te kaihoko, ki tētahi kaupupuri raihana rānei (e taea ana e ia te pupuri ngā momo pū) hei tiakinga māna kia ea ai te tukanga tuku pū;
- Ka hoatu ki Ngā Pirihimana mō te wā taupua kia tatū ai te whakatau ka tukuna ki tētahi kē, ka tukuna rānei kia mate.

Otirā, mēnā i te tangata he pītara, he pū rāhui, he kopa matā rāhui, he pū motuhake rānei, me whakamōhio i Ngā Pirihimana mō aua mea.

Ētahi atu ritenga ture e hāngai ana ki ngā kaupupuri pū

He here ā te kaupupuri pū i raro i te Ture Pū 1983 me Ngā Whakaritenga Pu 1992. Ki te kore e whāia, ko te whakatārewa raihana, ko te whakakore raihana rānei te whiu, ki ētahi horopaki, ka hāmenetia.

Mō ētahi kōrero anō, toro atu ki Te Tari Pūreke (Ngā Pirihimana) ki tētahi rōia rānei, tīkina rānei tētahi kape o te Ture Pū 1983 me Ngā Whakaritenga Pū 1992 kei te paetukutuku www.legislation.govt.nz.

Kia mōhio ai koe kei hea tētahi Tari Pū, tētahi Teihana Pirihimana rānei, tirohia te paetukutuku a Te Tari Pūreke: www.firearmssafetyauthority.govt.nz.

Hei whakahou i ō taipitopito raihana, hei tīni rānei i ētahi o āu ake taipitopito, tirohia te paetukutuku a Te Tari Pūreke: www.firearmssafetyauthority.govt.nz ka whāia ai ko MyFirearms, waeahia rānei te Tīma Pātaitai Pū mā te **0800 844 431**, mā te **09 302 6500** rānei.

E whai ake nei ngā ritenga ture:

Āu kawenga me te Ture Pū:	Ngā Taipitopito
Me marutau te maupū.	Ka maupū ana te kaipupuri raihana pū, me tika ngā kawenga, kia kore ai he mōrearea ki a ia anō, ki ētahi atu rānei.
Whakaatuhia ō pū, kei a koe e mau ana.	Me whakaatu e te kaipupuri raihana āna pū katoa kei a ia e mau ana i runga i te tono a Ngā Pirihimana.
Whakaatuhia tāu raihana hei tirohanga mā Ngā Pirihimana, mēnā ka tonoa, waihoki, āta tiakina tō raihana kia kore ai e pākarukaru.	Mēnā kāore i a koe tō raihana i aua wā, ka whitu rā e hoaturia ki a koe hei whakaatu māu ki Ngā Pirihimana.
Hoatu tō ingoa roa, tō wāhi noho me tō rā whānau ki te tonoa koe e Ngā Pirihimana, i a koe ka maupū, mau matā rānei.	Ki te kore ēnei taipitopito e tukuna, ki te rūpahu rānei, ā, ka horahia he whakatonu ki a koe, ko te ara tēnā e hara ai koe ka mauheretia.
Tukuna Ngā Pirihimana kia arotakengia ngā pū katoa kei a koe e mau ana, me ngā wāhi kei reira aua pū (tae atu ki ngā matā), otirā, kia tukuna Ngā Pirihimana kia tomokia te whare kia tirohia ai ngā wāhi e tautiakina ai aua pū me ngā matā ki reira (tae atu ki ngā putunga pūmau ki te waka).	Mā Ngā Pirihimana: » te pānui e tuku i ngā rangi e whitu i mua i te arotake; » e whakamōhio atu i tō rātou taenga atu; » ki te kore rātou e mau kākahu Pirihimana, me whakaatu ki a koe, he Pirihimana tūturu rātou i tō rātou taenga atu (whakaaturia ai he kāri Pirihimana), ki tētahi atu wā anō hoki i runga i tō tono.
Ki te puea ake t/ētahi o ēnei take o te wāhanga 24A(1) i muri i tō whiwhi raihana, me whakamōhio atu i Ngā Pirihimana.	Kei roto pū ēnei take i te Ture Pū, ā, ki te puea ake tētahi, kua kore e taea e te tangata te maupū, mau pū hau rānei (wāhanga 24A(1). Hei tauira, mēnā koe: » i hāmenetia ki te Ture Pū, ki tētahi hara rānei e whiua ai koe ki te whare herehere (i Aotearoa, i tāwāhi rānei); » i hāmenetia ki te Ture Game Animal Council, te Ture Wildlife, te Ture Wild Animal Control rānei; » i whiua ki te pānui parahau taupua, ki te pānui whakaita rānei, i tūkino rānei i tētahi atu tangata; » e whakaatu ana (i whakaaturia rānei inakuanei) i ētahi tohu mate hinengaro, tinana rānei e ngoikore ai tō āhei ki te maupū; » i inu waipiro, kai tarukino rānei e raru ai ō whakatau me tō whanonga; » e uru, e pātata rānei ki tētahi kēnge, tētahi rōpū taihara rānei.

E whai ake nei ngā ritenga ture:

Āu kawenga me te Ture Pū:	Ngā Taipitopito
Ki te tīni koe i tō tākuta, me whakamōhio atu i Ngā Pirihimana.	Me whakarato e koe te ingoa me ngā taipitopito o te tākuta hou.
Me hoko noa, me tuku rānei koe i te pū, i ngā matā rānei ki tētahi tangata kaipupuri raihana pū, ki tētahi kaihoko pū whai raihana. Ki te whakarērea tō pū ki tētahi, kāore koe e kite ā-tinana nei i a ia (pēnei i te hoko mā te ipurangi, mā te poutāpetā rānei) me whai pānui koe mai i ngā Pirihimana, kua waitohua hoki e rātou (wāhanga 43A(1) me te (2)).	Me whai koe i tētahi kaupae e mārāma ai koe, he raihana pū tā te tangata. Tirohia tana raihana i mua i te tukunga o te pū ki a ia, ā-tinana tonu. Mēnā tekau mā ono, tekau mā whitu rānei ngā tau o te tangata, me whai raihana ki te hoko, ki te mau rānei i tētahi pū hau. Te hunga e hokona ana he pū mā te ipurangi, mā te mēra rānei, me oti i te kaihoko tētahi pepa hoko poutāpetā ka waitohua ai e Ngā Pirihimana me tāna whakaae kia hokona te pū, ngā matā rānei. Kei te paetukutuku a Te Tari Pūreke te pepa tono poutāpetā. Tukuna ai e Ngā Pirihimana te reta waitohu ki te kaihoko.
Ki te tukua e koe tāu pū rāhui, kopa matā rāhui, pītara, pū motuhake, kete pītara rānei ki tangata kē, me whai rēhita taua tangata mai i Ngā Pirihimana i te tuatahi. I tua atu i te whai rēhita, ki te tukua e koe he pū rāhui, pītara, pū motuhake rānei mā te waka hari mēra (pēnei i te hoko atu ā-poutāpetā, ā-ipurangi rānei), me mātua tohu te waka hari mēra ki te rēhita (pēnei me tētahi wāhanga rāhui), ki tētahi pepa rānei kua meatia e Ngā Pirihimana.	Ko te hunga mau pītara, pū motuhake, kete pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui rānei, me whai i te/ngā reta whakaae tika me tētahi whakaaetanga kua homai e Ngā Pirihimana.
Ki te whara, mate rānei tētahi i a koe me tō pū, pū hau, pītara, pū motuhake rānei, me whakamōhio i Ngā Pirihimana (Wāhanga 58).	Me oti wawe, ā-tinana hoki te ripoata ki tētahi kaimahi Pirihimana, ki tētahi teihana Pirihimana hoki.
Whakamōhio atu i Ngā Pirihimana mō ngā putunga pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui me ngā pū motuhake i mua i te neke ki whare kē (wāhanga 34(2)).	Me whakamōhio atu te kaipupuri raihana i Ngā Pirihimana mō ngā putunga pū i mua i te neke kia arotakengia ai ngā putunga pūmau ki te whare hou.

Kupu anō: Mō ētahi atu kōrero mō ngā hara maupū, tirohia te [Āpitianga 1](#).

Ngā momo pū

E whai ake nei ko ngā whakamārama mō ngā pū i Aotearoa,

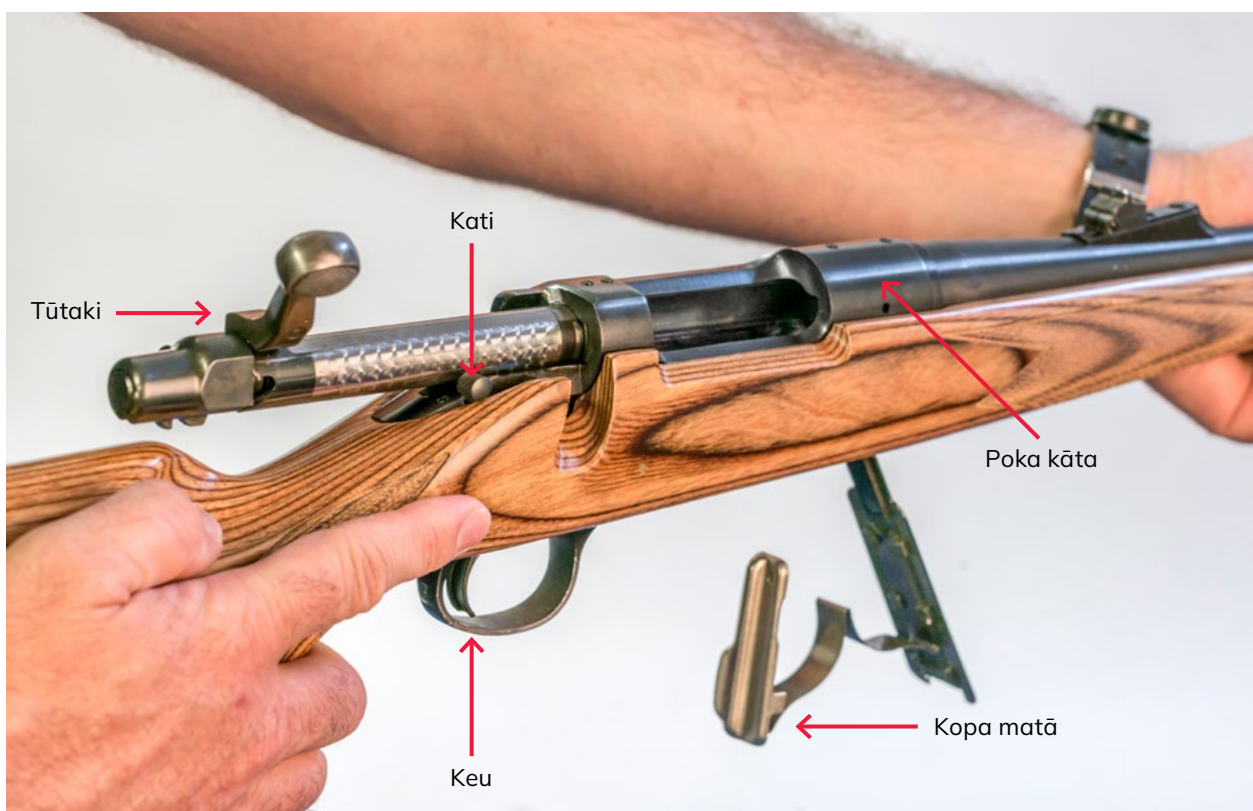
Ko ngā raiwhara, pū mau pokohiwi, pītara, pū tawhito me ngā pū hau. Kei konā tahi hoki ētahi whakatūpato mō ia pū.

He aha te pū?

Hei tā te Ture Arms Act 1983, ko te pū “he mea e puta ai i a ia he matā, he pere, he tū kariri rānei, ka tukuna mā te kaha o te pahū” (tirohia te **Wāhanga 1: Ngā ture haumarū pū e whitu**). Ka kōwhiria ana e koe he pū, kia mahara, nō hea e oti i tētahi pū kotahi, i ētahi matā kotahi rānei ngā kaupapa katoa.

He aha ngā wāhanga o te pū?

Ahakoa he rerekē ngā tūranga o ngā wāhanga pū, pēnei me te rua kariri, kūpara, waihanga, tērā hoki ētahi āhua taurite e kitea ana ki te pū, pēnei i tā whakaahua 3.1.

Whakaahua 3.1. Te wāhanga o te rua kariri me ngā wāhanga taurite.

Whakaahua 3.2. He raiwhara tūtaki-rua kariri me ōna wāhanga taurite

Ngā wāhanga o te pū

Rua kariri	Ko tāna, he whakahaere (whāngai, raka, pupuhi, tango me te whakaputa) i ngā kariri, ko te ara whakahaere kariri rānei.
Māngai	Ko te waha maitai tēnei o te pū e rere ai, e puta ai hoki te matā i a ia.
Tūtaki	He mea e whakahaeretia ana e tētahi whakatiriwhana takahuri, tītaha rānei. He wāhanga whakahirahira e piri tahi ana.
Reke	Koia ko te wāhanga muri o te pū e piri ai ki te pokohiwi e tau pai ai te pū i te wā e arotahi ai, e pupuhi ai hoki. He kope pana whakamuri hoki tōna.
Poka kāta	Ko te nohoanga tēnei o te kāta ki roto e rite ai ki te pupuhi (kei te pito o te rua kariri tēnei).
Nanati	He whakakikī i te wāhanga ngutu o te pū. Whakamahia ai te nanati me ngā pū hou hei whakakaha i te pū.
Kikowhiti	Te wāhanga o mua o te raparapa. He taunaki i te māngai ka mau i te ringa ngāwari.
Kopa matā	He poka mau kāta mō tētahi pū puhi huhua; taea ai te tango.
Ngutu	Te putanga o te pū e rere ai te matā (kariri).
Whiwhi	Te kāinga o ngā wāhanga tuku i te matā, pēnei i te hama, tūtaki, kati ārai rānei, pine puhi, unu me te kati keu. Kua rarangatia hei kōtuitui (“whiwhinga”) me ētahi atu wāhanga, pēnei i te māngai, raparapa me te rua kariri. Noho ai te tātai heke o te pū ki konā.
Kati	He kati tēnei i te pakū o te pū ka meinga ana ki te tūranga ‘tū’ (‘haumarū’). Ka meinga te kati ki te tūranga ‘wātea’ (‘pūhia’) ka hiki te kati kia wātea ai keu.
Raparapa	Te tuarā o te pū roa e piri ai te whiwhi, māngai, keu me ētahi atu wāhanga ki konā. Ko te kikowhiti te pito mua o te raparapa. Ko te reke tōna pito muri. Ka hāngai te kupu nei ki ngā raiwhara me ngā pū mau pokohiwi, engari, ka whai wāhi hoki ki te puringa o te pītara.
Keu	Te pātene iti, ana pēhia, ka hiki te pine puhi, ka pakū.
Ārai keu	He tiaki i te keu i te pakū poka noa.

Te whakahaere pū

Me pēhea taku pū (mahi)?

Me tino mārama ki ngā whakahaere o te pū (tāna mahi) kia mōhio ai koe ki tōna āhua rite. Kei raro nei te kaupae whāngai pū, pupuhi pū hoki mō te nuinga o ngā pū kāta rino.

Te kaupae whāngai, pupuhi hoki – raiwhara, pū mau pokohiwi, pītara	
Te whāngai	Kua uru te kāta mai i te kopa matā ki tōna poka.
Te whāngaitanga	Kua whāngaihia te poka kāta ki te kāta (kariri).
Te Raka	Ko te raka (ā-ringa, ā-aunoa rānei) i te tūtaki i mua tonu i te pakū.
Te pupuhi	Kua raka te tūtaki ki te rua kariri, ina pēhia te keu ka hiki te pine pupuhi kia wātea.
Te whakawātea	Kua whakawāteahia kia puta ai te kēhi i te puhinga (ko te tauaro tēnei o te tukanga raka).
Te tangohanga	Kua tangohia te kāta i tōna poka.
Te pana	Te pananga o te kēhi kāta i te pū.
Te kaketū	Te whakaturupana i te pū.

Mō ētahi kōrero, tirohia te kōwae ako mō ngā pū whānui.

He aha ngā momo rua kariri o ngā pū?

He rerekē ngā momo rua kariri o ngā pū. Tāna mahi (kei te taha o te whiwhi), he whakahaere matā, e tutuki ai taua āhuatanga. Whakaingoatia ai te pū i runga i tōna momo rua kariri, pēnei i te ‘tūtaki-rua kariri’, te ‘papu-rua kariri’ rānei. Kei ngā raiwhara me ngā pū mau pokohiwi ngā momo rua kariri **tūtaki, kati, papu, tere-puhi me te wāhi-tuwhera**.

Ngā raiwhara

Ki te kupu māmā, he pū noho pokohiwi te raiwhara, ka puta te matā kotahi i te whakakeunga kotahi.

Inā kē ngā momo raiwhara rerekē; e whai ake nei ētahi ka whakamahi nuitia i Aotearoa.

Raiwhara tūtaki-rua kariri

Ko te tūtaki-rua kariri tētahi o ngā rua kariri māmā noa iho. Ka pā kau te mati ki te keu, kua pakū te pū, ā, kua kore e pakū anō kia whāngaihia rā anōtia ki te matā.

- » Mai i te āhua whāngai, ka tukuna te rua kariri mā te hiki i te tūtaki, ka kukume whakamuri. Ka whāngaihia te poka kāta ki te matā ka neke whakamua ai te tūtaki. I konā, kua huri whakararotia te tūtaki hei raka i te kāta ki tōna tūranga.
- » Hiki ai te pine pupuhi i te neke o te tūtaki, ā, ka whakakeua te pū, ka wātea te pine, ka pakū te pū. Kātahi ka tangohia te kēhi kāta i karawhiua mā te kukume i te tūtaki.
- » Whakahaere ā-ringatia ai te raiwhara tūtaki-rua kariri, e taea hoki hei pū puhi kotahi, hei pū whai kopa matā.

Whakaahua 3.3. Raiwhara tūtaki-rua kariri

Whakatūpato

Kua rāhuitia ngā kopa matā mō ngā raiwhara tūtaki rua kariri (ahakoa e taea rānei te tango) mēnā neke atu i te tekau kāta ka mau.

Whakahirahira

Ko ngā raiwhara papu-rua kariri pokapū

He pū rāhui ngā raiwhara papu-rua kariri pokapū e taea ai tētahi kopa matā tango noa, tētahi kopa matā mau rānei e puritia ai kia tekau ngā kāta e tika ana ki te rahinga poka kāta o te pū.

Raiwhara kati-rua kariri

He rite tahi ngā whakahaere o te raiwhara kati-rua kariri me ērā o te tūtaki-rua kariri, ko te rerekē, mā te ringa tonu te tūtaki e whakawātea ka neke whakamuri ai. Me te aha, kua rite te pū. Ka hīkina ana te kati ka uru te kāta ki tōna poka raka ai kia pūhia. Ana pūhia te kāta, ka makere te kēhi mā te pana whakararo i te kati.

He whakahaere ā-ringa te raiwhara kati-rua kariri, ka whai kopa matā motuhake.

Whakaahua 3.4. Raiwhara papu-rua kariri pokapū

Whakatūpato

Mēnā tekau neke atu rānei ngā kopa matā e taea te whāngai ki te raiwhara kati-rua kariri, he pū rāhui tēnā.

Whakahirahira

Tērā ētahi raiwhara kati-rua kariri, raiwhara papu-rua kariri pokapū me ētahi pū puhi tere ka whai kopa matā motuhake, e noho nahanaha ai ngā reke.

Me tika ō matā mō ngā kopa matā motuhake.

Kia āta haere te tango i ngā kopa matā, me pau rā anō ngā kiko o ngā kāta.

He wā tōna e mōrearea ai te kopa matā motuhake, mēnā i tukia ngā taha, i hē rānei te turupana, inā ka mau taupua te kāta. Ki te wātea taua kopa matā i tōna wā, tērā e uru poka noa te kāta ki te rua kariri. Ki te ara ake tētahi raru, haria te pū ki te mātanga whakatika pū.

Pū tere-puhi

- » Ko te rua kariri tere-puhi, e kīia ana hoki he rua kariri mahi aunoa, he rite noa ngā whakahaere, pērā i ngā whakahaere o ngā pū o runga nei. Engari, ko te whāngai matā me te pana matā, he mea aunoa i te kaha, i te pana whakamuri, i te putanga rānei o te haurehu.
- » Nā te whāngai aunoa, ka uru te kātā hou i te pēhitanga o te keu (inā kei roto tonu ngā kātā i te kopa matā).
- » Mā te whakakeu, ko te rauna matā kotahi, ā, ko te pērā kia mōtī rā anō ngā matā.
- » Mēnā he raihana whānui pū tāu, koinei ko ngā pū tere-puhi e taea ai e koe te mau:
 - ngā kātā .22 tōna kūpara, heke iho rānei.
 - tētahi kopa matā (ahakoa e taea rānei te tango) tekau noa iho heke iho rānei ngā kātā; ā,
 - tētahi whiwahi ngoikore ake, e kore e taea te whakapiri atu ki tētahi whiwahi kaha.
- » Arā noa atu ngā pū tere puhi kua rāhuitia, me whai whakaaetanga, ā, he ruarua noa iho ngā horopaki e taea te whakamahi.

Mō ngā whakamahuki e pā ana ki ngā pū rāhui me ētahi atu kōrero, tirohia te Ture Pū 1983.

Whakaahua 3.5. Pū tere-puhi.

Warning

- » Kua rāhuitia ngā pū tere-puhi e whai ana i tētahi kūpara .22, kaha ake rānei.
- » Mā te whakapiri i te kopa matā e mau ai te tekau kātā neke atu ki te pū puhi-tere whai kūpara .22, ka huri te pū hei pū rāhui, ā, ka wātea te tangata whai raihana whānui, whakaaetanga kore, rēhita kore kia hāmenetia.
- » He pū rāhui hoki te pū tere-puhi pokapū; he hara te whakamahi mō te kaipupuri raihana whānui, whakaaetanga kore, rēhita kore.

Pū mau pokohiwi

Pūhia ai tēnei pū i te pokohiwi, ā, mā te whakakeu kotahi, ka puta rānei ētahi matā huhua, tētahi kariri rānei (kei te āhua o te kātā) mā tōna māngai.

Hangaia ai ēnei pū me tētahi nanati mauroa, hangaia hoki rānei tōna ngutu māngai ki tētahi āhua e taea ai te tīni i ngā pū nanati.

Tā te nanati, he whakahaere i te horo whānui o te matā e puta ana i te pū. Mēnā he kī pohapoha te nanati māngai, ka puta itiiti te rere matā, tēnā i tētahi māngai kua whakahoungia, kua tangohia katoatia rānei.

Pū wāhi tuwhera

Tēnei pū, ka wāhia te kati, ka whati whakararo te māngai o te pū.

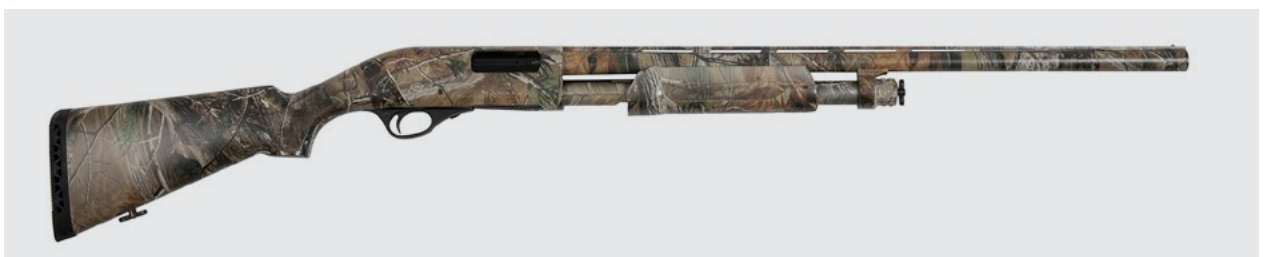
Hangaia ai ēnei pū ki te māngai kotahi, māngai huhua rānei.

Whakaahua 3.6. Pū wāhi tuwhera tūpara, whakarunga, whakararo hoki.

Pū papu

Ko te pū papu tēnā e paheke ā-ringatia ai te papu (e mōhiotia ana hoki ko te kikowhiti), ka kume whakamuri ai ki te huaki me te whakakī. Ka neke whakamua te papu, ka uru tētahi kātā hou, ka raka, ka rite ki te karawhiu. Nā te neke whakamua, whakamuri hoki (te “nekeneke”) o te papu i huaina ai tōna ingoa.

Whakaahua 3.7. Pū papu-rua kariri

Whakatūpato

Mēnā ka taea te whakamahi i ngā pū papu me ngā pū tere-puhi ki tētahi kopa matā harihari, ki tētahi kopa matā tango kore e mau ai ngā kātā neke atu rānei, e hāngai ana ki te rahinga kopa matā, tēnā, kua rāhuitia aua pū.

Pū tawhito, inā rā he māngai Damascus

He maha ngā pū mōrearea i Aotearoa nei, kāore e tika ana ki te whakamahi, nā te mea, kāore e haere tahi me ngā kātā hou o tēnei wā. He rerekē pea te rahi o ngā rua mō ngā matā o tēnei wā, kāore hoki e tau pai i raro i ngā pēhitanga matā.

He tawhito ngā pū Damascus nei e mōhiotia ai (mā ngā tohu motuhenga kei tōna māngai), ka whāngaihia ki te paura pango. He ngoikore ngā māngai o ēnei pū, nā te koretake o ōna kiko, ā, ka waikura haere hoki i te tawhito. Ki te mōrearea o tēnei pū me ngā matā hou, kei pahū i te pakūtanga ake ka whara, ka mate rānei tētahi.

Whakatūpato

- » Kua rawa e whāngaihia ngā matā hou ki ngā pū tawhito.
- » Haria ki te mātanga pū kia mōhio ai koe ki ngā matā tika me ngā taipitopito katoa mō tēnei momo pū.

Whakaahua 3.8. Tētahi pū tawhito nō te rautau tekau mā iwa, tekau mā rua te kaha, wāhi-tuwhera hama-areare.

Whakaahua 3.9. Pikitia whakatata o ngā tohu motuhenga ki tētahi pūtara Damascus.

Pītara

He pū mau ringa te pītara (e huaina ana hoki ko te pū ringa), ehara i te pū rāhui, i te pū motuhake rānei, he mea hanga e taea te mau ki te ringa kotahi, e whakakākahu ana hoki te karangatanga pītara (kua ngā pū rāhui me ngā pū motuhake) i ngā pū e whitu rau, e ono tekau mā rua mirimita te roa.

Kei raro ngā momo pū whai raparapa karu whātata, kāore hoki e roa atu i te whitu rau, e ono tekau mā rua mirimita i te katinga o te raparapa. Kia mau pītara te tangata, me whai i ngā tohu whakamana me ngā rēhita e tika ana ki te mau.

Whakaahua 3.10. Ngā momo pū mau ringa (pū, pītara me tētahi puhī kotahi).

Te pupuhi whāinga me te pītara

Ki te hiahia mau pītara koe, me tūhono koe ki tētahi karapu pītara kua whakamanatia tana rēhita e te Kōmihana o Ngā Pirihimana, ā, me whai hoki koe i ngā tohu whakamana me ngā momo rēhita e tika ana ki te mau pītara.

Ko te hunga mau pītara mō te mahi pupuhi whāinga, ka tāna mahi noa iho, he hari noa i tana pītara mai i te kāinga ki te karapu pītara, papa pupuhi pū, mātanga whakatika pū, toa hoko pū rānei. Mō ētahi atu kōrero mō te pupuhi whāinga me te pītara, whakapā atu ki tō karapu ā-rohe.

Pū whāngai ngutu me ngā pū tawhito

Ngā pū tawhito

Ko te pū tawhito tēnā e mau ai i te tangata hei taonga puipuiaki noa iho (ehara i te kape, i te tārua rānei o tētahi taonga tūturu), ā, ehara i te pū i hangaia ai i muri i te tau 1899, kāore hoki e pakū noa iho.

He taonga puipuiaki kau te pū tawhito hei maimoa mā te kaupuri, koia tonu ko tōna whakahirahiratanga.

Ngā pū whāngai-ngutu me ngā pū paura-pango

Ko te pū whāngai ngutu tēnā e whāngaihia ki te matā mā tōna ngutu. Ka puta ngā momo pū whāngai ngutu hei raiwhara, hei pū mau pokohiwi, hei pītara hoki. Te nuinga o ngā tāngata mau i tēnei momo pū, ka whakamahia ki ngā karapu pupuhi whāinga. Tērā hoki ētahi ka whakamahia ki te whakangau. Tērā ngā karapu pupuhi whāinga e arotahi ana ki ngā momo katoa o tēnei pū. E hāngai ana te paura pango ki te matā o tēnei momo pū. Tērā hoki ētahi kape o tēnei pū e taea te pupuhi haumaruru me ngā wāhanga me ngā matā tika.

Whakaahua 3.11. Ngā kape o ngā pū paura pango

Pū hau

- Ko te pū hau, he momo pū e whakamahia ai tētahi whakahaere haurehu, hau-hīnohinohi rānei hei tuku i te kariri.
- Ko te raiwhara hau, pītara hau, pū PīPī, pū matā hau ngāwari, pū hiko aunoa me ngā pū poipeita kei raro i te karangatanga o te pū hau.
- Whakamahia ai te pū hau ki ngā karapu pupuhi whāinga me ngā whakataetae ā-motu, ā-ao rānei. Whakamahia ai ngā pū hau kaha hei ārai manu, kīrearea pakupaku rānei.

Whakaahua 3.12. Tētahi pū hau matā kotahi

Ngā here a te tangata ki te mau pū hau

Kia mau te tangata i te pū hau:

Me tekau mā waru ngā tau, pakeke ake rānei.

- Ina kei raro iho ngā tau i te tekau mā waru, ka taea te mau pū hau mēnā he raihana pū o Aotearoa tāu, kei raro rānei i te tautiaki whakamarumaru o tētahi atu kaipupuri raihana pū, tekau mā waru rānei ō tau, neke atu rānei te pakeke.
- Mēnā kei raro iho ō tau i te tekau mā ono, me mātua noho koe ki te tautiaki o tētahi atu kaipupuri raihana pū, ki tētahi rānei tekau mā waru ōna tau, neke atu rānei.
- Tērā ētahi pū hau mōrearea (whārangi 45), me whai raihana pū ki te mau i ērā momo.

Ko te tikanga te 'tautiaki whakamarumaru':

- he tangata kaipupuri raihana kei reira ā-tinana e tautiaki ana i te kaipupuhi;
- he pātata e taea ai e ia te tango i te pū, mēnā ka eke ki tērā āhua; otirā
- kāore hoki ia i te maupū i taua wā tonu, i a ia e tautiaki ana i tērā atu.

Kupu anō: Ko ngā whakamārama e ea ai te tautiaki whakamarumaru, koia ko te papa pū māmā, papa poipeita, ngā ture o reira, te papa kua taiapatia, ngā tautiaki a ngā rewherī, āpiha rānei.

Pū poipeita me ngā pūmāmā pū hau

He momo pū tēnei e whakamahia ai te haurehu, hau-hīnōhinoi rānei hei tuku i te paoro.

Tū ai ngā kēmu me ngā whakataetae ōkawa ki Aotearoa, ki ngā whīra pakihi tonu.

Kupu anō: Whai ai ngā kaiwhakahaere o ēnei whīra i ētahi ture e haumaruru ai i ō rātou whīra.

Tino rite nei ngā pū hau ki ngā pū tūturu e whakamahia ai he turuwhana, pāteri, haurehu rānei hei tuku i te poi pakupaku i te ngutu pū.

Whakamahia ai ēnei pū ki ngā kēmu me ngā whakataetae ōkawa, haumaruru, pērā i ngā kēmu poipeita.

He rite te āhua o ngā pū haumāmā ki tētahi pū tūturu, ā, me tūpato te whakamahi: Haria ki te pāketē tika, ehara hoki i te taonga tākaro, he tūturu kē.

Whakaahua 3.13. He pū poipeita me te pātara haurehu hīnōhinoi i te taha mauī, kei runga te kopa matā.

Whakaahua 3.14. Māmā noa iho te pōhēhē, he pū tūturu te pū hau. Kia tūpato ki ngā wāhi e whakamahia ai e koe. He pū 9mm kei runga, he kape haumāmā kei raro.

Pū hau mōrearea

I raro i te Ture, tērā ētahi pū hau e meinga nei he mōrearea rawa, ā, me āta tiaki pēnei me tētahi pū tūturu. Koia ko ēnei pū hau e whai ake nei:

1. Ngā raiwhara hau motuhake; me
2. Te momo Larc International 19A me te momo Larc International M19-AMP.

Whakaahua 3.15. Tētahi raiwhara hau motuhake

Te tiaki pūmau i te pū hau

Ki te hē te karawhiua o te pū hau, he whara, he mate rānei te utu. Hei ngā wā kāore e whakamahia tō pū hau, me whakahoki ki tōna putunga pūmau kia kore ai e reweketia e te ringa raihana kore.

I mua i te hoko, kōrero ki tētahi karapu, ki Ngā Pirihimana rānei mō ētahi atu whakamārama.

Tirohia ngā whakamahuki mō ngā pū hau kei te **Wāhanga 2: Raihana pū me ngā herenga**.

Pū rāhui me ngā kopa matā rāhui

He mea waihanganga te Ture Pū hei tiaki, hei pupuri hoki i te ora me te haumarua ki Aotearoa i te mōrearea kino ka puta i te whakamahi hēngia o te pū rāhui.

Kei raro i te karangatanga pū rāhui, ko ētahi o ngā pū tere-puhi, pū papu-rua kariri, pū mau pokohiwi papu-rua kariri, raiwhara papu-rua kariri pokapū me ngā rua kariri nui. Nui ake ngā here ki ēnei pū tēnā i ngā pū whānui.

Kia whakaaetia tō mau pū rāhui, rua kariri rāhui rānei, me whakawhiwhi koe ki ngā tohu whakamana me ngā rēhita e tika ana ki te mau.

Tērā ētahi matā kua rāhuitia i raro i te Pānui Pū 2019. Tirohia te paetukutuku nei mō ētahi atu kōrero. Tirohia hoki te [Ture Pū 1983](#) mō ētahi whakamahuki mō ngā [matā rāhui](#).

Ngā Matā

Rite tonu te matā ki te hinu motukā. E pakari ai tō pū, e marutau ai hoki koe, me tika, me hāngai hoki ngā matā mō te pū.

He aha i hirahira ai te whakamahi i ngā matā tika?

Ki te hē ngā matā mō te momo pū i a koe, tērā rānei e pakaru te pū, e aituā rānei he tangata i te kaha tuku o te matā.

Ki te hē te matā o roto i te pū, nā tana nui, e kore pea te rua kariri e kati. Ki te iti rawa te matā, ka raru anō.

Ka taea te whakamahi i tētahi matā hē, kāore e tino hāngai ana ki tō pū, engari, i te mutunga ka puta tētahi hē nui. Ākuanei pea ka pakū, ka pahū rānei te pū. Me te aha, **he mea nui** rawa atu kia whakamahia ko ngā kāta tōtika mō tō pū.

Mēnā he tauhou koe ki te maupū, me kōrero koe ki te mātanga pū, ki te toa hoko pū, ki tētahi tautōhito rānei e tika ai ngā matā mō tō pū.

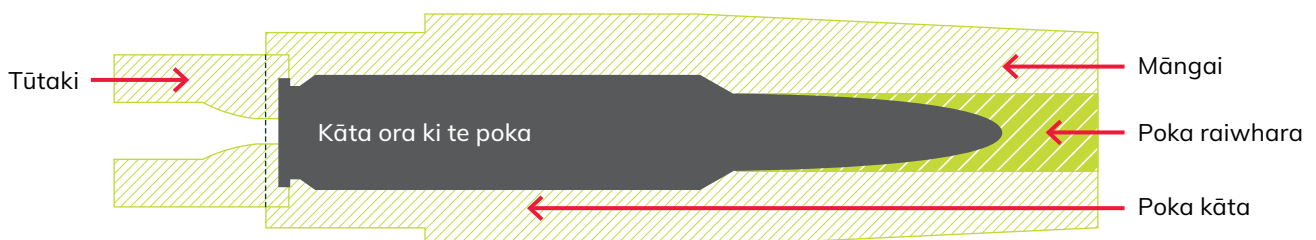
Ngā kūpara matā me ngā ine

Tērā pea he rehu ngā kōrero i runga i ngā matā e hua ai te rangirua o te kaipupuhi tauhou. Nā te mea, koia ko ngā paerewa me ngā ine rerekē a tēnā whenua, a tēnā whenua huri noa i te ao, otirā, kāore e ōrite ngā ine pāngarau.

Tā te kupu 'kūpara', he tohu atu i te rahinga o te māngai pū (a roto) me te nui o te matā. Inehia ai ki te mirimita me te īnihi. E hāngai ana hoki te kupu nei ki te whakamārama i te kāta, kua whakamahia. Ka noho tahi ngā kōrero a te kaihangā o te kāta me te ine whakaroto o te māngai, hei tauira .308 Winchester.

Paku rerekē te ine i ngā pū mau pokohiwi. Ko te kupu mōna, ko te 'ine' kē, kaua ko te 'kūpara'. He pūnaha tawhito tēnei e inehia te taumaha o te māngai whakaroto kia eke ki te pauna kotahi (454 kirokaramu). Ki tētahi pū mau pokohiwi-12, tekau mā rua ngā paoro ka uru ki te māngai whakaroto e rite ai te taumaha ki te pauna kotahi, i puta ai te 'Ine 12'.

Kei te whārangi e whai ake nei ko ngā whakamahuki mō ngā kūpara matā e whakaaetia ana ki Aotearoa.

Whakaahua 4.1. Whakaahua o tētahi raiwhara e whakaatu ana i tana kāta.

Momo	Kūpara
Pū hau	.177–.25 calibre pellets
Puhitapa	.17 Hornady Magnum Rimfire (HMR); .22 Short –.22 Magnum
Puhiwaenga	.17 Remington–.50 calibre, e.g. .223 Remington; .243 Winchester; .270 Winchester; .308 Winchester; 30–06 Springfield; .303 British; 300 Winchester Magnum
Pū mau pokohiwi	.410 gauge–10 gauge, for example, 20 gauge; 28 gauge; 12 gauge

Whakaahua 4.2. He kūpara whānui.

Whakaahua 4.3. Tohu kūpara (6.5 Grendel) me te kaihangā (FC Federal Cartridge).

Me pēhea au e mōhio ai, he tika aku matā?

Ahakoā kei a koe te kūpara tika, kāore tonu pea ngā matā e hāngai ki tō pū. Tērā ngā momo kūpara rerekē hei tauira, he .22 tapapuhi ngā matā katoa i raro iho nei, engari ia, kāore ēnei e hāngai ki te raiwhara .22 tapapuhi.

- » .22 poto
- » .22 roa
- » .22 raiwhara roa
- » .22 rahi

Tāngia ai te kātā ki te tohu tātai me ngā reta e whakaatu ana i te kūpara, i ētahi wā, he tohu mō te kaihangā. Kīia ai ēnei tohu, ko te 'tohupane'.

Ākina ai ngā kaipupuhi hou kia hokona ko ngā matā whānui mai i te toa. Me tiro ki ngā kōrero katoa o runga ake nei, kia **taurite pū** ai. Pātaitia atu ki te rangirua koe. Kaua e whakamahia ngā matā a ētahi atu kei hē ka raru. Tētahi atu raru o te whakamahi i ētahi atu matā, kua raweketia rānei kia rerekē noa atu i tōna pūtaketake hei taurira, tērā tētahi kēhi .308 Winchester e taea te whakaiti ake ki te .243 Winchester, te whakarahi rānei ki te .358 Winchester. Inā, ka noho hē pea te tohupane o aua matā.

Whakaahua 4.4. Tohu kātā me ōna kōrero taurite ki ērā i te pouaka, tohupane kātā me te tohu māngai.

Whakaahua 4.5. Tohu kātā me ōna kōrero (i te pouaka), tohupane kātā taurite.

Ngā momo kāta me ōna whakahaere

Kei raro nei ngā whakamārama mō ngā momo kāta me ōna wāhanga. Mā te mōhio ki ngā momo matā me ōna whakahaere e tika ai ō whakatau ki āu ake matā mō tāu pū.

Ngā kāta hou

Puhitapa me te puhiwaenga

E wātea ana ngā kāta hou hei momo puhitapa, puhiwaenga rānei. Ko te rerekē o ēnei matā e rua, kua noho rerekē ngā paraima ki wāhi kē o te kāta.

Ngā momo matā whānui

Tērā ngā matā e auau nei te whakamahia ki ngā kāta puhiwaenga pēnei i te Koti Maitai (FMJ), Koi Hahao (HP), Koi Ngohengohe (SP), Koi Waerau (PT) me ngā matā tātaki. Whakamahia ai ngā FMJ me ngā matā tātaki mō te pupuhi whāinga, ā, e whakamahia ana ngā HP, SP, PT me ētahi matā tātaki mō te whakangau. He matā tātaki, koi waerau rānei ngā kāta puhitapa.

Puhitapa

Puhiwaenga

Ngā kāta kua pakū, e tohu ana i te wāhi rerekē o te tuinga paraima.

Kei te taha o te kāta puhitapa te tuinga (maui), ā, kei te pokapū o te kāta puhiwaenga (mataui).

Whakaahua 4.6. Ngā puhitapa me ngā puhiwaenga e tohu ana i ngā tuinga rerekē.

Whakaahua 4.7. Ētahi momo matā. M-M PT, FMJ, SP, HP, Matā, 12 ga matā.

Ngā wāhanga o te kātā hou

Ngā Wāhanga me ōna kōrero	
Kēhi kātā	He pāhi e whakakotahi ai i ērā atu wāhanga o te matā. Hangaia ai ki te parāhe, maitai, kirihou, kapa rānei.
Matā	Te mea e puta i te māngai o te pū. Tērā he Koti Maitai, Koi Hahao, Koi Ngohengohe, me ērā atu. Hangaia ai ki te rēte, kapa, konutea ki ētahi atu kiko rānei. Karangatia ai ko te 'matā'.
Paraima	He pūhui matū e noho ai ki te kapu maitai ka whakahihiko i te kanonga pūhui matū ka tukia e te pine puhi. Pania ai te paraima ki te rimi o te kēhi (puhitapa), ki waenga rānei o te kēhi (puhiwaenga).
Kanonga pūhui matū	Muramura ai tēnei kanonga pūhui matū ka huri ai hei haurehu whakarahi ina tahuna e te kanonga pūhui matū, e pana ai i te matā. Kīia ai tēnei ko te 'paura pū'. Ko te 'auahi kore' me te 'paura pango' ngā paura matua.

Whakaahua 4.8. Ngā wāhanga o tētahi kātā puhiwaenga.

Whakaahua 4.9. Ngā anga matā mai i te pū mau pokohiwi, he rerekē ngā kātā, 12-ine. Taha mauī: 2¾"; Waenga: 3"; Matau: 3 ½".

Ngā matā pū mau pokohiwi

Whakamahia ai ēnei matā (e kīia ana hoki he matā angapuhi) hei patu manu, kararehe paku, hei pupuhi whāinga hoki. Kei roto i ēnei kātā ētahi tini kākano (matā), kaua ko tētahi matā kotahi noa iho.

Otirā, e taea ana ēnei matā hei Pāka (kākano rarahi), Ngata Mārō (matā kotahi), ka whakamahia ki te whai tia, poaka rānei. Hangaia ai ēnei kātā ki te maitai, he rerekē hoki ngā momo hanga, roa me te poto, me te kaha hoki i runga anō i te whāinga, i te kararehe rānei e whāia ana.

He mea nui kia tirohia tāu kātā kei tō pū mau pokohiwi; tāngia ai ēnei kōrero ki te māngai o te pū, ki te puka tātaki rānei. Ki te rangirua koe, me kōrero ki ngā mātanga.

Ngā wāhanga o te angamatā

Ngā Wāhanga me ōna kōrero	
Anga kēhi	He pāhi e whakakotahi ai i ērā atu wāhanga o te matā. Hangaia ai ki te kirihou.
Matā/Ngata	Te matā ka puta i te māngai o te pū. He tini kākano ka puta, he rerekē hoki te rahi (matā huhua), he matā kotahi rānei (ngata).
Paraima	He pūhui matū e noho ai ki te kapu maitai ka whakahihiko i te kanonga pūhui matū ka tukia e te pine puhi. Pania ai te paraima ki te rimi o te kēhi (puhitapa), ki waenga rānei o te kēhi (puhiwaenga).
Kanonga pūhui matū	Muramura ai tēnei kanonga pūhui matū ka huri ai hei haurehu whakarahi ina tahuna e te kanonga pūhui matū, e pana ai i te matā. Kīia ai tēnei ko te ‘paura pū’. Ko te ‘auahi kore’ me te ‘paura pango’ ngā paura matua.
Wāta	Tāna, he tiaki i te matā, i te ngutu pū hoki/rānei ka kati i te haurehu i muri i te toenga matā.

Whakaahua 4.10. Ngā wāhanga o tētahi kātā angamatā.

Ngā ine						
Ine	10	12	16	20	28	410*
Ine Rahinga						
Whānui Ki te Inihi	.775"	.725"	.665"	.615"	.545"	.410"
* Te iti i roto i te māngai whakaroto me tōna whānui +0.020" Kāore e rite ki te pikitia tūturu.						

Whakaahua 4.11. Ngā rahinga ine pū .

Rahinga matā tātaki	No. 12	No. 9	No. 8	No. 7.5	No. 6	No. 5	No. 4	No. 2	No. BB
Kākano whānui									
(Īnihi) (mirimita)	.050 1.27	.080 2.03	.090 2.29	.095 2.41	.110 2.79	.120 3.05	.130 3.30	.150 3.81	.180 4.57

Rahinga matā pāka	No. 4	No. 3	No. 2	No. 1	No. 0	No. 00	No. BB
Kākano whānui							
(Īnihi) (mirimita)	.24 6.10	.25 6.35	.27 6.86	.30 7.62	.32 8.13	.33 8.38	.36 9.14

Whakaahua 4.12. Ngā rahinga matā i runga i tā te Taumata Āmerikana rahinga matā – Kāore e rite ki te pikitia tūturu.

Ngā kātā rere noa me ngā matā whawhati

He pakū kore tēnei momo kātā, ā, he matā haratau e mōhio ai te tangata mēnā e rere tika ana ngā whakahaere katoa o te matā.

Ko te kātā rere noa tēnā ka whai kātā (kua awaawa e rerekē ai i tētahi kēhi whānui) whai matā me te kore paraima me te kanonga pūhui matū. Hangaia ai ki ngā momo hanganga katoa.

I ōna wā hangaia ai ēnei matā ki te kirihou/waerāu, ā, he paraima parau tāna me tētahi turupana hei whakangāwari i te pana o te pine pupuhi. Whakamahia ai ēnei hei tiaki i te hē o te pine puhi ka whakaputuhia ngā pū. He kātā marutau pupuhi-kore ēnei e rua, otirā, koia tēnei ko ngā kātā haratau hei whakamahi māu ina whakamātauahia ngā whakahaere o tō pū ki te wāhi haumarū pupuhi pū.

Whakaahua 4.14. Tētahi matā whawhati me te turupana whakaroto me te paraima parau.

Whakatūpato

Hei whakaū i te marutau, me whakaputu wehewehe ngā kātā rere noa me ngā matā whawhati i ētahi atu kariri ora.

Whakaahua 4.13. E whakaatuhia ana te matā waerāu, kēhi putanga haurehu me te kore paraima.

Ngā kātā wātea

Tēnei kātā, he mea hanga ki te maitai, kirihou rānei, te paraima ora me te kanonga pūhui matū, engari, kāore he matā o roto. Whakamahia ai ngā matā wātea hei whakawehi manu, haratau me ngā mahi whakaari. Ahakoa he niho kore ēnei momo matā wātea, tērā tonu e whara e taotū rānei i te hinu kanonga pūhui matū.

Whakaahua 4.14. Tētahi matā whawhati me te turupana whakaroto me te paraima parau.

Te rere tawhiti me te pānga o tō pū me ngā kariri

Te tawhiti mōrahi me te matara papai o ngā matā

Me mōhio ki te rere me te pānga mōrahi o ngā matā o tō pū, koia tētahi haepapa o te kaipupuhi marutau.

Ko te tawhiti mōrahi o te matā te matara tonu (kāore te hāngai e pā mai) e rere ai te matā, ka puta ana i te ngutu pū ki te koki papai. Kei te koki toru tekau ōrau i te ahupae te wāhi pai. Hei tauira, ki te pūhia tētahi matā i tēnei koki, mai i tētahi pū whakangau .308W, e whā kiromita te rere **tawhiti o te mātā** ka tau ki te papa.

Ko te **tawhiti papai** tēnā e hāngai ana ki te rānga tukinga o te kātā. Ki te horopaki whakangau, koia tēnā ko te ora mauroa o te matā kia ngaua te whāinga. Ko te matā o te pū whakangau .308W o runga ake nei, ka **ora** tonu tae atu ki ngā mita e whitu rau - heke iho i te 3.3 kiromiha mai i tōna tawhiti mōrahi.

Tētahi matā e rere poka noa, e hia kiromita ka pau i a ia ka tau ki raro, tērā rānei e whara ētahi, e ngaua rānei he tangata, he kararehe, he whare rānei. Ina mōhio te kaipupui ki te **tawhiti mōrahi o te matā**, he āwhina nui tēnā kia marutau ai ana pupuhi.

Kei te tēpara nei ngā whika pātata e pā ana ki ngā tawhiti mōrahi o ngā kātā pū whānui.

Kupu anō: Kāore ēnei whika e tatū rāwa, e tuwhera ana ki ētahi atu whiriwhiringa.

Ngā Kūpara	Tawhiti papai mō te kūpara	Tawhiti mōrahi mō te matā*
177 Pū hau	50 mita	300–400 mita
.22 Raiwhara roa	100 mita	2.5 kiromita
.44 Magnum	200 mita	2.5 kiromita
.223 Remington	400 mita	3.5 kiromita
.308 Winchester	700 mita	4 kiromita
300 Winchester Magnum	1,000 mita	5 kiromita
338 Lapua Magnum	1,500 mita	6 kiromita
.50 BMG	1,900 mita	7 kiromita

* Āpiti. E tutuki ai te tawhiti mōrahi o te matā, me pupuhi mai i te paerewa papai mō te māngai o te pū (tōna toru tekau ōrau).

Me maumahara

- » Ka iti ake te tawhiti mōrahi o te pū i te tawhiti mōrahi o te matā i ngā wā katoa.
- » Ina mōhio te kaipupuhi ki te tawhiti mōrahi o te matā me te tawhiti mōrahi o te pū, he āwhina nui tēnā kia marutau ai ana pupuhi.
- » Me maumahara ki te Ture 5: Tirohia te takiwā pupuhi.

Te pānga tuinga o te matā

E hāngai ana te ngau kino o te matā ki te pānga tuinga o te matā. Ko te ngau kino, koia ko te āhei ki te whakamate. Koia ko te pūtaiao o te whanonga me te pānga o tētahi matā ki tōna whāinga. Tā te matā, he patu i te tangata kia mate i te rere o te toto, i te hē o te roro me ngā wāhanga matua o te tinana. Ko te waihanga me te horo o te pānga o te matā tētahi āhua nunui ka tuki ana ki tana whāinga.

- » e āhua pēnei ana ngā tūāhua o te pānga tuinga;
- » ko te whakawhiti o te pūngao neke;
- » te pito mata kia whara/taotū – tae atu ki ngā ngau e mahue i te matā ka tuki ki tana whāinga; me te tuinga tonu – pēhea te kino o te ngau ki roto i te whāinga.

Mēnā he kaiwhakangau koe, me mōhio pū ki ngā akoako o te pānga tuinga o tāu pū e tika ai tō whiriwhiri kāta mō tāu mahi.

Hei tauira, kāore e tika ana tētahi Raiwhara Roa .22 kāta puhitapa hei patu i tētahi tia rarahi, he ngoikore nō te kāta, tōna rere tawhiti, tōna kaha, tōna ngau me te pūngao neke.

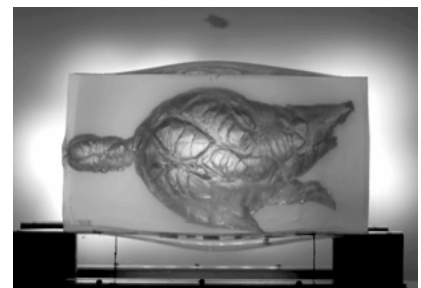
Tētahi mea painga anō o ēnei mōhiotanga, ko ngā mōrearea me te pū, te whakamahi tika me te whakamahi hē. Mēnā ka mōhio koe ki te āhua o te ngau o te matā ki te tinana o te kararehe, kāore e kore, he whakamahara tēnā kia marutau ō mahi.

Hei whakamātau i te kaha o ngā matā, whakamahia ai e ngā kaipūtaiao tētahi kāpia pānga tuinga, he rite te kāpia nei ki te kiko o te kararehe.

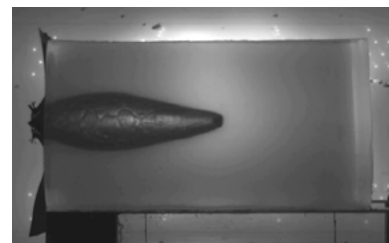
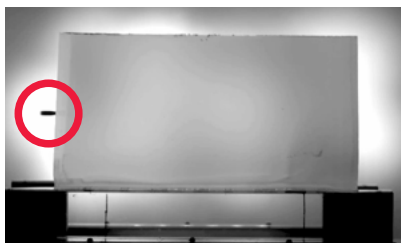

Whakahirahira

E tika ai te patu i ngā kararehe, me mōhio koe ki te tīpako tika i tō pū me ngā matā e hāngai ana.

Whakaahua 4.16. .308W 175gr *Koi hahao (HP)*. Mauī: I mua i te pānga o te matā; Waenga: Pakarutanga tuatahi; Matau: Pakarutanga mutunga.

Whakaahua 4.17. .308W 165gr *Koi Ngāwari (SP) projectile*. Mauī: I mua i te pānga o te matā; Waenga: Pakarutanga tuatahi; Matau: Pakarutanga mutunga.

Ngā Kūpara	Hei whakamahi
.177–.25 Kūpara Pū hau	
.17 HMR–.22 Magnum	
.223 Rem–.243 Win	
.243 Win–50 cal.	
.410 ine Pū mau pokohiwi	
28–16 ine Pū mau pokohiwi	
12–10 ine pokohiwi	

Ki te hiahia ako koe i tēnei ritenga mō runga i tāu ake pū, me kōrero rā anō koe ki tēahi karapu / whakahaere, tautōhito pū, ki ngā mātanga whakatika pū.

Rapua ngā mātauranga matatika whakangau mai i ngā tautōhito.

Te tiaki i ngā hē me ngā hapa o ngā matā

Ahakoa, he kouna ngā matā hou o te ao nei, me mōhio tonu te tangata ki te tiaki i aua matā ka hē, ka hapa hoki i ōna wā.

Ko ngā hē e toru e whai ake nei, ko: ngā puhi kore, ngā puhi takaroa me ngā puhi mau.

Puhi kore

Koia tēnei ko te korenga o te matā e puta i te pū, ahakoa kua whakakeua. I konā, kua rongo kē koe i tētahi oro kiriki, kaua ko te pahū.

Ngā hē whānui o ngā puhi kore:

Momo hē	Ngā take
Paraima hē	» Ki te hē te paraima, e kore te pine puhi e kā » Tērā hoki tētahi atu take e hāngai ana ki te kanonga pūhui matū (kua raru pea i konā)
Kua hē te kēhi kāta	» Kua kore he puare o te kēhi kāta kia muramura te kanonga pūhui matū i te paraima
Te pānga o te paraima	» He mārō te kapu paraima (hē paraima) » He ngoikore nō te pānga pine nā te hē o ngā wāhanga o roto (hē ringapuhi) » Kua hē haere ngā wāhanga i te hē o te noho tahi o ngā mea (hē ringapuhi)

Kāore te paraima i āta pāngia, kua kore e muramura, he ngoikore nō te pānga ake. Ana tangohia te kāta puhi kore i te pū, kua kitea ngā hē o te paraima i roto i te kapu.

Te nuinga o te wā, he uaua te tohu atu, nā te aha i hē ai, nō reira, me whakarere tika i ngā matā puhi kore (tirohia te wāhanga Te whakarere i ngā matā mōrearea).

Whakatūpato

Me āta tiaki i a koe me tēnei takunetanga o te puhi kore, he uaua rawa atu ki te whakatau, he aha i puhi kore ai. Ahakoa te hē o te kāta ki te pakū, me āta whai i ngā tohutohu marutau hei whakatika i ērā hē (kei te whārangi i muri ake nei).

Whakaahua 4.18. Tētahi kāta e whakaatu ana i te pānga ngoikore ki te paraima i te taha mauī, kei te taha matau te pānga tika.

Puhi takaroa

Ko te puhi takaroa tēnā, ka puea ake i te takaroa o te pānga o te hama, o te pine puhi rānei me te paraima, ka kore te matā e puta i te pū. Kei tōna toru tekau hēkona neke atu pea te roa o te takaroa.

I ōna wā, ka pā tēnei āhua i te wā ka whakakeua te pū e te tangata, engari, auare ake, tē pakū te pū mō tētahi wā iti nei. Engari, kua oti katoa ngā āhuatanga i roto i te kēhi, ā, ka roa ka tutuki tana mahi, kua pakū.

He nui ngā hē e puta ai te puhi takaroa nei, tēnā pea kua hē ngā rā o te matā, kua ruha haere rānei ngā āhua o matā.

- » Ko te mōrearea o te puhi takaroa, ko te pōhēhē o te kaipupuhi, he puhi kore kē tēnei āhua, ka huakina te rua kariri o te pū. Ki te pahū te kātā i te tuwheratanga o te rua kariri, he aituā kei te haere.
- » I konā kua pōhēhē, nā te mea kāore te pū i pakū, he puhi kore tēnei āhua, engari kē, he puhi takaroa kē. Nā wai, kua huri mōrearea i te kaipupuhi te ngutu pū (kāore i anga ki te wāhi haumarua mō ngā (hēkona toru tekau ki te ono tekau). He aituā pea te haere ake nei i te kore tiaki i te ngutu pū.

Mēnā, he pakari tō pū, ā, i tōna wā ka pāngia taua pū ki tēnei hē, ki te puhi kore rānei me tētahi momo matā (mēnā he matā tawhito), whakarērea atu aua matā, kua hoki e whakamahia. He pai hoki kia haria atu tō pū kia whakamātauria e te mātanga whakatika pū.

Ngā puhi mau

Koia tēnei ko te korenga o te matā e whai kaha kia pakū ai te pū, ka mau ki roto i te māngai. Ka tere mōhio te kaipupuhi ki te āhua o tēnei hē, i te korenga o te pana o te reke, i te hoihoi kaha ka puta i te pakū o te pū.

Arā noa atu ngā take e puhi mau ai te pū:

- » nā te tawhito, te hē rānei o te matā
- » nā te hē o te paraima, o te kanonga pūhui matū rānei
- » nā te iti o te kanonga pūhui matū ki te kātā.

Whakahirahira

I ngā wā, ka heke te hama, te pine puhi rānei, ā, kua kore tō pū e pakū, tērā e matapaetia, he puhi mau tēnā hē.

Whakaahua 4.19. Ngā kino o te kātā me ōna mahuetanga i pērā ai i te puhi mau, kīhai i tangohia i te māngai pū.

Whakatūpato

- » Ki te kore e aro i te kaipupuhi, kātahi anō ka puta i a ia tētahi puhi mau, ā, rere tonu taua puhi me te hē o te māngai pū, he aituā pea kei te haere i tēnei āhuatanga (tirohia te whakaahua o runga ake nei).
- » Ki te kitea e koe, kua raru rānei tētahi puhi, kua rerekē rānei, hei tauira, kua ngoikore te pana whakamuri o te reke, kua ngū haere rānei te kaha o te pakū, kua kore rānei te matā e rere, kua kore hoki tētahi ngau i mahue i te matā, kāore e kore, nā te puhi mau i hē ai tō pū.

Me aha koe ka hē ana te matā

Hē	Whakamārama	Ngā taipitopito hē Me aha
Puhi kore	Koia tēnei ko te korenga o te matā e puta i te pū, ahakoa kua whakakeua. I konā, kua rongu kē koe i tētahi oro kiriki, kua ko te pahū.	» Kaua e huakina te rua kariri. » Me matapae, ko te puhi kore, he puhi takaroa kē. Mō ngā kātā hou, me mau tō pū ki te tū pupuhi e anga ana te ngutu ki te wāhi haumarū mō te toru tekau ki te ono tekau hēkona. Mēnā he pū whāngai ngutu, me tū pērā mō te rua mēneti kē. » Ki te kore te pū e pakū, ana pau te toru tekau hēkona ki te ono tekau hēkona, me tango ngā kātā o te pū, ka kimi ai i te hē. » Whai whakaaro ki ētahi matā kē, haria rānei tō pū ki te mātanga whakatika pū.
Puhi takaroa	Ko te puhi takaroa tēnā, ka puea ake i te takaroa o te pānga o te hama, o te pine puhi rānei me te paraima, ka kore te matā e puta i te pū. Kei tōna toru tekau hēkona neke atu pea te roa o te takaroa.	» I ōna wā, ka pā tēnei āhua i te wā ka whakakeua te pū e te tangata, engari, auare ake, tē pakū te pū mō tētahi wā iti nei. Engari, kua oti katoa ngā āhuatanga i roto i te kēhi, ā, ka roa ka tutuki tana mahi, kua pakū. » He nui ngā hē e puta ai te puhi takaroa nei, tēnā pea kua hē ngā rā o te matā, kua ruha haere rānei ngā āhua o te matā. » Whai whakaaro ki ētahi atu matā.
Puhi mau	Koia tēnei ko te korenga o te matā e whai kaha kia pakū ai te pū, ka mau ki roto i te māngai. Ka tere mōhio te kaipupuhi ki te āhua o tēnei hē, i te korenga o te pana o te reke, i te hoihoi kaha ka puta i te pakū o te pū. Ka rongu koe i te oro pahū kua tētahi oro pakū.	» Tangohia katoatia ngā matā i te pū. » Whāia ngā ritenga marutau pū, āta tirohia te māngai whakaroto (me tētahi rākau whakatika) kia wātea katoa ai. » Mēnā kua mau te matā i roto, āta tangohia, haria atu rānei tō pū ki te mātanga whakatika pū. » Ina wātea te māngai i te matā, whakaarotia ētahi atu kariri hei whakamahinga kia kitea rā anōtia te pūtāke o te hē. Kaua tēnei pū e whakamahia kia tangohia rawatia te matā i mau.

Whakahirahira

- » Kaua rawa e pupuhi i tētahi kātā mēnā me pana kaha i te tūtaki, te rua kariri rānei kia kati. Mā te aunoa o te whāngai pū me te tango matā, ko te hē rānei o te matā.
- » I konā ka puta pea rānei te puhi kore, ka hē ai te matā. Kaua rawa e whakamahi i ngā matā kua ruha.
- » He kinonga o roto o aua matā e hē ai te pakū o te pū me ōna āhuatanga. Mēnā kua mākū te matā, he mōrearea hoki kei reira, ahakoa ki tā te titiro ki te matā, e tika ana taua matā, kia tūpato, tēnā pea, kua hē rānei te matā.
- » Mēnā ka mākū a roto i te matā, me whakarere wawe i taua matā. Kaua rawa e whakamaroke matā mā te whakamahana.

Te whakarere matā kua hē

Āta tirohia ō matā i mua i te whakamahinga, kia kitea rawatia ngā hē, ngā ruha, ngā raru rānei. Mēnā kua hē, mākū, ruha rānei ngā matā, e taea ana te whoatu ki Ngā Pirihimana, te whakarere marutau rānei ki te wāhi tika. Mēnā ka kitea he momo matā ope taua, waihotia atu ka whakamōhio i Ngā Pirihimana, mā rātou hei tiki atu. He pūngao kariri o roto o ngā matā ope taua, ā, nā wai rā, ka mōrearea haere ērā.

Whakaputu matā

E rua ngā whiriwhiringa whakaaro mō te whakaputu matā: Ko te whakaputu pūmau te tuatahi, ko ngā āhuatanga o taua wāhi te tuarua.

Te whakaputu pūmau i ngā matā

Te whakaputu pūmau i ngā matā

Mēnā he kaupuri raihana pū koe, me whiwhi wāhi pūmau koe hei tiaki i ō pū me ngā matā. Mā te whiwhi i ngā wāhi pūmau tiaki pū, e kore te pū e riro i a Ringaringa hē. Ia pū, ia pū, me noho ki tētahi wāhi pūmau.

Me pēnei te whakaputu matā:

- (a) Me whakaputu ki tētahi ipu (pēnei i tētahi pouaka kua raka, ki te wāhi pūmau ki te kāpata rino rānei kua raka) e whai –
 - (i) i tētahi raka kua whai kī, kua whai tātai raka rānei e rerekē ai i te kī me te tātai raka mō te ipu pū;
 - (ii) i tētahi raka pūmau rānei kua whai kī, i tētahi tātai raka rānei e rerekē ai i te kī me te tātai raka mō te ipu pū;
- (b) Kei roto rānei i te pouaka raka ki tētahi kāpata tiaki pū e rerekē ai i te kī mō te ipu pū;
- (c) Mēnā he rahi ngā pū me ngā matā, e kore e noho ki te ipu, me whakaputu ki te rūma raka, ki tētahi wāhi whakaputu o runga o te whenua o te kaupuri raihana pū e –
 - (i) mārō ai te hanganga o taua mea e kore ai ngā pū e tāhaetia;
 - (ii) kua arotakengia hoki e Ngā Pirihimana.

Tirohia ngā kōrero kei te ipurangi [Ngā Kupu Tātaki Putunga Pūmau me te Kawe mō Ngā Pū me ngā Matā](#) e mōhio ai koe ki ō herenga ki ēnei āhuatanga.

Ngā āhuatanga o ngā putunga tika

Koia tēnei ko te waiho i ō pū me ō matā ki ōna anō kākahu i te wā i hokona, kaua hoki i roto i te (kaha wera, kaha mātao rānei), engari ki tētahi wāhi marutau, hāneanea, auahi kore, paitini kore, ahi kore hoki. Ki te kore e whakaputu tikahia, ka hē ngā matā i te wā o te whakamahi, nā wai i hē ka hē kē atu, pēnei me te puhi kore, puhi takaroa me te puhi mau.

Kaua hoki e whakaputu pū, matā hoki ki tētahi waka, he wera nō te pāmahana o roto. Mea rawa ake, kua hē ngā kōta.

Ngā āhua rite o te pū

Mā ēnei mātauranga koe hei taunaki i roto i tō whakamātautau haumaruru pū me tō tiaki marutau i ō pū me ō matā.

Tēnā pea he rerekē ētahi kupu i konei, tēnā i ngā Karapu. Ahakoa tērā, he whai wāriu ēnei mōhiotanga kia mārama ai ō whakaaro ki ō mahinga pū ā muri ake nei.

He aha ngā āhua rite o te pū?

Ko ngā āhua rite o te pū ēnei – ko WHAKARITEA, RITE, TIKA TONU me TANGOHIA

E haumaruru ai tō whakamahi pū, me mōhio te kaimaupū ki ngā āhua rite o te pū i ngā wā katoa. Me mārama hoki te whakaaro, mō āhea whakarerekētia ai te āhua o te pū ki ngā āhuatanga rerekē. Arā ki te WHAKARITEA, ki te TANGOHIA ki te RITE, tae atu ki te TIKA TONU. Ki te rerekē ngā āhuatanga o tētahi haerenga whakangau, pēnei me te wehenga atu i te takiwā whakangau, tēnā whakahokia tō pū ki te āhua whakaritea, ka tangohia ai rānei ana matā katoa. Ki te rangirua koe, tirohia te whārangi tuaono mō ngā Whakatūpato Haumaruru, Wāhanga 1: Ngā ture haumaruru pū e whitu.

Ka oti ana tēnei tukanga, kua hoki te pū ki te āhua TANGOHIA.

E whakamārama ana ēnei kupu nei i te āhua o te wā whakangau. Ka rerekē hoki ētahi tukanga i runga i te kaupapa o te pupuhi. Hāunga tērā, e hāngai katoa ana ēnei tukanga ki ngā pū katoa. Kupu anō: Ētahi pū, kāore ōna wāhanga katoa e rārangitia nei – pātene haumaruru, kopa matā, me ērā mea. – ki te pērā, me kōrero koe ki tētahi mātauranga. Mēnā he tauhou koe ki te maupū, ka ako i konei, i ngā āhua rite o te pū e whā (ngā āhua).

Ngā āhua rite o te pū

Āhua	Whakamārama	Āhea
Whāia ngā Whakatūpato Haumarū me te pū mō mua i te āhua WHAKARITEA, ki te wā rānei e rangirua ai koe ki te āhua rite o tō pū. Kei te whārangi 6 te tukanga Whakatūpato Haumarū.		
WHAKARITEA	» WHAKARITEA te KATI ('haumarū') (mēnā kua whai pātene haumarū) » He kāta hihiko kei te kopa matā » Kua ū te Kati/rua kariri ka matā kore ana tētahi kāta	Kia tae rā anō koe ki tō wāhi whakangau, ki tō papa pupuhi pū rānei; e whakawātea haumarutia ai ki tā te ture e kī nei. Kupu anō: Me wātea kau te kāta
RUA KARIHI	» Me tuku ko te pātene haumarū RUA KARIHI ('haumarū') (mēnā kua whai rua kariri) » He kāta hihiko kei te kopa matā » Kua ū te Kati/rua kariri	Kia kitea tonutia ana e koe he kararehe hei pupuhi māu, kia pakū ana rānei i a koe tō pū, pēnei ki tētahi papa pupuhi pū Kupu anō: Te anga tika o te ngutu pū ki te wāhi haumarū
TIKA TONU	» ka whakawāteahia te pātene haumarū ('pūhia') (mēnā kua whai pātene haumarū)	Kia tau rā anō te whakaaro ki te pupuhi, ka whakawāteahia te pātene haumarū
TANGOHIA	» Kua whakatūria te pātene haumarū TANGOHIA ki ('haumarū') (mēnā kua whai pātene haumarū tangohia) » Unuhia ngā kariri i te kopa matā, tangohia rānei (mēnā he kopa matā e taea te tango) » Kua tuwhera te pātene haumarū/rua kariri » Unuhia te kāta » Tirohia, whakawāteahia hoki te kāta me te kopa matā ki ō mati tonu kia wātea rawa	I mua i tō wehenga atu i tētahi papa pupuhi, i tō kuhunga ki tētahi hōpuni, i tō kawē pū mā runga waka, i tō horoi pū, i tō whakaputu pū rānei, tēnā, tangohia ngā kariri katoa (me ngā kopa matā) Kupu anō: Kua anga te ngutu pū ki te wāhi haumarū Whakaputu tikahia ngā kāta, ki tua o te pū Āta tirohia anōtia kua pau monemone ngā kāta, ngā kopa matā rānei o tō pū Whakaarotia te unu i te pātene haumarū, ka meinga ai ko tētahi haki matā, ko tētahi keu raka/taura raka rānei.

Te āhua o WHAKARITEA

He aha ngā whakamārama mō te āhua o WHAKARITEA?

Koia ko te whāngai i tō pū, i te kopa matā rānei o te pū. Kua korekore katoa o roto o te poka kāta, nō reira:

- kua wātea te kopa;
- kua kati te tūtaki, te rua kariri rānei o te poka wātea;
- ko ngā kāta anake kei roto i te kopa matā; otirā
- kua whakatūria te pātene haumarū ki te tūranga 'tū' ('haumarū').

Whakaahua 5.1. He pū ki te āhua o whakaritea. Tirohia, kei roto ngā kāta i te rua kariri, engari kua wātea te poka.

Āhea whāia ai te āhua o WHAKARITEA?

Tukuna tō pū ki te āhua o WHAKARITEA, ka tae ana koe ki tō wāhi whakangau, ki tō papa pupuhi pū rānei; e whakawātea haumarutia ai ki te pupuhi. Ki tētahi papa pupuhi pū, tēnā pea ka tohua koe e te āpiha mō āhea whāia ai e koe te āhua o WHAKARITEA.

Kupu anō: Ki te kore e pūhia e koe tō pū, tēnā whakahokia te āhua o te pū ki tēnei āhua mai i te āhua RITE.

Me pēhea te whakahaere i taku pū ki te āhua o WHAKARITEA?

Kei te tēpara i raro iho nei te kaupae e mōhio ai koe ki te whakahaere i tō pū ki te āhua o WHAKARITEA, me ngā momo whakamāramatanga huhua i runga anō i te rerekē o te momo kopa matā.

I mua i te mahi, tautohua te wāhi haumarū I NGĀ WĀ KATOĀ.

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū ka huakina te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	Me anga te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū i ngā wā katoa.
2	Tukuna te tūtaki/rua kariri ki muri kia tuwhera, tangohia te haki poka kāta (mēnā kua whai haki poka kāta)	
3	Kia rua ngā āta tiroiro ki te poka kāta me te kopa matā.	Me mōhio ki te āhua rite o te pū. Whakamahia te haki poka kāta.

Kopa matā harihari

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Katia te tūtaki, te rua kariri rānei o te kāta korekore.	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū.
2	Kuhuna te kopa matā.	Kia ita tana piri.
3	Whakatūria te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	He kāta ora anake ki ngā kopa kariri.

Kopa matā motuhake

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Katia te tūtaki, te rua kariri rānei o te kāta korekore.	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū.
2	Kuhuna ngā kāta e tika ana ki te kopa matā.	
3	Whakatūria te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	

Kopā matā whakaroto – me te tūtaki tuwhera

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Kuhuna ngā kāta e tika ana ki te kopa matā.	Whakatūria te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').
2	Pēhia te kāta ki raro.	Me tau rawa te kāta ki raro rā anō kia noho ai te tūtaki ki runga ake.
3	Āta katia te tūtaki.	Me pēhi whakararo tonu i ngā kāta ka pana ai i te tūtaki ki runga ake. Āta tirohia te tūtaki kia kore ai tētahi kāta e whāngaihia.
4	Whakatūria te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	

Te āhua o RITE

He aha ngā whakamārama mō te āhua o RITE?

Koia tēnā ko te āhua o RITE, inā rā kua whāngaihia te rua kariri ki te kāta, arā, kua kōkūhuna he matā. Kei tēnei āhua:

- » kua whakatūria te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū');
- » he kāta kei te poka;
- » kua kati te tūtaki, te rua kariri rānei ki te kāta;
- » ā, kei roto ērā atu kāta i te kopa matā.

Whakaahua 5.2. Kua whāngaihia te poka ki te kāta, ka huri ai te pū ki te āhua o RITE.

Āhea whāia ai te āhua o RITE?

Tukuna tō pū ki te āhua o RITE, ka tae ana koe ki tō wāhi whakangau e kitea ai he kararehe, ka pupuhi pū ana rānei. Ki tētahi papa pupuhi pū, tēnā pea ka tohua koe e te āpiha mō āhea whāia ai e koe tēnei āhua rite o tō pū.

Me āta tiaki tō pū ka noho ana ki te āhua o RITE.

Haria te pū me ō ringaringa e rua, ko tō mati puhi kei waho i te ārai keu, e anga hoki te ngutu ki te wāhi haumarū – Mēnā kei te noho tō pū ki te āhua o rite, kaua e tākawea.

Ki tētahi tira whakangau, ko tā te paeārahi pū anake o te tira, kua noho ki te āhua o RITE; ko ā ēra atu, kua noho ki ngā āhua o WHAKARITEA, o TANGOHA rānei.

Me pēhea te whakahaere i taku pū ki te āhua o RITE?

I mua i te mahi, tautohua te wāhi haumarū I NGĀ WĀ KATOĀ.

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū ka huakina te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	Me anga te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū i ngā wā katoa.
2	Tukuna te tūtaki/rua kariri ki muri kia tuwhera.	Kei runga tēnei i te momo rua kariri.
3	Katia te tūtaki/rua kariri rānei, kua raua atu te kāta.	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū kei tūpono te pakū poka noa o te pū ki taua wā.
4	Huakina te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	Kia āta tiaki i a koe anō me te pū.

Te āhua o TIKA TONU

He aha ngā whakamārama mō te āhua o TIKA TONU?

Mā te neke i te pātene haumarū ki te tūranga o 'pūhia', kua huri te pū ki te āhua o TIKA TONU. Ko te tohu tēnei i te whakataū, kua takatū ki te pupuhi. Ki tēnei āhua:

- » kua tukuna te pātene haumarū kia 'wātea' ('pūhia');
- » he kāta kei te poka; kua kati te tūtaki, te rua kariri rānei ki te kāta;
- » ā, kei roto ērā atu kāta i te kopa matā; ā, ki te pēhia te keu, kua pakū te pū.

Whakaahua 5.3. Kua kati te tūtaki o te kāta, kua 'wātea' ('pūhia') te pātene haumarū e huri ai te pū ki te āhua o Tika tonu.

Āhea whāia ai te āhua o TIKA TONU?

Tukuna tō pū ki te āhua o TIKA TONU, ka āta tau tō whakaaro ki te pupuhi i te tētahi whāinga, i tētahi kararehe rānei i tautohua ai e koe, ā, kua ea ngā rangirua katoa.

Kia āta tiakina tō pū mēnā kei te āhua o TIKA TONU.

Me pēhea te whakahaere i taku pū ki te āhua o RITE?

I mua i te mahi, tautohua te wāhi haumarū I NGĀ WĀ KATOĀ.

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū.	Me maumahara ki te Ture 5: Tirohia te takiwā pupuhi.
2	Mā te mati puhi, tukuna te pātene haumarū ki te tūranga o 'wātea' ('pūhia').	Me kua te pātene e meinga ki te tūranga o 'wātea' ('pūhia'), māna kua āta tautohua tāu whāinga, kua anga hāngai hoki tō pū ki a ia.
3	Ki te kore e pūhia, whakahokia wawetia te pātene haumarū ki te tūranga 'tū' ('haumarū') (kua hoki ki te āhua o RITE).	Me maumahara ki te Ture 4: Tautohua tāu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua.

Te āhua o TANGOHIA

He aha ngā whakamārama mō te āhua o TIKA TONU?

Ki te āhua o TANGOHIA, ka taea e koe te tango i ngā kariri me ngā matā katoa mai i tō pū kia wātea ai ngā te kopa matā me te rua kariri.

Ka oti ana tēnei ritenga, kua tū te haki kopa matā, kua tangohia rānei te tūtaki – inā ka whakaputuhia. Me whai whakaaro ki tētahi momo raka keu, ki tētahi aho raka rānei. Ki tēnei āhua:

- » kua tū te pātene haumaruru ki te tūranga o 'tū' ('haumaruru');
- » kua kore he kāta i te kopa matā – e tuwhera ana, kua tangohia rānei me ka taea;
- » kua kore o roto o te poka;
- » kua hoki whakamuri te tūtaki, te rua kariri rānei;
- » kua raua hoki he haki ki te poka kāta.

Āhea whāia ai te āhua o TANGOHIA?

Whāia te āhua o TANGOHIA i te wā:

- » ka wehe i te papa pupuhi pū;
- » ka puta te kararehe i te whāia e koe;
- » kua oti tō mahi maupū;
- » ka hoatu i tō pū ki tētahi atu tangata;
- » ka whakawhiti koe i tētahi taiapa, tētahi mea rānei;
- » ka uru ki tētahi whare hōpuni, papa hōpuni, whare rānei;
- » ka whakaputuhia tō pū ki te pēke, pouaka rānei hei kawē;
- » i taka ai koe, ka tirohia anōtia tō pū; otirā, ka whakapaitia e koe tō pū.

Whakaahua 5.4. Kei runga: ngā kāta i tangohia i te rua kariri; Kei waenga: he arotake ā-ringa i te poka kāta; Kei raro: kua meinga atu te haki poka kāta

Me pēhea te whakahaere i taku pū ki te āhua o TANGOHA?

I mua i te mahi, tautohua te wāhi haumarū i NGĀ WĀ KATOĀ.

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Tukuna te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū.	Me anga te ngutu o te pū ki te wāhi haumarū i ngā wā katoa. Kei waho ō mati i te ārai keu. E mau tō mati (takoroa o tō ringa kaha) kia toropae tahi me te taha o te pū.
2	Huakina te pātene haumarū kia 'tū' ('haumarū').	Mēnā kua whakatūria te pātene haumarū ki te tūranga 'wātea' ('pūhia'), nekehia ki te tūranga 'tū' ('haumarū'). Ki te raru te pātene, tangohia te kopa matā ka ahu ai ki te mahi tuarima.
3	Huakina, tangohia rānei te kopa matā.	Kei te āhua o te momo kopa matā.
4	Huakina te rua kariri/tūtaki ka rakahia ai ki muri.	Kei te āhua o te momo rua kariri.
5	Āta whakamātauhia te poka kāta me te kopa matā ki te haki poka kāta, ki te mati rānei.	Me korekore ngā kāta katoa i roto i te rua kariri, poka kāta me te kopa matā. Kia rua ō whakamātau i ngā wā katoa. Ki te kitea he kariri o roto, āta tangohia atu.
6	Kua huri te pū ināianei ki te āhua o TANGOHA.	Mēnā, kāore te pū e whakamahia e koe i roto i te wā poto, kuhuna he haki poka kāta, ki te whai koe i tētahi (e ākina ana). Tā te haki poka kāta, he tohu ā-kiko, ā-kanohi hoki e mea ana, kua whakamātauria te pū; he aukati hoki i ētahi atu matā ki roto.

Whakahirahira

Te maha o ngā tāngata kua whara, aituā rānei i ngā whakahaere hē, mahi poka noa a te tangata i te pū. Ka aituāhia ana tētahi, ko tā te tangata hara e mea ai, “Kāore au i mōhio, kua whai matā te pū.” Me te aha, he takunetanga tērā i te kuare o te tangata ki te āhua rite o tana pū, me te kore āta whai i te Ture 2: I ngā wā katoa, tohungia te pū ki tētahi wāhi haumarū. Mēnā i āta whāia e aua kaipupuhi hara i ngā tukanga tika, kua itiiti noa iho ēnei aituā kurī noa iho i puea ake.

Te whakarite pū kia karawhiu, me te whakawhāiti i te arotahi

Mā te whakamātau i te pakari me ngā whakahaere o tō pū ka whakawhāiti tika ai i te arotahi, ka nui ake te waimarie ki te pupuhi i te whāinga.

Whakahirahira

- » Kei pōhēhētia e pakari ana ngā whakahaere o tō pū – me whakamātau i mua i te whakamahi.
- » Me mōhio koe ki ngā wāhanga tonu o te pū i mua i te whakamahi me ngā matā ora.
- » Tirohia mēnā he tika ō matā mō tō pū. Ki te rangirua koe, me whai mōhiohio koe i ētahi mātanga.

Whakahirahira

- » Me wātea tō wāhi mahi i te matā.
- » I NGĀ WĀ KATOĀ tautohua te wāhi haumarua ka mau ai te ngutu pū ki reira.
- » Ki te rangirua koe ki ngā whakahaere o tō pū, haria atu ki te mātanga whakatika pū.

Te whakarite pū kia karawhiu

He aha e whakamātauria ai taku pū?

Ka whakamahia ana e koe tō pū, me whakamātau i ōna wāhanga mēnā e pakari tahi ana ōna mea katoa, inā rā, kua whakaputuhia mō te wā, he pū hou rānei.

Me rite ō whakaaro ki tērā e whakaarotia ai e koe i mua i te haerenga mā runga waka. I te rewanga o te haerenga, me whakamātau ngā mea katoa, mēnā e rere pai ana ngā āhuatanga katoa.

Mā te kite wawe i ngā hē, i ngā raru rānei e taea rā te whakatika i mua i te haere. Hei tā te hunga whakangau i mea ai, nā te pērā i karohia ai he raruraru, he aituā rānei, pēnei me tētahi pātene hē, i tētahi hē rānei o roto o te māngai.

Ki te rangirua koe, haria atu tō pū ki te mātanga whakatika i mua i te whakamahi.

Te puka tātaki a te kaimaupū

Āta pānuitia tāu ake puka tātaki; he kōrero hirahira kei roto rā i ōna whārangi. Mēnā, kāore tō puka tātaki i haere tahi mai me tō pū hou, kei te ipurangi ngā puka tātaki nei. Tā te puka tātaki, he whakatakoto i ngā whakapaipai me ngā whakatikatika e tika ana ki tāu momo pū.

Me pēhea te whakarite i taku pū?

Hei whakarite i tō pū, whāia te kaupae o roto o te tēpara kei tērā whārangi e ū ai te marutau i mua i te haere. Mēnā he kaimaupū tauhou, me haere tahi me tētahi tautōhito, me toro atu rānei ki tētahi mātanga pū, ki te toa pū rānei.

Te whakarite pū kia karawhiu

Te Kaupae	Tukanga	Wāhanga matua
1	Whāia ngā whakatūpato haumarū (tirohia te Tukanga Whakatūpato Haumarū, whārangi tuaono).	Āta tirohia, kāore he matā o te pū.
2	Wetekina te pū, e ai ki te puka tātaki a te kaimaupū.	Whāia ngā tohutohu katoa mō te mahi wewete.
3	Whakapaipaitia te māngai me te poka kāta ki ngā taputapu tika.	Tirohia, whakapaipaitia ngā paru katoa.
4	Whakapaipaitia, hinuhinua hoki te rua kariri, tūtaki me ngā whakahaere katoa.	Tirohia te ruha o te pū, he whati, he pākarukaru rānei. Kupu anō: Mā tēnei mahi e tika ai ngā whakahaere, e iti ai hoki ngā hēnga.
5	Tirohia te taurite o te tātai heke o te pū (me taurite te tūtaki, māngai me te whiwhi).	He taurite pea ō momo pū – tirohia ngā tātai pū kia kore ai ngā taputapu kaumingomingo.
6	Whakahokia ngā wāhanga ka whakamātauria ai ngā whakahaere.*	E ai ki te puka tātaki a te kaimaupū. Me te aha, kua tika ngā mahi, kua kitea hoki ngā wāhanga hē.
7	Tirohia ngā kōwiri katoa o te pū, mēnā e rere pai ana ērā.	Me ū ngā wāhanga katoa. » Tirohia ngā wāhanga i tangatanga, tēnā pea he mōrearea, he hē rānei. » Ki te tangatanga ētahi wāhanga, he mōrearea tēnā. » Mēnā he tangatanga te rua kariri me te raparapa ka heke te kounga o te pū. » Me pakari te māngai kia tutuki ai tāna mahi. Katoa ngā mea o tēnei kōwae, me tiro, me whakamātau.
8	Ki te puea ake he hē, me whakatika i mua i te whakamahinga o te pū.	Māu pea hei whakatika, me hari rānei te pū ki te mātanga whakatika pū.
9	Ka whakaputuhia ana e koe te pū ki te pēke, ki te pouaka rānei, āta tirohia ngā matā e whakamahia mō te haere, mēnā e tika ana aua matā mō te pū, e pakari ana hoki mō te kaupapa e kore ai e aituā.	» Tirohia anōtia, ko ngā wāhanga tōtika anake kua whakaputuhia kia kore ai he mōrearea. » Ka whakaputuhia ana te pū, hei reira, ka tīkina ngā matā.

* **Kupu anō:** He arotake ngā **Whakamātautau** i ngā whakahaere pakari me ngā whakahaere tika o te pū. Tirohia tāu puka tātaki, whai mōhiohio rānei i mua i tō ngana ki te whakamātautau i tō pū.

Whakaahua 6.1. E kore a muri e hokia – i ngā wā katoa, whakamātauria tō pū i mua i te whakamahi.

Whakatūpato

Kaua rawa e whakapurua te māngai o tō pū. Ki te pērā, he whara, he aituā rānei ka taka iho.

Te whakawhāiti i te arotahi o te pū

Ka oti ana i a koe ngā whakamātautau ki tō pū, kua tirohia rānei e te mātanga whakatika pū, ko te ara i tua atu mōu, ko te whakatika i ngā karu mō ngā kaupapa e whāia ai e koe.

He aha te whakawhāiti arotahi?

Ko te whakamahuki o te whakawhāiti ('tiro whakapātata', 'whakarerekē titiro') koia ko: 'te whakawhāiti i te arotahi o te pū kia tukia ai te whāinga e hiahia ana e koe mai i tētahi tawhiti'. Hei tauira, ka anga atu te karu o tō pū ki te whāinga, kotahi rau mita te tawhiti i a koe, ka pūhia tētahi matā, ka tīni i te karu kia tukia ai taua mea.

Mēnā he kaipupuhi hou, he wa ka mau ai te iro o tēnei pūkenga. Ki te rangirua koe ki tēnei mahi, kimihiā ngā mātauranga o ngā tautōhito. Kia marutau, kia tika hoki ō mahi, e ākina ana kia whakaharatau te tangata ki tētahi papa pupuhi pū kua rēhitatia i runga i tētahi papa tautoko, pēnei i te paepae ringa, i ngā pēke onepū rānei. Ka taea hoki te whakaharatau ki tētahi whenua nō tētahi tangata ake, me whai e koe ngā ture haumarua, kua whakaaetia anōtia tō pērā e taua tangata, ā, he hiwi, he mea hopu matā hoki kei reira mō tēnei mahi.

Mēnā he karu tiroiro kei tō pū, mā te mātanga whakatika pū tāu karu pū hei whakarite kia pai ai. Te āhua o tēnei mahi, kua noho waenga te karu me te waenga o te pū; engari, me haere tonu koe ki tētahi papa pupuhi pū me ētahi tautōhito ki te whakaharatau.

Mō ētahi kōrero anō mō te pupuhi pū ki te papa pupuhi pū, te pupuhi pū rānei ki te whenua o tētahi atu, toro atu ki te paetukutuku a [Te Tari Pūreke](#).

Whakatūpato

Mēnā kāore anō te arotahi o tō pū kia whakawhāitihia, kua rori pea rānei ia puhinga ka rere i tō pū, ā, he whara, he aituā rānei ka taka iho, pērā i te ngau o te matā ki te tangata, ki te rawa rānei.

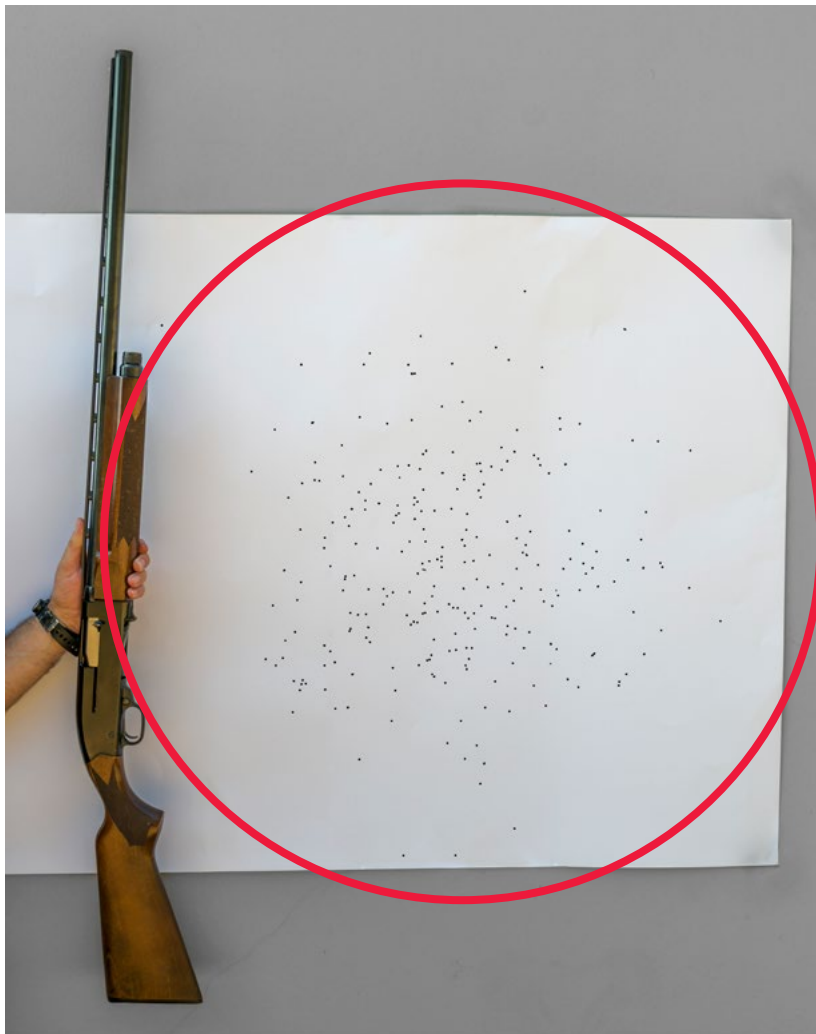

Whakaahua 6.2. Te whakawhāiti – whakawhāiti i te titiro me te ara o te matā.

Te whakatika i te arotahi o te pū mau pokohiwi

Āhua rite tēnei mahi ki tērā o te whakawhāiti arotahi – pūhia ai tō pū ki te matā e tika ana, e hāngai ana hoki ki te kaupapa e whāia ana, ka rere ki te whāinga i whakatikahia kia mōhiotia ai, ka tau te pokapū o te arotahi.

He rerekē te arotahi o ngā pū mau pokohiwi me te tukinga o ana matā. Nā te rerekē o ngā wāhanga o te pū. Nā ēnei āhuatanga e rerekē ai te wāhi o te ngau o te matā. E ākina ana kia whakatikāia tō pū ki te kaha me te nanati e pīrangitia ana e koe. Ka oti tēnei whakatikatika mā te pupuhi pepa mā, e rua tekau mita mō ngā ine iti, e whā tekau mō ngā ine tekau mā rua. Ki te kore koe e mārama me pēhea, me whai mōhiotanga koe me ētahi tautōhito ki tētahi papa pupuhi pū whai rēhita. Kātahi pea koe ka mārama, kua tau te arotahi o tō pū ki hea, ki hea. Tēnā pea, me whakatikatika tō pū mā te whakamahi i ētahi atu taputapu hei whakapakari ake i tō pū kia hāngai ai ki tāna mahi tōtika. Te tikanga, ka haere tahi mai ngā wāhanga e tika ana me tō pū hou. Ki te kore ēnei taputapu i a koe, me hari rānei tō pū ki tētahi mātanga whakatika pū kia oti i a ia te whakapaipai kia tika ai te karawhiu.

Whakaahua 6.3. Te rere o te pū mau pokohiwi – he nanati i raweketia mai i te rua tekau mita.

Ngā tikanga haumarū pū

Ahakoā kei hea koe, kei te papa pupuhi pū, kei te whakangau kararehe rānei ki te pae maunga, he mea nui rawa atu te whai atu i ngā tikanga haumarū pū. Me te aha, he pūkenga motuhake ēnei e heke ai te tūpono whara, aituā rānei ōu, o tētahi kē atu rānei.

He aha te tikanga haumarū?

Tikanga haumarū – ko te waihanga me te mau i tētahi hinengaro marutau, waiaro, me te pūmau, me ngā ritenga mārō, ka kawea e koe i te wā ka maupū ana. Tīmata ai ngā tikanga haumarū i mua i tō whakamahi i te pū, ka ū tonu i a koe e maupū ana, ka rere tonu ki te pito whakamutunga e whakaputuhia ai tō pū.

Tētahi whakahau e pā ana ki te tikanga haumarū, ko te tiki atu i tētahi haki poka kāta. He tohu ā-karu tēnei mēnā kua wātea te pū; he ārai maitai mō te wāhi o te poka matā me te rua kariri, he āwhina hoki e mōhiotia ai kāore he matā o roto o te pū.

Whakaahua 7.1. He haki kopa matā.

Te hoatu pū ki tētahi atu tangata

Me pēhea au i mua i te hoatutanga o taku pū?

Tērā ētahi wā ka ara ake, me hoatu tō pū ki tētahi atu tangata, pēnei me te whakawhiti taiapa, te whakaatu rānei i tō pū ki tētahi hoa, kua matā kore tō pū. I mua i te hoatutanga o tō pū, i ngā wā katoa me:

- tautohu tētahi wāhi haumarū e anga ai te ngutu pū;
- whai i te tukanga tango matā e meatia nei i te **Wāhanga 5: Ngā āhua rite o te pū**, kia tino mōhiotia ai, āe, kei te āhua o TANGOIA tō pū.

Mā te whai i te tukanga nei, ka ū te marutau i mua i te hoatutanga ki tangata kē.

Whakatūpato

Kaua rawa e hoatu i tētahi pū ki tangata kē, kaua hoki e whiwhi pū, i mua i te āta whakamātau i taua pū, kua noho te pū ki te āhua o **TANGOIA**.

Ngā taiapa, ārai me te whenua taratara

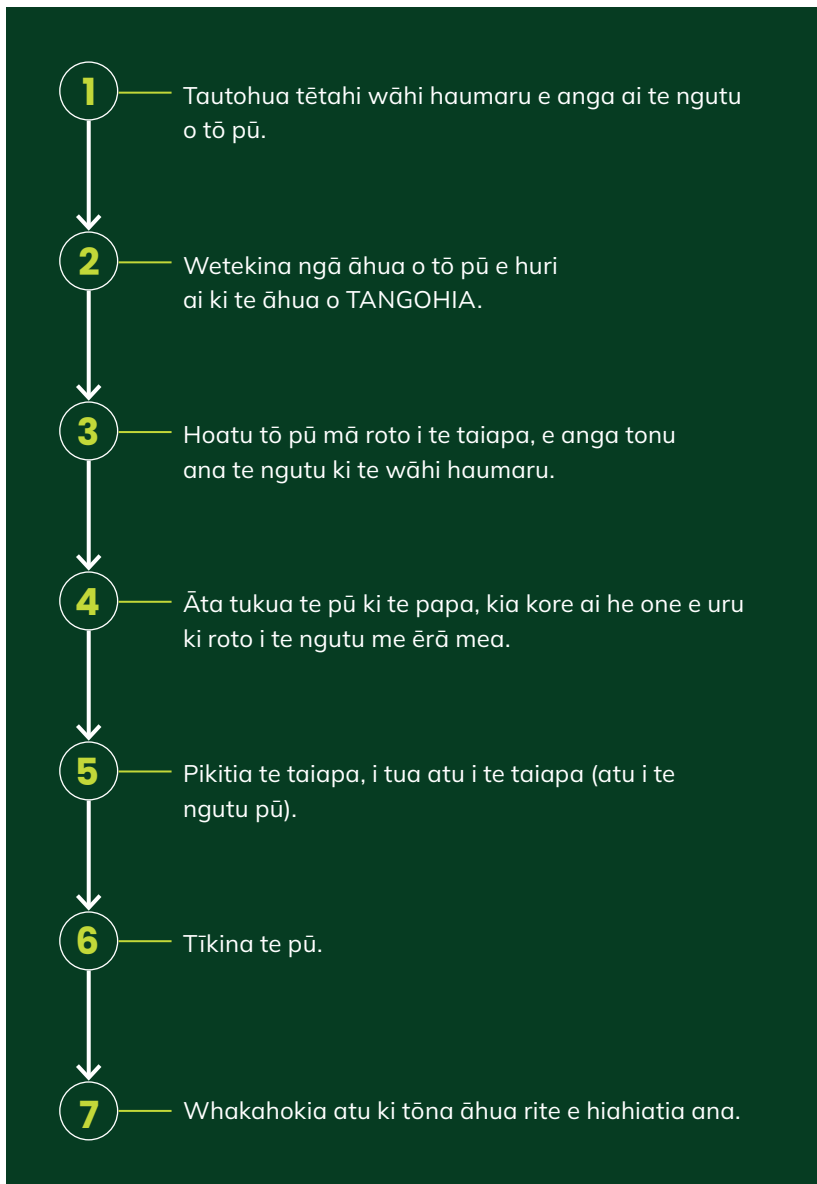
Ngā taiapa

Ina whakangau kararehe i Aotearoa, tērā te wā ka whakawhiti taiapa, ka tū rānei ētahi ārai i mua i tō aroaro. Mēnā me whakawhiti taiapa, ko te painga mehemea kua kitea e koe he kēti. Ki te kore he kēti e kitea, anei te ara hei tikanga whakawhiti hei whai māu.

Ahako ko koe anake, he rōpū rānei kei te whakawhiti taiapa, kei te whakamātautau i ētahi ārai, pēnei i te awakeri, i te manga rānei, koia tēnei ko te tikanga whakawhiti.

Me pēhea te whakawhiti taiapa, engari, ko au anake?

Mēnā ka piki taiapa koe, ahako pēhea te taiapa, whāia te kaupae e marutau ai koe.

Whakatūpato

Tērā ngā whara me ngā aituā i heipū i te pikinga a te tangata i te taiapa, waihoki, he pū whai matā tāna, ka maretī, ka taka rānei ki raro i tana pikinga, me te aha, kua pakū poka noa te pū.

KAUA RAWA e whakawhiti taiapa me tētahi pū whai matā.

Whakaahua 7.2. Te whakawhiti taiapa, ko koe anake.

Me pēhea te whakawhiti taiapa a te rōpū?

Whāia te kaupae e marutau ai tā te rōpū whakawhiti i tētahi taiapa.

- 1 — Mā te tangata tuatahi ki te whakawhiti e whakatau ko te wāhi haumarū e anga ai te ngutu pū.
- 2 — Mā te tangata tuatahi tana pū e wewete.
- 3 — Mā te tangata tuatahi e whakaatu ki tana hoa, kua wetekina tana pū, ka hoatu ai ki tana hoa.
- 4 — Mā te tangata tuatahi te taiapa e whakawhiti, me te kore pū.
- 5 — Ka tautohua e te hoa te wāhi haumarū e anga ai te ngutu pū.
- 6 — Ka hoaturia e te hoa te pū kua wetekina ki te tangata tuatahi.
- 7 — Ka wetekina e te hoa tana pū.
- 8 — Ka whakawhiti te hoa i te taiapa me te kore pū.
- 9 — Ka whakaaturia e te hoa tāna anō pū, kua wetekina, ka hoatu ai ki te tangata tuatahi kei tērā taha o te taiapa.
- 10 — Hoki atu, hoki atu te tukanga, kia tau rā anō ia tangata ki tērā taha o te taiapa.
- 11 — Me whakahoki e ia tangata tana pū (ina tau ki tērā taha o te taiapa) ki te āhua rite tōtika.

Kupu anō: Hoki atu, hoki atu te tukanga, kia tau rā anō ia tangata ki tērā taha o te taiapa. Me whakahoki e ia tangata tana pū (ina tau ki tērā taha o te taiapa) ki te āhua rite tōtika.

Whakaahua 7.3. Te whakawhiti taiapa a te rōpū

Ngā takanga ki te whenua taratara

Ki te taka iho au ki te whenua taratara, me pēhea au?

He mea nui te whai i ngā tikanga haumaruru ki te whenua taratara, whenua tūmatakuru. He wā tōna ka taka iho te kaiwhakangau e taotū ai te tangata, e raru ai te pū. Ki te raru tō pū, te māngai pū rānei i mua i te puhinga, kīhai i whakamātauria tuatahitia, he whara, he aituā rānei te karawhiu ki a koe anō, ki tētahi atu tangata rānei. Ki te taka iho koe i a koe e maupū ana, me ngana koe ki te:

- » whakatika i te anga o te ngutu pū ki te wāhi haumaruru i ngā wā katoa e kore ai e aro ki tētahi atu, e tuki rānei ki te papa;
- » whakawātea i ō mati i te ārai keu, inā rā, kei te āhua o RITE, o TIKATONU rānei tō pū.

Ko ngā mōrearea o te taka iho me te pū ki te ringa, arā:

- » kua raru te māngai pū i te one, paru, kirikiri, wai, huka rere, otaota;
- » kua raru te ngutu pū, kua kokopa rānei te māngai pū;
- » kua kotiti pea te karu mātai;
- » kua whati, kua pākarakaru rānei te raparapa.

Kupu anō: Kaua e pūhia kia tatū rā anō tō hinengaro, kua tika katoa tō pū i ētahi raru.

Whakaahua 7.4. Ngā whakaahua o tētahi māngai pū kua raru te ngutu.

Kupu anō: Tētahi whakaaro whai kiko, ko te kawetahi i tētahi pēke taputapu whakatika pū me ngā taonga whakatika i te māngai pū.

Te ururua

Ana whakangau te tangata ki te ururua, ki te otaota mātotoru, tērā pea ka raru te ngutu pū i te rārā me ērā mea. Mēnā ka whakapae koe, kua pēneitia tō pū, me mutu te whakangau i konā ka whakatikatika ai i te ngutu pū.

Me mārara pū hoki koe ki ō neke, kei oho poka noa te pātene haumaruru, te keu rānei o te pū i te rārā (pēnei ka tukuna te keu). Me āta tiaki koe i te kātā me ngā neke o tō pū, i a koe ka haere i te ururua.

Te mau i tō pū

Kei runga te āhua o tō hari pū i ēnei take:

- » te momo whenua e haerehia ana;
- » tō kawatau ki te pupuhi;
- » waihoki, mēnā rānei kei te taha koe i ētahi tāngata.

Ngā momo mau

He mau ringaringa rua whakawhiti tinana

He mau ringaringa rua whakawhiti tinana

Koinei te mau papai e ākina ana ki ngā horopaki huhua, he mauritau nō te mau. Mau ai te ngutu pū ki runga, ki raro rānei i te āhua o te whenua me te ururua.

Whakaahua 7.5. He mau ringaringa rua whakawhiti tinana.

Tākawe

Koia tēnei te mau, ina haere i te koraha, hei ngā wā rānei e kore e kawatauhia he pupuhi kei te haere.

Me noho tō pū ki te āhua o WHAKARITEA, o TANGOHA rānei (kāore anō kia whāngaihia ki te kātā). Meinga tō kōnui ki te kawerapa, purutia rānei ki tō ringa kia kore ai e taka i tō pokohiwi.

Whakaahua 7.6. He tākawe raiwhara.

He tira maupū

Me āta haere, me whakatonu te haere ka takahi tahi te tira maupū. Me mataara rawa ki te anga o te ngutu pū i ngā wā katoa. Ki te wehewehe te tira, ka kore tā koutou kitekite i a koutou anō, me mutu wawe te whakangau i taua wā tonu ki te raro tītēre e mōhio ai te tira, kei hea a wai, kei hea a wai.

Me pēhea e haumarū ai te tira, ka whakangau ana ki te whiore tapatahi?

Tā tēnei hanga, ko te rārangi o tētahi i muri o tētahi. Ki te haere te tira me tēnei hanga, ko te paeārahi anake tēnā e takatū ana ki te pupuhi. Me pēnei ngā hoa i muri:

- » kei te āhua o WHAKARITEA, o TANGOIA rānei ā rātou pū;
- » he tākawe te mau, he mau ringaringa rua rānei;
- » he mārama pū kei hea te ngutu pū e anga atu ana i ngā wā katoa.

Whakatūpato

Ki te kitea he kararehe, mā te paeārahi anake e pupuhi – me kaua rawa ērā atu e pupuhi ki tua i ngā hoa.

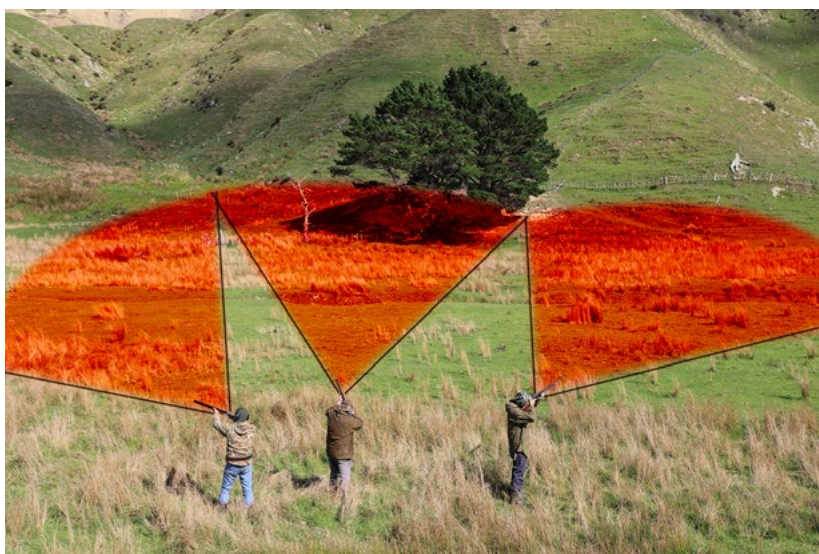

Whakaahua 7.7. Te whiore tapatahi.

Me pēhea e haumarū ai te tira, ka whakangau ana ki te whiore tapatahi?

Tā te whiore tapatahi, he tū karapiti, he haere tapatahi rānei ka whakarārangi. Ki te whāia tēnei hanga, me kaua tō tira e nui ake i te tokotoru tāngata, ā, kei ia tangata tōna anō pewa pupuhi (tirohia te tauira karaka o te whakaahua i raro nā). Tā te pewa pupuhi: koia ko te takiwā e oti ai i te pū a te tangata, mai i te taha mauī ki te taha matau.

Whāia ai tēnei hanga ki te koraha e mārama kitekite ai tēnā kaipupuhi i tēnā kaipupuhi. Kei te āhua o WHAKARITEA, o RITE rānei ngā pū.

Whakaahua 7.8. Te pewa pupuhi i te whiore tapatahi me ngā takiwā pupuhi o tēnā, o tēnā.

Whakatūpato

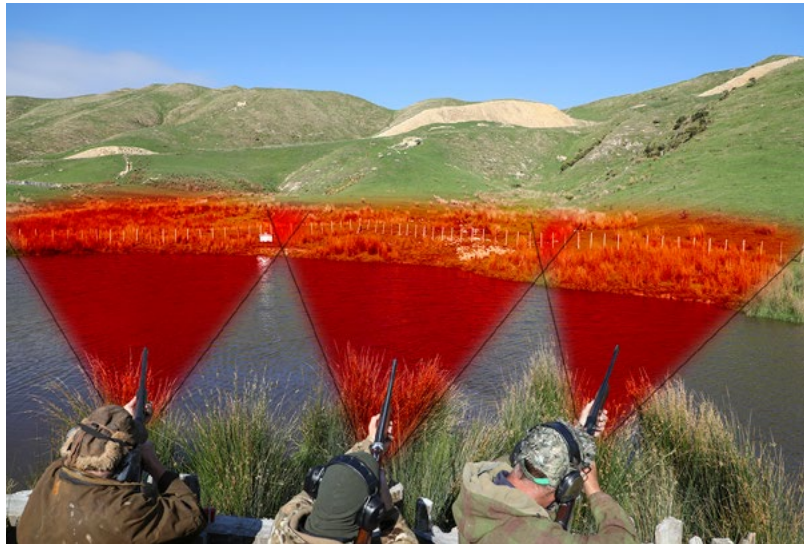
- » Ki te wehewehe te tira, ka kore tā koutou kitekite i a koutou anō, me mutu wawe te whakangau i taua wā tonu ki te raro tītēre e mōhio ai te tira, kei hea a wai, kei hea a wai.
- » E ū ai ngā tikanga haumarū, he mea nui rawa atu te tuku i te ngutu pū ki te wāhi haumarū, te kōrerorero, te pewa o te pupuhi me te tautohu tika i te whāinga.

Te noho marutau ki te Maimai

Me pēhea e marutau ai te tira ki te Maimai?

He piruru whakamarumaru te Maimai mō te mahi pupuhi rakiraki, ka tū ēnei whare ki rāhaki mai o te wai, o te hāpua rānei. Mēnā he maha ngā kaipupuhi ki roto, tērā ētahi mōrearea nā te:

- noho kōpā i te tangata, ngoikore ki te tiaki i te ngutu pū e putaputa ohore ai te manu i hea, i hea;
- taupae o te mārama o te rā;
- kore whai i ngā tikanga haumaruru.

Whakaahua 7.9. Kei te rārangi whakapae ēnei kaiwhakangau; He tika, he marutau hoki tēnei hanga, kāore tētahi e tū ana ki mua, ki muri rānei o tētahi. Kei ia tangata tōna anō pewa pupuhi, inā kua karakatia te tauira.

E marutau ai te tira, me takoto i a rātou tētahi mahere pupuhi i te rewanga o te rā, ka mau nawenawe ai ko te taua mahere. Inā rā, i a koe e takatū ana ki te pupuhi kararehe, ka neke ai tō whāinga ki te pewa pupuhi o tētahi atu, me mōhio koe kia kaua e pūhia.

Mā te tuku i tō pū ki te pewa o tētahi, ko te aituā, mehemea he pū tere puhi tēnā e karawhiu ana.

Me mōhio pū koe i ngā wā katoa, kei hea ō hoa e tau ana.

Kaua rawa e whakatū i te pū ki te pakitara o te Maimai, tēnā pea ka tukia iho, ka pakū ohore e whara ai tētahi, e aituā rānei.

Kia kore ai taua āhuatanga, ina kāore te pū e puritia ana e te tangata, tēnā whakatakotoria ki te paepae pū, kua tangohia ngā matā, kua angā hoki te ngutu pū ki te wāhi haumaruru.

Whakaahua 7.10. Ngā paepae marutau ki te Maimai.

Te kawē pū mā runga waka

Me pēhea te kawē marutau i taku pū mā runga waka ki te, i te wāhi pupuhi rānei?

Ina kawea te pū mā runga waka ki te, i te wāhi pupuhi rānei, me āta haere.

- (a) Me huna ngā pū me ngā matā i te tirohanga kanohi, mai i waho o te waka.
- (b) Me wewete rawa te pū mā te unu i te tūtaki, i tētahi rānei o ōna wāhanga matua. Me mau i te kaupuri raihana taua wāhanga matua ki tōna anō tinana, me huna rānei. Ki te kore e taea te pērā, (he pū e kore e taea te wewete), hei reira, me whai keu raka te pū, me whakaputu rānei ki te kēhi raka, ki te pēke raka rānei.
- (c) Me noho matā kore te pū.
- (d) Me whakaputu wehewehe ngā matā i te pū, me noho hoki ki te pouaka raka, ki tētahi putunga rānei e tika ana.

Me maumahara

- » He takahi ture te taraiwa ki te rori tūmatanui me tētahi pū whai matā.
- » He mōrearea hoki kia takoto tētahi pū whai matā ki te waka, kia kuhu, kia puta rānei te kaimau i te waka me tētahi pū whai matā.
- » He poto noa iho te wā, he horopaki whāiti hoki e taea ai te waiho pū whai matā ki te waka (tirohia te whārangi 30 mō ngā taipitopito).
- » Me whakaputu wehewehe ngā matā i te pū, me noho hoki ki te pouaka raka, ki tētahi putunga rānei e tika ana.

Mō ētahi taipitopito toro atu ki:
www.firearmssafetyauthority.govt.nz.

Whakaahua 7.11. Kēhi raka harihari.

Whakaahua 7.12. Kēhi/pēke raka harihari.

Whakaahua 7.13.
Raka keu, raka aho
hoki kua whakamaua
ki te pū.

Me pēhea te hari marutau i taku pū i te waka, ki te waka rānei?

Ina tīkina e koe tō pū i te waka, whakahokia rānei ki te waka, me whai e koe ngā ture maupū e whitu ka aru ai i te tukanga.

- » Ina tīkina e koe tō pū i te waka, tirohia kāore he tangata i mua i tō pū.
- » Mēnā he tangata kei konā, pātaitia atu kia neke.
- » Tikina tō pū i tana kēhi raka, tautohua te wāhi haumarū, neke atu i te waka ka aru ai i te tukanga tango matā.
- » Mēnā kāore te pū i roto i te pēke, i te kēhi rānei, kei tīkina ko tōna ngutu/māngai.
- » Ka whakahokia ana ki te waka, me noho te pū ki te āhua o TANGOHA kātahi ka whakaputuhia ki te kēhi. Mēnā he hoa tōu i tō tāha, tukua hoki ia kia mātai i te pū.

Whakaahua 7.14. Kia tūpato te hari pū i te, ki te waka rānei.
Kaua rawa e tīkina tōna ngutu pū.

Whakaahua 7.15. Neke atu i te waka ki te mātai i tō pū.

Whakatūpato

Tērā e riripi te matā i ngā papa mārō, pēnei i te waka ka whara ai tētahi, ka aituā rānei. Otirā, ana rere te matā, e taea e taua matā te waka te wāwāhi, e whara ai, e mate ai rānei tētahi o roto, ētahi tāngata rānei e tūtū pātata mai ana.

Kua taotū kino, mate rawa rānei ētahi tāngata i te pū, i mahue ā rātou pū kia tū ki te taha o te waka, me te aha, kua taka te pū ki raro, pakō tonu atu.

Te pupuhi ki te matarehu

Ngā pūrere mātai pō (NVD)

Hei ngā wā o te matarehu te wā pai i Aotearoa ki te ārai kīrearea, inā kua puta aua kīrearea i ngā hāora o te uriuri.

He rama, he NVD, pēnei me te pūrere whakatika āhua me te pūrere whakatika hahana ngā momo taputapu āwhina kia pupuhi ki te matarehu.

Ahakoā he āwhina nui ēnei pūrere mō te tangata, me mataara ki ana mōrearea. Me kōrero koe ki tētahi mātanga pū mō ēnei taputapu tautoko.

Pūrere whakatika āhua

1. He tiki i ētahi wāhi iti o te mārama kei reira (hei tauira, mai i te marama, whetū rānei) ka whakakahangia kia mārama ake ai te āhua ka puta ki te mata pūrere.
2. Ka pāngia te kounga ki te rerekē o te mārama o te taiao, e whāiti ai ō āheitanga (tē tautohua tō takiwā pupuhi) me te āhua tauaro (ngā raru tautohu whāinga).

Whakaahua 7.16. He karu mātai pō (pūrere whakatika āhua).

Pūrere whakatika hahana

1. He mārama ki te rerekē o te hahana (pākākā, mārama iti rānei) e puta ana i tētahi mea ka hua ai tētahi āhua ki te tae mā/pango, tae huhua rānei.
2. Ahakoā mārama ana tēnei pūrere ki te pūtaka o te hahana, he uaua tonu te tautohu whāinga e ea katoa ai ngā rangirua.

Whakaahua 7.17. He pūrere whakatika hahana.

Ngā whakatūpato me ngā NVDs

Ahakoia he āwhina nui ēnei pūrere i te tangata kia kitea ētahi mea ki te pō, me mataara ki ana mōrearea.

- » He ngoikoretanga ō ēnei pūrere mō tana āhei ki te whakatau i te tawhiti me te whānui, e uaua ai te mōhio ki tō takiwā pupuhi.
- » He raru hoki ō ēnei taonga ki te tautohu tika i te whāinga, nā te ngoikore o ngā āhua, i te āhua tauaro, i ētahi atu raru whakatika hahana rānei.

Me mōhio pū koe ki ngā mōrearea o ēnei pūrere i mua i te whakamahinga.

Me waia koe ki te takoto o te whenua i te awatea, kia marutau ai tō pupuhi i te pō.

Whakaahua 7.18. He kararehe e mātaihia ana mā te pūrere whakatika hahana – ko te pūtake mahana, engari he aha te momo kararehe? E taea rānei e koe te tautohu e ea katoa ai ngā rangirua?

Whakatūpato

Ki te rangirua koe – KAUA E PŪHIA.

Ngā rama

Ko te rama whakangau, koia tēnā ko tētahi momo pūrere whai pāterī ka puta i a ia he taiaho whakakite i tētahi wāhi e kitea ai e te karu.

Rite tonu ngā whakatūpato ki te rama me ngā NVDs:

- » Arā, ahakoia whakakitea ai pea e te rama te whāinga, kua kore e mōhio, he aha i tua atu, inā me pēhea e wātea ai tō takiwā pupuhi.
- » Whakakitea ai e te rama ngā karu o te kararehe, engari ia, tē taea e koe te āta tautohu atu e ea katoa ai ngā rangirua.
- » Tērā hoki ētahi tauira, i whara, i mate rānei he tangata, nā te pōhēhē ki te atata o te tangata i te rama upoko.

Me maumahara

Kupu anō: Hei tā ngā ture o Te Papa Atawhai, nō hea rawa e taea ngā mahi i runga i ōna whenua e whai ake nei:

- » Te whakangau ki ngā hāora o te pō (haurua i muri i te rā tō ki te haurua i mua i tōna aranga).
- » Te whakangau ki te rama, ki te rama waka, ki ētahi atu momo rama rānei.
- » Te whakangau ki te pūrere mātai pō me ērā momo taputapu.
- » Te whakamau rama, raiti rānei ahakoia pēhea, ki te pū.

Mō ngā ture o DOC, toro atu ki tēnei [tuihono](#).

Ngā taputapu haumaru me te āwhina tuatahi

Te tiaki i ō taringa

Tiakina ō taringa ka pupuhi pū ana

Ka puta tētahi oro mōrearea ki ngā taringa i te nuinga o ngā pakū o te pū. I ngā wā katoa, me mau ārai oro koe kia kore ai koe e whiua ki te turi mauroa.

He aha ngā whakamahuki o te oro ki te kaipupuhi?

Mēnā ka noho te tangata ki tētahi taiao e kaha pāorooro ai mō te wā roa, tērā ka pā mai te turi mauroa, te mate rongo rānei (he tatangi o roto o te taringa).

» Inea ai te kaha o te hoihoi ki te wae paoro dB(A), hei tauira, ko te ~100 Db(A) te tangi o te pōtarotaro.

Ko te rironga mai o tētahi mate rongo, nā te roa o te wā me te kaha pāorooro e tuwhera ana ō taringa ki tērā oro. Engari, me āta ruku i te kaupapa. Hei tauira, he rite tonu te whiu o te rongo i tētahi pakū 163 Db(A) ki te whakarongo ki tētahi oro 90 Db(A) mō ngā hāora e whā tekau.

Tirohia te tēpara kei te taha matau me ngā oro ki tā te taumata Db(A) (e noho toharite ana ngā tatau, tērā e tāupe i ōna wā).

Inā tā te tēpara e mea ana, **kei te wāhanga turi mauroa ngā pakū o ngā pū whānui**. Hei kaupare atu i tēnei mate, me mau taringa ārai.

Kei te whārangi e whai mai nei ngā whakahau mō ngā momo 'taumata', 'paerewa' tiaki rānei, inā, ko te paerewa tuarima te ārai tiaki tiketike mō ngā pakū pū. Mēnā ka noho koe ki ētahi horopaki e pāorooro kaha ai ngā pakū pū, tēnā, kia rua ō ārai oro me mau i a koe.

Pūtake oro	Taumata Wae paoro
Whakawhiti kōrero noa	60 dB
Ngongo papa	70 dB
Te tīmatanga o te takiwā mate rongo	85 dB
Pōtarotaro	100 dB
Kani mīhini	120 dB
Takiwā o te turi mauroa	127 dB
Taumata mamae i te oro, ahakoa i hea	140 dB
Konohete, tata ki ngā kawere	120–150 dB
.22LR Ngā kātā hohoro o te pū	145 dB
9mm pītara, Pū mau pokohiwi 12ga	160 dB
raiwhara .308	165 dB
Waka rererangi, e.g. Boeing 727 i tōna rewanga	165 dB
Tērā e pahū ngā tōrino i te oro	195 dB

Whakatūpato

Ina kāore e mau ārai taringa, tērā e turi i te pakū kotahi noa iho.

Arā noa atu ngā momo ārai oro:

Ngā momo ārai oro me āna whakahaere

Ngā ārai oro ā-hiko	Tā ēnei ārai, he tuku tonu i a koe kia rongo i ētahi whakawhiti kōrero, engari, mēnā ka pakū te pū, ka oho te ārai o roto hei tiaki i ō taringa.
Ngā ārai oro whānui	Tā ēnei, he tango i te ngau o te oro, ā, kei ngā momo taera katoa, taumata tiaki hoki ēnei. He uaua te rongo i ētahi whakawhiti kōrero.
Puru tōrino	Kōkūhua ai ngā puru tōrino ki ngā taringa mā te pōkai ki ō mati ka whārahi haere i roto i te ara rongo. Hangaia ai ki te pāhuka, ā, ko ngā puru motuhake, hangaia ai ki te takawai, ka tīkina i te mātanga rongo.

Whakatūpato

Me mau ārai oro ki ngā horopaki e whai ake nei. Inakore, kua tuwhera ō taringa ki ngā mōrearea me ngā kino o te pakū o te pū mēnā:

- » kua whakamaua ki ētahi ngutu pū motuhake;
- » kua whakamaua ki ētahi māngai pū poto;
- » kei tētahi taiao pāorooro koe.

Ngā taputapu patu oro

Hei tā ngā kupu whakahaumaru, me ngana ki te whakangāwari i te oro o te pū. Rite tonu ngā taputapu patu oro ki ngā ārai oro, arā, he tango i te ngau o te oro tāna mahi. Ka whakamaua ngā taputapu patu oro (karanga hētia ai, he 'whakangū') ki te ngutu o te pū hei whakangāwari i te kaha o te pakū.

- » Mēnā he taputapu patu oro kounga, ka heke te oro ki raro i te 140Db(A).
- » Mēnā he pū rahi, mā te taputapu patu oro te tupana whakamuri e whakangāwari.
- » Ko te whakahau, me hoko atu ngā taputapu patu oro nei i tētahi kaihoko whai mana, e tohu ana i ngā whakamārama i ā rātou taputapu. He nui nō ngā taputapu patu oro rūpahu kei te māketē e hokona atu ana, he kino tonu te pāorooro ki ngā taringa.

Ngā whakamātautau taringa

- » I a koe ka piki i ngā mahi pupuhi pū, me whakamātautau ō taringa ia tau kia mōhio;
- » ki te ora o ō taringa i te pakū o te pū; e mahi tika ana ō ārai oro.

Whakatūpato

Kāore e pai te pāorooro ki ngā taringa, te pakū o te pū me ētahi atu horopaki (te roa o te wā e whai wāhi ana ki te oro), me mau ārai oro i ngā wā katoa, ahakoa kua whakamaua tō pū ki tētahi taputapu patu oro.

Whakaahua 8.1. Mauī, ngā taputapu patu oro; Kei runga, tētahi taputapu patu oro i whakamaua ki te ngutu pū

Te tiaki i ō karu

He mea nui te koi o ngā karu kia pai ai tō tautohu i te whāinga e ea katoa ai ngā rangirua, e tika ai hoki tō pupuhi.

He mōrearea hoki te mate mātai kara, mēnā he raru, haere ki te mātanga karu. Mēnā he mate karu tōu, me kōrero tahi ki te mātanga. I runga i tā rātou āwhina, tēnā pea, ka taea tonutia e koe te pupuhi pū hei hākinakina noa.

Tiakina ō karu ka pupuhi pū ana koe

Rite tonu te hirahira o te ārai oro ki te mōhiti haumarua, ka pupuhi pū ana te tangata. Ki te kore koe (tētahi atu rānei e tū tata ana ki a koe) e mau mōhiti kounga, ā, ka puta tētahi raruraru me te pū, ākuanei kua whara, kua kāpō rānei ngā karu. Hangaia ai ngā mōhiti haumarua hei tiaki i ō karu i:

- » ngā kātā hē;
- » ngā pū hē;
- » ngā riripi matā, matū waihapa (he waihapa nō te matā, ētahi atu matū rānei ki te kaipupuhi).

E rua ngā paerewa whānui hei tiroiro māu mō ngā mōhiti ārai karu kounga:

Me maumahara

- » E taea ana te hoko mōhiti anō - engari ō karu!
- » E ākina ana kia whakamātauria ō karu e te tākuta karu ia tau kia eke ai ō karu ki tētahi paerewa tōtika ki te pupuhi pū.

Ngā paerewa mō ngā ārai karu

Te Whare Paerewa Ā-Motu o Āmerika (ANSI) ANSI/ISEA Z87.1-2015

Ko ēnei kōrero whakamārama, he tohu atu i te waihanga, i te kounga, i ngā taipitopito mō ngā ārai karu, ngā ārai kanohi hoki. Mēnā kua whai mana, kua tohua ngā mōhiti ki te Z87. Mēnā he 'Z87+' te momo, he tohu kounga rawa tēnā, mēnā he 'Z87', he tohu pai kē tēnā.

AS/NZS 1337.1:2010

Ngā Paerewa Ārai Karu o Ahitereria/Aotearoa Wāhanga 1: Ngā ārai karu, kanohi hoki. Ngā paerewa o raro me ōna whakamahuki mō ngā ārai karu, kanohi hoki, kīhai i whakahautia e te tākuta karu.

Te āwhina tuatahi

Ahakoa pēhea, ana whakamahia tētahi pū, he mōrearea ka haere tahi.

Mēnā he kaipupuri pū koe, nōu te haepapa ki te hora i te āwhina tuatahi, ina kua raru koe, ko tētahi atu rānei. Ko te painga o ngā pūkenga āwhina tuatahi, e taea rā e koe te karo i tētahi whara, te whakatau rānei i tētahi whara e kore ai e kino kē atu.

Ahakoa he māmā noa iho tō āwhina, he mea nui taua tiaki i tētahi kia tau rā anō ngā tautoko tūroto, kia haria rānei ki te hōhipera.

He wā pea tōna me whakatinana ō pūkenga āwhina tuatahi ki te whakangau, ki tētahi papa pupuhi pū rānei.

Kei pōhēhē mā te hoko noa iho i te kete āwhina tuatahi e mōhio ai koe me pēhea ō mahi ki tētahi taotū kino, tata mate.

Ngā whakangungu mō ngā taotū kino

Te nuinga o ngā hōtaka whakangungu āwhina tuatahi, ka ākona ngā mātauranga kia mōhio ai koe me pēhea te whakatau i tētahi taotū kino.

Kimihia tētahi hōtaka whakangungu whai mana. Patapataihia te Kaiako ki ētahi ui mō ngā horopaki whakangau.

Me whakahou ō whakangungu – e rua tau noa iho te roa e whai mana ai te tiwhikete. Kaua e tukua kia tōhipa te ora o tō tiwhikete, me whakaū, me ako hoki i ngā ako hou.

Te tiaki i a koe

Ka whai hua tō whai whakaaro, mēnā ka raru ko koe, ā, māu anō koe e whakaora.

Whakaarotia:

- » Pēhea e oti ai i a koe he tākai me tētahi ringa kotahi.
- » He taputapu whiti kōrero kia waea atu ki ētahi āwhina. E ora ai te tangata i te Ramaroa Tohu Tangata (PLB) ki te ururua, ki te whenua uaua rānei.
- » Ki hea koe waha ai i tō kete āwhina tuatahi? Māmā tō tiki atu i ngā mea o roto? Mēnā he tangata kē kei te haere mai ki te āwhina i a koe, ka kitea rānei e ia? Me mau ki tō tinana, kaua ki tō pēke. Ko ētahi, he taura kukume e taea e te ringa kotahi te wāhi.

Whakahirahira

Ki te mōhio koe ki te āwhina i tētahi kua taotū i te matā, i tētahi whara kino rānei, tērā e ora ko koe, ko tētahi atu rānei.

Kete āwhina tuatahi

Mō ngā taputapu āwhina tuatahi, me mātua whai whakaaro koe ki ō mahi me te taiao e haere nā koe i roto. Hei tauira, ngā momo whakangau ki tēnā taiao, ki tēnā taiao, ki tēnā taiao.

- » Kāore ngā taiao whakangau me ōna horopaki e rite tahi.
- » Tikina ngā taputapu ngāwari 'mai i te kāinga' ka āpiti i ētahi mea anō ā tōna wā.
- » Kia mahara, he rā mōnehu tō ētahi taputapu.

Tirohia ngā taputapu pai kei te [Āpitianga 3](#).

Ngā kupu whakahau mō te kete āwhina tuatahi

He hīnohinohi, he māmā noa te hari

Me whiriwhiri koe i tētahi pēke iti e taea te hāhāri haere ki tō tinana i ngā wā katoa. Tae atu ki tētahi ipu ārai wai.

Tautohutanga

Me mārama ngā tuhihihi o runga 'kete āwhina tuatahi' e māmā ai te kitea e tētahi i te wā o te whawhati tata.

Te tiki atu

Me whai whakaaro koe ki tōna wāhi noho, he māmā noa iho te tiki atu, ahakoa pēhea.

Whakaahua 8.1. He kete āwhina tuatahi hīnohinohi.

Ngā Ramaroa Tohu Tangata (PLB)

He pūrere iti ārai wai te PLB, ka whakaohongia ana e te tangata ki tētahi horopaki whawhati tata, ka tukuna e te PLB tētahi karere amiorangi ki te pokapū whakaora tangata.

E ākina ana kia hokona e koe tētahi PLB kua tohungia ki te GPS (Pūnaha Wāhi Ao), e mōhioia ai kei hei rawa te wāhi hei haeretanga mā ngā ratonga whakaora.

Te PLB me te waea pūkoro

He pai te waea ki ētahi horopaki, engari ia, ka raru tonu te waea ki te tāone. Whakaarotia te taiao o te wāhi e haere nā koe ki te whakangau; Arā noa atu ngā wāhi mamao o Aotearoa aho ipurangi kore, aho waea kore. Ki te takunetanga whawhati tata, e kore pea e tutuki i te waea pūkoro tāu e hiahia ai i te kino o ngā whara, i te korenga rānei e mōhioia ai ki tō wāhi tū.

Ko te hua o te PLB whai GPS:

- he kaha ngā rama;
- kā ai te rama māharahara mō ngā hāora 24-48;
- ka kitea tana tohu e te waka rererangi;
- ka tūhono atu ki ngā aho amiorangi huhua – kāore e whirinaki ki te aho waea pūkoro;
- kāore he take ki te kōrero, ki te pātuhi rānei;
- tāu noa iho, he whakakā;
- ka kitea tonutia koe ahakoa whenua uaua.

Whakaahua 8.3. He PLB ki te taha mauī, he GPS ki te taha matau.

Ngā whai whakaaro

Me whakakā i te PLB i ngā wā anake kua eke ki tētahi horopaki whawhati tata (hei tauira, kua taotū kino koe, tētahi atu rānei, tē taea e koe te aha, me horo te haere mai o ngā ratonga whakaora). Kia mahara, he mōrearea ngā kaupapa whakaora tangata, ina ki te pō, ki te huarere kino rānei.

Ki te tahuna e koe tō PLB, waihotia, e noho hoki ki te wāhi e tū nā koe; he māmā ake tēnā mō te hunga whakaora. Me mau ki tō tinana i ngā wā katoa. Kua e whakapēkehia, e waiho rānei ki te wharau ka puta ana mō te 'tekau mēneti noa iho'.

Me mārama koe, ō hoa hoki o tō tira me pēhea te whakahaere, mō āhea hoki. E taea ana te hoko, te rīhi rānei i tētahi PLB i Aotearoa.

Tirohia mēnā kua whai mana te PLB hei tā ngā paerewa AUST/NZ, kua rēhitatia hoki i Aotearoa.

Whakahoungia te rēhita, whakamātauria tana ora, tīkina he pāterī anō e ai ki ngā whakaritenga o te puka tātaki a te kamupene.

Ngā paitini

Tērā ētahi paitini o roto o ngā taputapu whakapaipai, whakatikatika pū. I ngā wā katoa, me whai ko ngā whakahau o te puka tātaki a te kamupene.

Tēnā pea, he matū paitini ka mahue i te pū, kia tūpato ki tērā.

Āta horoia ō ringaringa i muri:

- » i tō maupū, i tō tiki kāta kua mōtī;
- » i te whakapaipai;
- » i te whakatikatika rānei i tō pū (kia mahara he pai te pupuhi o te hau);
- » i te whāngai pū ki te matā.

Te haumarū ki te papa pupuhi pū

Te papa pupuhi pū

Koia tēnei ko tētahi wāhi kua whakamanatia hei pupuhi pū mā te tāngata mārama ki te maupū, mā tētahi whakahaere rānei. He mārō ngā ture ki ēnei tū wāhi, kua whai āpiha hoki e whakaū ana i aua ture ki reira. He huhua ngā tūranga o ngā āpiha i runga i te momo pupuhi.

Pupuhi pū ai ngā tāngata i te whāriki kua tohua ki tētahi whāinga e tū mai ana. Kei muri tētahi 'hopu matā' i te whāinga.

Whakaahua 9.1. He papa pupuhi pū (pae pupuhi i te taha mauī; kei te taha matau te hopu matā).

Ngā ture ki te papa pupuhi

He mea whakahaere ngā papa pupuhi pū i raro i ngā ture 'Ngā Ture Ki Te Papa Pupuhi' e hāngai pū ana ki ia papa. Mā te āpiha ngā ture e whakamārama i mua i te pupuhi.

Mō ētahi atu kōrero, hono atu ki te tuihono e kite ai koe i te [Puka Tātaki Papa Pupuhi Nā Ngā Pirihimana](#). Kia kahara, he papa pupuhi pū, he ture kē, he tāngata.

Whakaahua 9.2. Ngā kaipupuhi kei te pae pupuhi ki tētahi papa pupuhi pū.

I mua i te whakamahi pū ki te papa pupuhi pū me:

- » mātai tō pū, kua noho ki te āhua o TANGOHA;
- » tika ngā whakahaere o tō pū;
- » wātea te māngai, puru kore;
- » mātai kua rite rānei tō pū (kei te **Wāhanga 6: Te whakarite pū kia karawhiu, me te whakawhāiti i te arotahi**);
- » tika ngā matā.

Kupu anō: Kei ētahi papa pupuhi pū he ture mō te momo kaha o te pū e taea ai ki aua papa me ētahi atu ritenga ki ngā tikanga pupuhi.

Me mōhio koe ki ngā ture i mua i te pupuhi. Inakore, pātaitia tētahi āpiha.

Me maumahara

- » Me whai kete āwhina tuatahi, me whai taputapu whiti kōrero hoki.
- » Me mōhio hoki ki te tukanga whawhati tata o te papa pupuhi, te wāhi tū o te papa, kei hea ngā kete āwhina tuatahi, kei hea hoki ngā putanga.
- » Ākona ngā ture i mua i te taenga atu ki reira.
- » He haepapa ō ia kaipupuhi ki te whai i ngā ture o te papa, me āwhina koe i ētahi atu, ki te kore aua ture e whāia.

Mō ētahi atu taipitopito ki ēnei kaupapa katoa kei tēnei
Puka Tātaki Haumarū, toro atu ki:

www.firearmsafetyauthority.govt.nz

Ngā āpitihanga

Āpitihanga 1

Ētahi hara e hāngai ana ki ngā kaipupuri raihana pū

He mea whakamārama ngā hara ki te reo māāmā noa iho e whai ake nei:

Te Ture Pū (wāhanga)	Hara
16	Te hari pū i tāwāhi ki Aotearoa, me ērā mea., me te kore whai whakaaetanga nā Ngā Pirihimana i te tuatahi. Toro atu ki www.firearmssafetyauthority.govt.nz/manage-and-apply .
20	Te maupū me te raihana kore (pū whānui), te korenga rānei e noho i te tautiaki a tētahi kaimau whai raihana pū.
21	Te mau pū hau, kāore anō kia tekau mā waru ngā tau, pakeke ake rānei, kei waenga rānei i ngā tau tekau mā ono me te tekau mā waru, ā, he raihana kore hoki koe.
22A	Te mau i tētahi kopa matā whānui, i tētahi wāhanga pū whānui rānei me te raihana kore (pū whānui), te korenga rānei e noho i te tautiaki a tētahi kaimau whai raihana pū.
22B	Te mau matā me te raihana kore (pū whānui), te korenga rānei e noho i te tautiaki a tētahi kaimau whai raihana pū.
22D	Te hoko matā ki tētahi tangata raihana kore, te hoko atu rānei ki tētahi me tō kore raihana.
22E	Tētahi kaihoko matā, kāore i rēkoata i ana hokohoko; te korenga e whakaae kia tāngia aua rēkoata e Ngā Pirihimana; te kore mau i aua rēkoata mō te wā tika; te kore tuku i aua rēkoata ki Ngā Pirihimana, ka whakamoea ana te pakihi.
22G	Te whakahaere i tētahi mea rāhui.
26	Te kore o te raihana pū e whakaatuhia ki Ngā Pirihimana, te kore tiaki i te raihana kia tika te āhua.
28	Te kore whakahoki raihana pū ina whakakorea. Te korenga e whakahokia o ngā mea, ngā matā rānei ki Ngā Pirihimana i tā rātou tono mēnā kua whakakorea te pū.
34	Te korenga e whakamōhio i Ngā Pirihimana kua neke whare i mua i te paunga o ngā rā toru tekau. He kaiwhakapūmau ka neke whare, engari, kīhai i whakamōhio i Ngā Pirihimana ki ngā whakarite tiaki i tētahi pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui, pū motuhake rānei i te wā o te neke. Toro atu ki MyFirearms, www.firearmssafetyauthority.govt.nz/manage-and-apply hei whakahou i ngā taipitopito o tō wāhi noho mā te ipurangi.

Te Ture Pū (wāhanga)	Hara
36	Te mau pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui, pū motuhake rānei ki tua i te whare o te kaimau, māna, e hāngai ana ki ngā whakaritenga i mana i Ngā Pirihimana.
38	Te kore (a) e tuku pānui i ngā rangi e whā ki te hari pītara, pū rāhui, kopa matā rāhui, pū motuhake rānei i Aotearoa, waihoki (b) e hoatu i tana raihana pū ki Ngā Pirihimana hei whakarerekē i te whakapūmautanga.
42	Te raweke i ngā taipitopito o te raihana pū; te whakamahi raihana kua raweketia; te tuku i tō raihana hei whakamahi mā tētahi atu tangata; te whakamahi i te raihana a tangata kē; te rūpahu ki te tono raihana pū.
43	Te hoko atu i te pū (kaua te pītara, mea rāhui, pū motuhake rānei) ki tētahi tangata raihana pū kore. Te hoatu pū hau ki tētahi, kei raro i ngā tau tekau mā waru, kāore hoki ana raihana pū.
43AA	Te hoko atu i ngā matā rāhui, kaupapa kore.
43A	Te hoko atu i ngā pū, kopa matā, wāhanga pū rānei, kete pītara, hau pū, matā rānei mā te poutāpetā, ipurangi rānei me te kore reta i whakamanatia e Ngā Pirihimana. Te hoko atu i ngā pū rāhui, kopa matā rāhui, pītara, wāhanga pū rānei mā te poutāpetā, ipurangi rānei ki tētahi kāore ana reta whakapūmau, tohu rānei ki te pērā.
44	Te hoko atu i tētahi pītara, pū rāhui rānei ki tētahi kāore ana reta whakapūmau ki te mau, kāore rānei ana reta whakamana ki te whakauru mai i taua mea rāhui i tāwāhi ki Aotearoa.
44AA	Te hoko atu me te kaupapa kore, i tētahi kete pītara ki tētahi, kāore ana reta whakapūmau, kāore rānei ana reta whakamana ki te whakauru mai i taua mea rāhui i tāwāhi ki Aotearoa.
44A	Te hoko atu i tētahi pītara, pū rāhui rānei ki tētahi kāore ana reta whakapūmau ki te mau, kāore rānei ana reta whakamana ki te whakauru mai i taua mea rāhui i tāwāhi ki Aotearoa.
44B	Te hoko atu me te kaupapa kore, i tētahi wāhanga pū rāhui, kāore ana reta whakapūmau, kāore rānei ana reta whakamana ki te whakauru mai i taua mea rāhui i tāwāhi.
45	Te maupū, pū hau, kopa matā rāhui, pū motuhake, kariri rānei me te kaupapa kore, ture kore.
46	Te maupū kape me te kaupapa kore, ture kore.
47	Te whakahaere pū, pū hau, pītara, pū motuhake rānei i te wā o te haurangi waipiro, tarukino rānei.
48	Te pupuhi kaupapa kore i tētahi pū, pū hau, pītara, pū motuhake rānei i roto, pātata rānei ki tētahi whare, wāhi tūmatanui rānei e raru ai ngā rawa, e mōrearea ai, e pōrearea ai, e wehi ai rānei te tangata.
49	Te mau, te pupuhi, te hari pū rānei me te ture kore, kaupapa kore hoki.
49A	Te mau i tētahi pū, kopa matā rāhui, wāhanga pū rāhui, pū hau rānei i te whakakorenga o tētahi raihana pū.
50	Te mau taihara i tētahi pītara, pū motuhake rānei.
50AA	Te mau taihara i tētahi kete pītara.

Te Ture Pū (wāhanga)	Hara
50A	Te mau taihara i tētahi pū rāhui.
50B	Te mau taihara i tētahi kopa matā rāhui.
50C	Te mau taihara i tētahi wāhanga pū rāhui.
50CA	Te mau taihara i ētahi matā rāhui.
50D	Te hari, te mau rānei i tētahi pū rāhui ki te wāhi tūmatanui, me te kaupapa kore.
51	Te hari ture kore, te mau rānei i tētahi pū, pū hau, pītara, pū motuhake, matā, kariri rānei ki te wāhi tūmatanui.
51A	Te tautohu i tētahi pū rāhui, pū rānei e whakapaetia ana he pū rāhui ki te tangata.
52	Te tautohu i tētahi pū, pū hau, pītara, pū rāhui rānei ki te tangata.
53	Te maupū e whara ai, e mate ai rānei te tangata i te mau poka noa o tētahi pū, pū hau, pītara, pū rāhui rānei. Te whakarere pū kia takoto kau e mōrearea ai mō te tangata. Te pupuhi poka noa, te mau poka noa rānei e mōrearea ai te marutau o ētahi atu tāngata.
53A	Te mau, te ngana rānei ki te mau i tētahi pū rāhui me te takune ki te karo mauhere, ki te tinihanga rānei kia kore ai tētahi kē e mauheretia. Te mau pū rāhui i te wā o te takahi ture, e toru tau neke atu rā anō te whiu o te mau ki te whare herehere.
54	Te mau, te ngana rānei ki te mau i tētahi pū hau, pū kape, pū rāhui, matā, kariri rānei me te takune ki te karo mauhere, ki te tinihanga rānei kia kore ai tētahi kē e mauheretia. Te maupū rāhui i te wā o te takahi ture, e toru tau neke atu rā anō te whiu o te mau ki te whare herehere.
54A	Te mau i tētahi pū hau me te takune ki te takahi i te ture.
55	Te mau, te ngana rānei ki te mau i tētahi pū hau, pū kape, pū rāhui, matā, kariri rānei me te takune ki te karo mauhere, ki te tinihanga rānei kia kore ai tētahi kē e mauheretia. Te mau pū rāhui i te wā o te takahi ture, e toru tau neke atu rā anō te whiu o te mau ki te whare herehere.
55A	Te whakatika, te whakarerekē pū rānei kia puta ai he pū rāhui me te ture kore.
55B	Kāore te kaipupuri reta whakapūmau i whakaatu i tana pītara, pū, kopa matā rānei i runga i te tono a Ngā Pirihimana, kāore rānei i tuku i a rātou ki te mātai i te pū, i te wāhi tū rānei o te pū.
55C	Kāore i whakaatuhia tētahi pū i runga i te tono a Ngā Pirihimana, kāore rānei i tuku i a rātou ki te mātai i te pū, i te wāhi tū rānei o te pū.
55D	Te waihanga, te whakahaere rānei, te whakarite kirimana rānei ki te pērā me tētahi pū, matā taihara me ētahi atu mea hei hokotanga atu, hei hoatu rānei me te kore raihana ki a wai rānei. Te korenga e whai i ngā tohu waihanga i raro i te Ture me ngā whakaritenga.
55E	Te hari pū, taputapu pū rānei i tāwāhi ki Aotearoa, mai i Aotearoa rānei ki tāwāhi, te whakarite kirimana rānei ki te mahi pērā me te kore raihana.
55F	Te tohu hē i te pū i te waihanganga, i te tukunga rānei ki tāwāhi.
55G	Te ukui, te panoni rānei i ētahi tohu o runga o tētahi pū, wāhanga pū rānei, ā, kāore he tikanga ki te pērā.

Te Ture Pū (wāhanga)	Hara
56	Te ārai i Ngā Pirihimana ki te kawē i ā rātou mahi i raro i te Ture Pū.
58	Te kore whakamōhio i ngā whara, mate rānei i te pū.
59(4)	Te kore whai i tētahi pānui ōkawa me tētahi pū.
66A	Te kore whakamōhio i Ngā Pirihimana mēnā i ngaro, tāhaetia, whakarērea rānei tētahi pū, matā, kariri rānei.
66B	Te whakahē ki te hoatu i ngā ingoa, wāhi noho, rā whānau i runga i te tono a Ngā Pirihimana ka maupū ana, ka mau matā ana rānei; te rūpahu rānei ki Ngā Pirihimana.
66C	Te kore whai i tētahi pānui nā Ngā Pirihimana ki te tuku i tētahi pū, pū hau, pū tawhito rānei.

Ērā atu ture	
Waka Kotahi (Kaitaraiwa) Ture 2004, Whiti 7.21	Te whakahaere waka me te kawē pū, pū hau, pū motuhake rānei e whai matā ana (ahakoa kei hea), māna: » Kei raro i te mana o Ngā Pirihimana, Te Ope Kātua o Aotearoa rānei; » Kei raro rānei i te mana o tētahi kātīpa he rite tōna taumata ki te tūranga o te pirihimana kaitirotiro, he mana o runga ake rānei.

Āpitihanga 2

Ngā raihana manuhiri me ngā whakapūmautanga raihana pū

Hoatu ai te raihana manuhiri ki ngā manuhiri ki Aotearoa e noho ai ki Aotearoa mō tētahi wā, kāore e roa atu i te tau kotahi, ā, he raihana pū kē ā rātou mai i tētahi whenua e rite nei te pūnaha raihana ki tō Aotearoa, hei tā te titiro a Ngā Pirihimana o Aotearoa.

Kāore e roa atu i ngā marama tekau mā rua te mana o te raihana manuhiri, māna, ka wehe rānei te manuhiri i Aotearoa i mua i te paunga o taua wā. Mēnā he raihana manuhiri tā tētahi, nō hea rawa e taea e te manuhiri te mau tūturu ko tētahi pū, pū rāhui i a ia i Aotearoa.

Ngā tāngata ake o Aotearoa, ngā kainoho, ngā manene hoki, me mātua tonu i tētahi **raihana pū o Aotearoa**. Kāore te raihana manuhiri e hoatu ki ngā manene e tāria ana he tonu hou, he whakatau rānei mō tētahi raihana pū o Aotearoa.

Mō ētahi taipitopito mā ngā manuhiri ki Aotearoa, toro atu ki www.firearmssafetyauthority.govt.nz/manage-and-apply/visitors

He pēhea ngā whakapūmautanga raihana pū?

Mēnā e hiahia ana te tangata ki te tohu whakaaetanga kia mau pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā rānei, me mātua whai whakapūmautanga mō ia mea, mō ia mea.

E rua ngā wāhanga o te pūnaha tonu whakapūmau:

- Tuatahi, me tonu te kaupupuri raihana (te kaitono raihana pū rānei) i te whakapūmautanga e hāngai ana ki te momo kaha, i raro iho nei. Tērā anō hoki tētahi arotake i tua atu mō ēnei momo pū (whakaritenga 28).
- I mua i te mau pītara, pū motuhake, kopa matā motuhake, pū rāhui rānei, me whai whakaaetanga te tangata (ki te mau, ki te hoko rānei) mō ia mea, mo ia mea (hāunga ngā kaimahi o ngā toa/kaihokohoko pū, matā rānei – tirohia i raro nei).

Mō ētahi taipitopito mō ngā whakapūmautanga, toro atu ki te paetukutuku a Te Tari Pūreke ki: www.firearmssafetyauthority.govt.nz.

Momo pū me ngā whakapūmautanga	Ngā taipitopito whakapūmautanga
Pītara » Mema karapu pītara	Ko te whai tēnei a te kaipupuri raihana kia mau pītara hei mema karapu whai mana kua whakamanatia e te Kōmihana. » E taea rā e te kaipupuri taua pītara te mau i raro anake i tāna whakapūmautanga ki tētahi papa pupuhi pū kua whakamanatia e te Kōmihana o Ngā Pirihimana (Ngā Whakaritenga Pū 1992, whakaritenga 22(1)(a)). » Me mātua whai wāhi te kaipupuri whakapūmautanga i ngā nekeneke o te karapu ki te papa pupuhi pītara, neke atu i ngā rangi tekau mā rua i te tau (Ngā Whakaritenga Pū 1992, whakaritenga 22(1)(b)). » Nō hea e taea e te kaipupuri whakapūmautanga te maupū ki waho atu o tōna anō kāinga, māna, kua whakamanatia e Ngā Pirihimana. Whakamanatia ai te haria o te pū ki te papa pupuhi o tētahi karapu pītara, ki te teihana Pirihimana, ki te kaihokohoko pū whai mana, ki te mātanga whakatika pū rānei mō ngā whakatikatika noa iho (Ture pū, wāhanga 36).
Pītara / pū rāhui / pū motuhake / kopa matā motuhake » Kaikohikohi pono o te pū	Ko te whai tēnei a te kaipupuri raihana kia mau pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā motuhake rānei hei kaikohikohi pono o te pū. » Me tekau mā waru ngā tau neke atu rānei, o te kaipupuri ki te tono i tēnei momo raihana. » Hei tā te ture: ngā wāhanga 29(2)(b), 30A(1) me te 4A(1)(b) Ture Pū 1983. Ngā here » Ngā pū rāhui, pū motuhake katoa i raro i tēnei whakapūmautanga, me whakamoe ka wetekina tētahi wāhanga matua. Otirā, mō tētahi pū motuhake, me whakaputu taua wāhanga matua ki whare kē atu, kua whakamanatia e Ngā Pirihimana (ngā wāhanga 32(1)(b), 33A(1)(c)). » Kāore e taea he kariri ora me tēnei whakapūmautanga (whakaritenga 22(2), wāhanga 33A(1)(c)(i)). » Nō hea e taea e te kaipupuri whakapūmautanga te maupū ki waho atu o tōna anō kāinga, māna, kua whakamanatia e Ngā Pirihimana. Whakamanatia ai te haria o te pū ki te teihana Pirihimana, ki tētahi wāhi rānei e tū ai tētahi wāhi hokohoko, whakaaturanga rānei e whakaaturia ai taua pū ki reira (Ture pū, wāhanga 36).

Momo pū me ngā whakapūmautanga	Ngā taipitopito whakapūmautanga
Pītara / pū rāhui / pū motuhake / kopa matā motuhake » He kura, he taonga maharatanga rānei	Ko te whai tēnei a te kaipupuri raihana kia mau pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā motuhake rānei e noho ai aua mea hei kura, hei taonga maharatanga rānei. Me tekau mā waru ngā tau neke atu rānei, o te kaipupuri ki te tono i tēnei momo raihana. Hei tā te ture: ngā wāhanga 29(2)(c), 30A(1), 4A(1)(c) te Ture Pū 1983. Ngā here » E kore ngā mea i raro i tēnei whakapūmautanga e whakamahi tahingia me te matā ora (whakaritenga 22(2), wāhanga 33A(1)(c)(i)). » Ngā pū rāhui, pū motuhake katoa i raro i tēnei whakapūmautanga, me whakamoe ka wetekina tētahi wāhanga matua. Otirā, mō tētahi pū motuhake, me whakaputu taua wāhanga matua ki whare kē atu, kua whakamanatia e Ngā Pirihimana (ngā wāhanga 32(1)(b), 33A(1)(c)). » Me mātua noho ngā mea i raro i tēnei whakapūmautanga ki te kāinga anake o te kaipupuri, māna, he here kē kua whakamanatia e Ngā Pirihimana (tirohia te wāhanga 36).
Pītara / pū rāhui / pū motuhake / kopa matā motuhake » Whakaari, kiriata, pouaka whakaata	Ko te whai tēnei a te kaipupuri raihana kia mau pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā motuhake rānei hei kaimahi whai mana, hei mema pouaka whakaata whai mana, hei kamupene whakaari tūturu, hei kamupene kiriata rānei. Me tekau mā waru ngā tau neke atu rānei, o te kaipupuri ki te tono i tēnei momo raihana. » Ko te kaitono mō tēnei whakapūmautanga, me kaimahi rawa, me mema whai mana rānei kua whakamanatia e te tumu whakarae o taua whakahaere ki te kupu tuhituhi (s29(3)). » Hei tā te ture: ngā wāhanga 29(2)(e), 29(3), 30(1)(c), 30A(1), 4A(1)(e) me te 30B(3) te Ture Pū 1983. Ngā here Me wewete ngā pītara, ngā pū rāhui me ngā pū motuhake kia moe, hāunga te pupuhi matā kore.

Momo pū me ngā whakapūmautanga	Ngā taipitopito whakapūmautanga
Ngā mea rāhui » Ngā momo āheitanga e pā ana ki te tiaki kararehe mohooa ki te ārai kararehe mohooa, kīrearea rānei (wāhanga 4A(1)(f) ki te wāhanga (j))	Ko te whai tēnei a te kaupupuri raihana kia mau pū motuhake, kopa matā motuhake rānei hei: » Kaimahi mā Te Tari Atawhai e whai wāhi ana ki te ārai kararehe mohooa, kīrearea rānei (ki tā te Ture Kararehe Mohooa 1953, te Ture Ārai Kīrearea 1977, te Ture Atawhai 1987, te Ture Haumarū Koiora rānei 1993). » Kaipupuri tohu i whakamanatia e te Minita Atawhai ki te hāpai i ngā kaupapa whakaora kararehe mohooa (ki tā te Ture Kararehe Mohooa 1953, te Ture Ārai Kīrearea 1977, te Ture Atawhai 1987, te Ture Haumarū Koiora rānei 1993). » Kaimahi mā tētahi ratonga whakahaere ki tā te wāhanga 100 o te Ture Haumarū Koiora 1993, ā, e hāpaitia ana ngā kaupapa e pā ana ki te ārai kararehe mohooa, kīrearea rānei, i raro tonu i taua ture. » Kaipakihi, ko tāna mahi, ko tētahi wāhanga rānei o āna mahi, he ārai kararehe mohooa, kīrearea rānei, he kaimahi rānei mā tētahi pakihi e whai ana i aua mahi. » Rangatira nāna te pakihi, ko ia rānei te kaiwhakahaere, kaimahi rānei o tētahi pakihi ahuhenua, ahumāra, ahungahere rānei e pāngia kinotia ai tōna aromoni e te mahi a te kararehe mohooa, kīrearea rānei ki ngā whenua o aua pakihi (he here ngātahi rānei, mēnā kei reira). Me tekau mā waru ngā tau neke atu rānei o te kaitono. » Hei tā te ture: ngā wāhanga 30A(1) me te 4A(1)(f) ki te wāhanga (j) te Ture Pū 1983. Ngā here E rua tau me te ono marama te roa o tēnei whakapūmautanga, māna, ka whakahokia te raihana pū, ka whakakorea rānei, ka eke tōmua rānei tōna rā mōnehu (s33C). E whakawhiawhia ai te whakapūmautanga, me tau mārire ngā whakaaro o Ngā Pirihimana, he take pono tā te kaitono kia mau te mea motuhake nei, ā, ka hāngai te whakamahia ki ngā ārai kararehe mohooa, kīrearea rānei, otirā, nō hea tērā e tutuki i te pū, matā, kopa matā wātea kau noa iho (s30B(4)).

Momo pū me ngā whakapūmautanga	Ngā taipitopito whakapūmautanga
Pītara / pū rāhui / pū motuhake / kopa matā motuhake » Kaimahi o tētahi kaihokohoko	Hei tā te ture: wāhanga 29(2)(f), 30A(3), 11. Mā ngā kaimahi o tētahi kaihokohoko anake tēnei whakapūmautanga e hāngai ana ki ngā pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā motuhake rānei. Ko te ora tonutanga o tēnei whakapūmautanga, ko te roa o te kaimahi i raro i te pakihi kaihokohoko, ā, ka mōhenutia te whakapūmautanga hei te paunga o te kirimana kaimahi, hei te wā rānei e pau ai te raihana a te kaihokohoko (wāhanga 33C). Kāore tēnei whakapūmautanga e tuku i te kaimahi kaihokohoko ki te tono raihana mau pītara, pū rāhui, pū motuhake, kopa matā hoki/rānei, kete pītara rānei (ngā wāhanga 35AAA(2)(b), 35(2A), 35A(2A), te Ture Pū 1983).

Kupu anō:

- » Kei raro ngā whakapūmautanga katoa i tētahi here e mea ana, me whai ko ētahi anō whakatūpato whakamaru e ai ki ngā whakaritenga (Ngā Whakaritenga Pū 1992, whakaritenga 28).
- » Mō ētahi atu whakamārama mō ngā pū motuhake me ētahi atu mea, tirohia te [Ture Pū 1983](#).

Āpitianga 3

Ngā taonga ki te kete āwhina tuatahi

Ngā taonga	
Taonga	Whakamārama
Kete āwhina tuatahi i-te-paepae	Ngā punua whara, pēnei i te motu, marū, takoki, riwhariwha, mate pāwera, kōpukupuku, wero.
Tākai kati toto (TQ)	Hei kati i te rere o te toto, inā rā kua kore ētahi atu tikanga i eke. Me hoko tētahi tākai kati toto kounga.
Ngā karapu kiri ārai	Ke heke te heipūtanga mai o te pirau. E kore te kiri ārai e wāhia, e pā kinongia rānei, pērā i ētahi atu karapu.
Ngā tākaikai whawhati tata (e meatia nei ko te Tākai Iharaira)	He tākaikai motuhake hei kati i te rere o te toto (te pakarutanga o te toto i te motu ia-toto).
Tāpi mamae Haemostat	Tētahi tāpi whai haemostatic (hei kati i te rere o te toto) hei āwhina kia mutu te pakarutanga o te toto mō tōna wā poto, e taea rā te mahi ngātahi me te tākai kati toto, ka raua rānei ki ngā wāhi e kore e taea e te TQ.
Tāpi waetoru kātene	Hei miti wē, hei whakakī whara rānei.
Ngā paraikete whawhati tata	E mau ai te mahana i te whētuki. He ārai wai, he ārai hau hoki. E taea rā mō te hauaitu.
Tāpi uma puta hau	Ka pāngia ana te tangata ki ngā whara uma (kua wāhia te uma “whara uma ngongo”).
Kuti	Hei tapahi tere i ngā kākahu me ngā taputapu kia whai wāhi ai ki te whara.
Tākaikai	Ngā momo tākaikai mō ngā whatinga, takoki me ētahi atu whara whānui.
Pānui whakamārama poto	Te rārangitanga o ngā pūkenga matua āwhina tuatahi me ngā tikanga haumarū.
Tēpa duct	Hīri tāpi, ngā tāpi auaha noa.
Pene	Hei tuhi i ngā wā/rongoā ki te tākai kati toto, ki te tinana rānei o te tangata.

Kei Te Puna Mātauranga o Aotearoa ngā pito kōrero mō tēnei puka.

eISBN 978-1-77694-061-5

ISBN 978-1-77694-060-8

Ngā kōrero © Te Tari Pūreke 2023

Te Whakanikoniko me te hoahoa © Wavelength Learning 2023.

Kei te kaituhi te mana o runga o tēnei puka.

Te manatā whakaahua © Te Tari Pūreke – Firearms Safety Authority, 2023, hāunga i ēnei whakaahua:

© iStock kei te whārangi 2

© Shutterstock kei ngā whārangi 6, 23, 48, 52, 63, 90, 92, 96

Kape 3.0 | Whiringa-ā-nuku 2023

He mana pūmau. E kore tētahi wāhanga o tēnei puka e whakamahi poka noatia, ahakoa matihiko, tārua whakaahua, rekoata, whakaputu rānei. Me whakaae rawa tō whakamahi e te kaitā i te tuatahi.

Nā Wavelength Learning ngā whakanikoniko me ngā whakaahua www.wavelengthlearning.com

Kupu whakanau: Ko tā Ngā Pirihimana o Aotearoa, he whai i te tika ā-kupu, i te hāngai ā-ture ki tēnei puka. Kei Te Puka Tātaki Haumarū Pū hoki ngā whakarāpopotonga ture, i horahia ki te reo mārama, kāore i tua atu. Ki te puea ake he takunetanga i te whakamahia o te Puka Tātaki Haumarū Pū, ehara i Ngā Pirihimana o Aotearoa te hē.

Ki te rangirua ō whakaaro mō te tika o ngā kōrero kei tēnei puka, tēnā, tirohia ngā ture i:

<https://legislation.govt.nz>

Ngā whakahounga kei te ipurangi: Ahakoa hōmiromirotia ai te Puka Tātaki Haumarū Pū i tōna rewanga, he wā tōna e kauparehia ai ētahi kōrero i ngā whakahounga ture. Mō ngā taipitopito o te wā, toro atu ki www.firearmssafetyauthority.govt.nz/firearms-safety

Koia tēnei ko te puka tātaki matua me ngā tikanga haumarū pū a Aotearoa.

Me mātua pānui tēnei puka e te hunga tono raihana pū hei whakakoikoi mō te whakamātautau ā-tuhi me ngā whakaharatau ā-tinana.

Me pānui hoki e ngā kaipupuri raihana o te wā nei e mōhio ai rātou ki ngā neke o te ture me ngā tikanga haumarū.

Kī pai ngā whārangi nei i ngā tohutohu haumarū whai take, me āta mārama, otirā, kei te **Puka Haumarū Pū** hoki ngā taipitopito mō ngā momo pū, me pēhea aua pū me ōna matā tae atu ki ngā tikanga haumarū hei whai, ka puta ana ki te whakangau, ki te papa pupuhi pū rānei.

Te Kaituhi

He wāhanga pakihi a **Te Tari Pūreke** nō Ngā Pirihimana o Aotearoa, ko tāna, he whakatakoto tikanga i raro i te ture, me pēhea te mau me te whakamahi pū e marutau ai ngā hapori katoa.

Ko tā Te Tari Pūreke hei kaiwhakatakoto tikanga i raro i te ture, he tiaki i te mana maupū mō te hunga tōtika, ā-tinana, ā-hinengaro hoki, ā, ka whai raihana ana taua hunga, tērā e mātaihia, mēnā, e whāia tikahia ana ngā whakaritenga i raro i te ture.

Te Tari Pūreke
Firearms Safety Authority

www.firearmssafetyauthority.govt.nz